

B
9(L)27

Ģenerālis Oskars Dankers

lai vēsture spriež tiesu

GENERALIS
OSKARS
DANKERS

lai vēsture
spriež
tiesu

Šīs grāmatas ievadvārdos rakstnieks
J. Klīdzējs raksta:

„Ar tautas bēdu nastu plecos un sir-
dī sirmais Latvijas kaŗavīrs ģenerālis
Oskars Dankers dod pirmavota liecinā-
jumu par izmisīgiem latviešu tautas mē-
ģinājumiem saglabāt un paturēt kaut
minimu no reiz brīvās tautas tiesībām
un līdz ar to neļaut izkaisīt latviešu dzī-
vības zem Berlīnes un Maskavas ražoto
asins mašīnu tērauda.

Daudzi simti un tūkstoši no tiem lat-
viešiem, kas šodien izkaisīti ap visu glo-
bu un kas ir dzīvi un laimīgi, varbūt ne-
maz nezina, ka viņi ir dzīvi un var vei-
dot savu šodienu un nākotni kā brīvi
cilvēki tikai tāpēc, ka pēdējā kaŗa gadā
bija kāds Latvijas kaŗavīrs, kas vācu
štābos un iestādēs nebaidījās pacelt bal-
si un sist dūri galdā un teikt: „Es jums
neļaušu šos zēnus un šīs meitenes no-
kaut.” — „Kas jūs tāds esat?” šie kliez
pretī. — „Es esmu Latvijas kaŗavīrs ģe-
nerālis Dankers.”

D. Dankeres
grafiskais ietērps

Šīs grāmatas ievadvārdos rakstnieks
J. Klīdzējs raksta:

„Ar tautas bēdu nastu plecos un sirdī sirmais Latvijas kaŗavīrs ģenerālis **Oskars Dankers** dod pirmavota liecinājumu par izmisīgiem latviešu tautas mēģinājumiem saglabāt un paturēt kaut minimu no reiz brīvās tautas tiesībām un līdz ar to neļaut izkaisīt latviešu dzīvības zem Berlīnes un Maskavas ražoto asins mašīnu tērauda.

Daudzi simti un tūkstoši no tiem latviešiem, kas šodien izkaisīti ap visu globu un kas ir dzīvi un laimīgi, varbūt nemaz nezina, ka viņi ir dzīvi un var veidot savu šodienu un nākotni kā brīvi cilvēki tikai tāpēc, ka pēdējā kaŗa gadā bija kāds Latvijas kaŗavīrs, kas vācu štābos un iestādēs nebaidījās pacelt balsi un sist dūri galdā un teikt: „Es jums neļaušu šos zēnus un šīs meitenes nokaut.” — „Kas jūs tāds esat?” šie kliedz pretī. — „Es esmu Latvijas kaŗavīrs ģenerālis Dankers.”

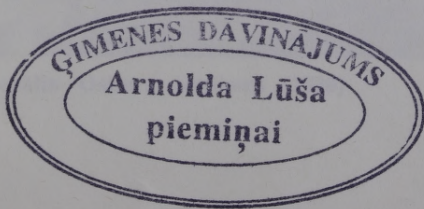
D. Dankeres
grafiskais ietērps

---

iv. Lūša

Sivnieks

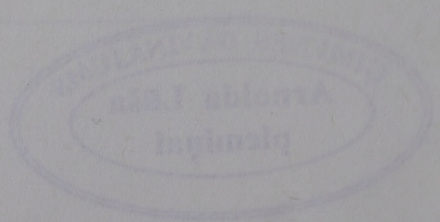
1965.g. oktobr. J. Kļaviņš

1890

...

...

Ģenerālis Oskars Dankers (1936)

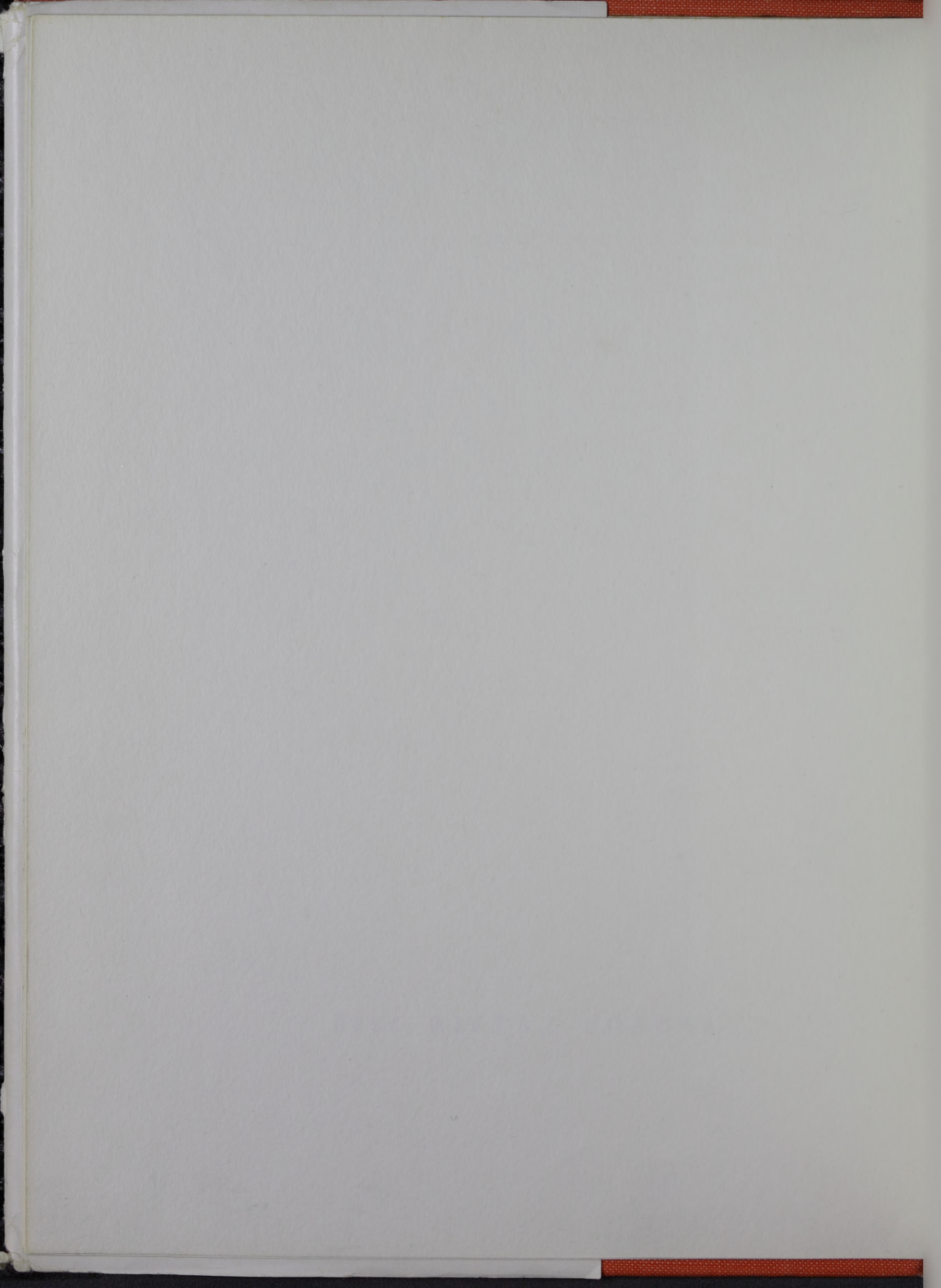
Šīnī vieta man ir labas pratentes manām
dēlem kas izgudroja, konstruēja un man manē
80 dzim. dienā 63. gada uzdevumā patinju
re akstāmo ierīci, ar kuras palīdzību es,
neredzēgs būdams, prasīdējs šo grāmatu
uzrakstīt rakstu.

Šī grāmata veltīta maniem bērniem
Oskars Šantars

novembrī - 1964.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and appears to be a list or a set of instructions, though the specific words are not discernible.

APGĀDS LATVIS 1965

Copyright 1965 by Latvian Publishers
Toronto, Canada
All rights reserved

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

Printed by Estoprint
Toronto, Canada

B
(L)27

B

Ģenerālis Oskars Dankers

LAI VĒSTURE
SPRIEŽ TIESU

Atmīnas

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

a 90-6. 908

ĢENERĀLIS OSKARS DANKERS

1883.. — 1965.

Oskars Jēkabs Dankers dzimis 1883. gada 26. martā lauksaimnieka ģimenē Irlavā. Beidzis reālskolu, Oskars Dankers brīvprātīgi iestājas armijā. Pēc Viļņas kara skolas beigšanas sācis virsnieka gaitas garnizona dienestā Somijā. Pirmā pasaules karā divas reizes ievainots. Kontuzēts Galicijā, Dankers krīt austriešu gūstā, no kura atbrīvots 1918. gadā. Atgriezies Helsinkos, Dankers turpina ārstēties.

Somijā viņu sasniedz ziņa par Latvijas valsts nodibināšanu un latviešu uzsāktajām brīvības cīņām. Tas viņu mudina 1919. gada sākumā atgriezties dzimtenē un iestāties Ziemeļlatvijas brigādē, kurai Rūjienā saformēja Jelgavas kājnieku pulku.

Latvijas atbrīvošanas cīņu norisē Dankers sekmīgi aizstāvēja Liepājā pret bermontiešu uzbrukumiem. 1919. gada decembrī par kauju nopelniem paaugstināts pulkveža dienesta

pakāpē un iecelts par Zemgales divīzijas komandieri. Vadījis visas Latgales atbrīvošanas kaujas Osvejas—Drisas rajonā 1920. gadā. Iecelts par Apsardzības ministrijas domes locekli un par Lāčplēša kara ordeņa locekli domē. 1921. g. janvārī uzņēmis Daugavpils garnizona priekšnieka amata pienākumus. 1925. gada jūnijā paaugstināts ģenerāļa dienesta pakāpē. Pēc īsa, bet atbildīga darba veikšanas Armijas štābā, 1933. gada oktobrī iecelts par Kurzemes divīzijas komnadieri. Šo amatu ģenerālis O. Dankers pildīja līdz 1939. gada 7. decembrim.

Par nopelniem cīņās ģenerālis Dankers apbalvots ar Lāčplēša kara ordeņa 2. un 3. šķiru. Viņam piešķirts arī Triju zvaigņu ordenis, Aizsargu nopelnu krusts, Somijas Baltās rozēs ordenis, Polijas Polonia Restituta, Igaunijas Ērgļa ordenis un daudzas citas goda zīmes.

Savās atmiņās „Lai vēsture spriež tiesu” ģenerālis Dankers pakavējās pie savas dzīves un latviešu tautas vissmagākā posma, ko izraisīja 2. Pasaules kara notikumi.

Dzīves mūža pēdējos gadus ģenerālis pavadīja Sav. valstīs, uz kuriem viņš emigrēja 1957. gada martā.

1965. gada 11. aprīļa naktī ģenerālis O. Dankers aizgāja mūžībā. Viņš apbedīts Grand Rapidu kapsētā.

Jānis Klīdzējs

AR TAUTAS NASTU PLECOS UN SIRDĪ

Fantaziju architektūra isstāstu un romānu krāsainām ugunīm izgaismotajos stāvos un torņos bieži vien glabā mazāk pievilcības nekā vēstures lavīnu vidū dzīvotas dzīves personīgs stāstījums. Tādas dzīves drāmatiskākā posma vēstījums latviešiem šodien un tiem, kas nāks un meklēs patiesību un Latviju pēc mums, ir šī grāmata „Lai vēsture spriež tiesu”.

Ar tautas bēdu nastu plecos un sirdī sirmais Latvijas kaņavīrs ģenerālis O s k a r s D a n k e r s sniedz pirmavota liecinājumu par izmisīgiem latviešu tautas mēģinājumiem saglabāt un paturēt kaut minimu no reiz brīvās tautas tiesībām un līdz ar to neļaut izkaisīt latviešu dzīvības zem Berlīnes un Maskavas ražoto asinu tērauda.

Latviešu tauta, tāpat kā lietuvju un igauņu tauta, bija Staļina - Hitlera zagšanas un laupīšanas līguma upuri. Viņu ārlietu ministri Molotovs un Ribentrops 1939. gada augustā Maskavā parakstīja līgumu, ar ko viņi viens otram deva „tiesības” paņemt to, kas viņiem nepiederēja. Sirmais Latvijas karavīrs Oskars Dankers šinī savā grāmatā stāsta par to — kā vācu okupācijas laikā latviešu tauta mēģināja restaurēt kaut dažus šīs reizes brīvās tautas tiesību simbolus. Hitlerieši, tāpat kā staļinieši, rīkojās Latvijā, it kā šī zeme būtu viņu kolonija, viņi prasīja kalpošanu par to, ka „mēs jūs atbrīvojām.” Iepriekšējo okupantu, maskaviešu, valoda bija gluži tāda pati: „mēs jūs atbrīvojām.” Cik līdzīga bija šo abu kolonizētāju liekulība: „Kā gan jūs, latvieši, drikstat mūs nemīlēt, jo mēs esam jūs atbrīvojuši . . .”

Tanī ugunu un asiņu laikā, kad staļiniešu okupantus nomainīja hitleriešu okupanti, ģenerālis Oskars Dankers tiek aicināts uzņemties pildīt Latvijas pašpārvaldes 1. ģenerāldirektora pienākumus. Visu savu mūžu viņš ir bijis Latvijas karavīrs. Politiskā vara viņu nekad nav interesējusi. Latvijas politiskie darbinieki, starp tiem bijušais Latvijas valsts prezidents Alberts Kviesis pārliecināja ģenerāli uzņemties šo nastu. Viņi vaicā: Kas notiks, ja mūsu zemē vācieši rīkosies vieni paši un latvieši netiks pat informēti par viņu rīcību?

Viņš ir savas tautas karavīrs. Nav paradis teikt: nē, lai dara kādi citi. Viņš uzņemas būt par latviešu ausīm un acīm un balsi pie vācu okupācijas varas. Ar ista karavīra pacietību viņš nes šo smago, nepateicīgo, nogurdinošo, rūgto un reizēm bezizejas pilno pienākumu. Bie-

ži viņa lomu nesaprot un pārprot arī paši latvieši. Kad viņš grib savu posteni atstāt, visi sauc: Nē, to tu gan nedrīksti darīt! Tev jāpaliek! Un viņš turpina nest šo latviešu tautas rūpju, bēdu un izmisuma nastu visiem kara gadiem cauri. Viņš nebaidās vācu okupantiem atgādināt Latvijas un starptautiskās tiesības, kas teorētiski aizsargā arī okupētās zemes un tautas. Tas vācu štābus un ministrijas satracina niknumā nevienu vien reizi. Viņš atsakās mobilizēt latviešu jaunekļus kā „dāvanu firera dzimšanas dienā”, kā vācu ģenerāļi to vēlētos. „Latvija ir okupēta zeme. Man nav nekādu tiesību mobilizēt.” Tāda ir viņa atbilde.

Vācu okupanti patvarīgi izsludina mobilizāciju.

Pēc kara beigām viņš tiek apcietināts. Viņa pratinātājs ir kāds amerikāņu ierēdnis, kas atklāti saka: „Es esmu komūnists. No komūnistiem nevienam nav jābaidās. Kāpēc jūs nebraucat mājās, atpakaļ uz Latviju?” — „Tāpēc, ka mana zeme ir arvien zem okupācijas varas,” atbild Latvijas armijas ģenerālis. Pēc tam seko 22 mēneši ilgs internējums. Tik ilgam laikam jāpaiet, lai vācu slepenajos dokumentos atrastu materiālus, kas pierāda, ka ģenerālis Oskars Dankers ir strādājis Latvijas un latviešu labā, nevis kalpojis vācu okupantu gribai.

Daudzi simti un tūkstoši no tiem latviešiem, kas šodien izkaisīti ap visu globu un kas ir dzīvi un laimīgi, varbūt nemaz nezina, ka viņi ir dzīvi un var veidot savu šodienu un nākotni kā brīvi cilvēki tikai tāpēc, ka pēdējā kara gadā bija kāds Latvijas karavīrs, kas vācu stābos un iestādēs nebaidījās pacelt balsi un sist dūri galdā un

teikt: „Es jums neļaušu šos zēnus un šīs meitenes nokaut.” — „Kas jūs tāds esat?” šie kliedz pretī. — „Es esmu Latvijas kaņavīrs, ģenerālis Dankers.”

Nav daudz to, kas zinātu, ka pēc atbrīvošanas no 22 mēnešu internējuma ģenerāli Oskaru Dankeru pieņēma par darbinieku amerikāņu armijas dokumentu nodaļā, kas attiecas uz Latviju. Tur viņš atklāja arī tos dokumentus un rīkojumus, kas pierādīja, ka latviešu leģionāri nebija nekādi brīvprātīgie, bet tika mobilizēti ar vācu okupācijas varas rīkojumu. Šo dokumentu norakstus viņš piegādāja Latvijas sūtniecībām, un tie pavēra jaunas iespējas leģionāru izceļošanai.

Šī grāmata ir godīgs, nepretenciozs vēstījums par traģiskajām dienām un gadiem mūsu nesenaajā pagātnē. Sirmais kaņavīrs ar šo vēstījumu necenšas nekā iegūt sev. Visu, ko viņš savā mūžā ieguvis sev kā cilvēks, ir atdevis ar savu darbu un ar savām ciešanām savai tautai.

Lai runā viņš pats no savas grāmatas pēdējās nodaļas: „Divdesmit divi mēneši internēšanā ar smagiem pārdzīvojumiem un ārkārtīgu nervu sasprindzinājumu nepagāja man garām nemanot — tie dziļi bija iedragājuši manus nervus. Sevišķi acu nervi bija cietuši. Lēnām, nemanot redzes lauks sāka sašaurināties un beigu beigās skats līdzinājās tam, it kā uz pasauli skatītos caur bises stobru. Ar laiku pilnīgi zuda acu gaisma . . .”

Šī grāmata ir savas tēvzemes kaņavīra dzīves vēstījums par savu varonīgo tautu tās vēstures traģiskajā posmā. Reizē tas ir cildens un apbrīnošanu izraisītājs

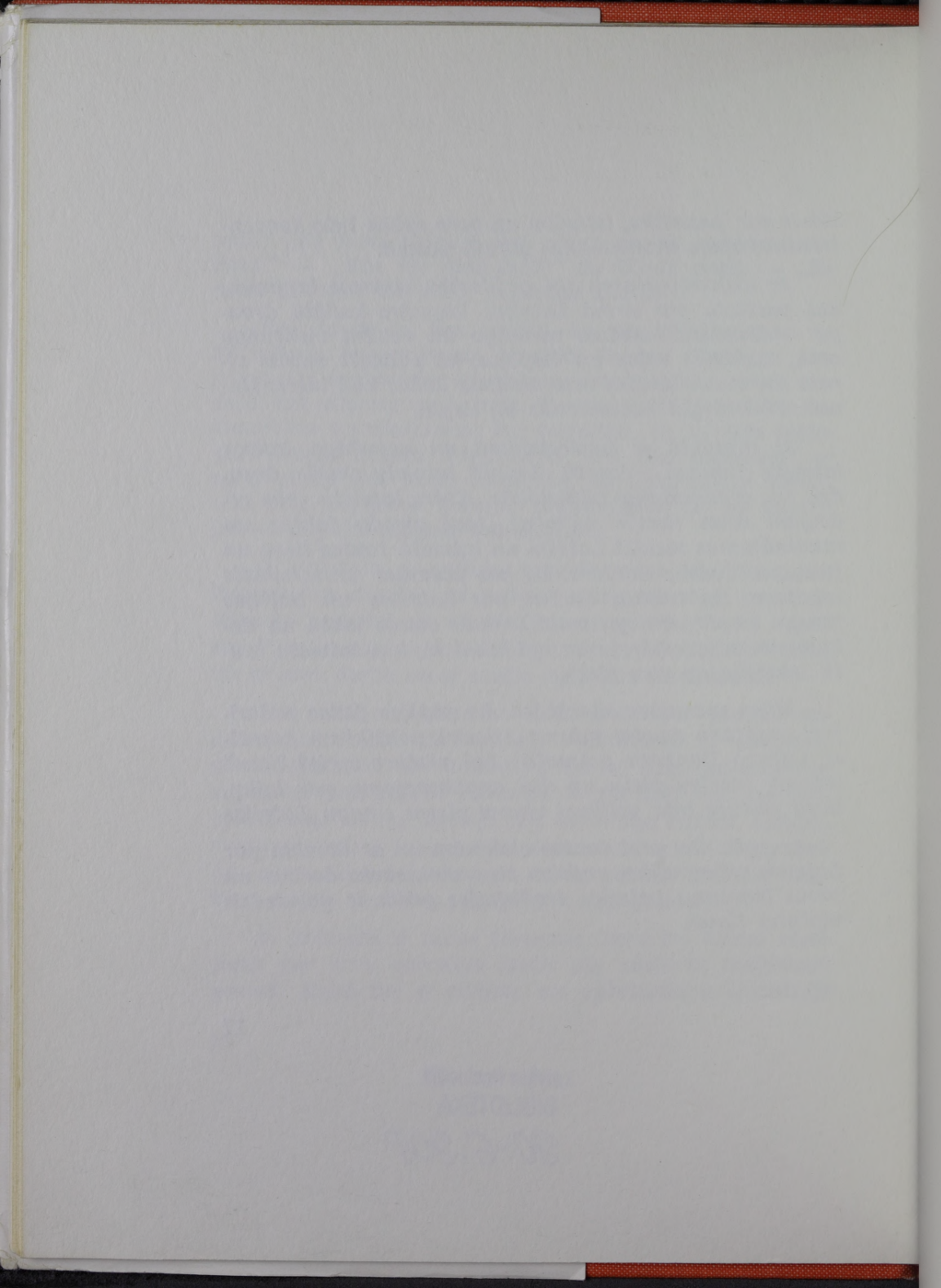
stāsts par pacietību, izturību un gara spēka lielo koncentrēšanās spēju internēšanas gaŗajā posmā.

Ar aizkustinājumu un goddevību lasāmas lappuses, kas pastāsta par sirmā Latvijas kaŗavīra laulātā drauga — Dankera kundzes varonīgo un reizēm vientulīgo cīņu, meklējot ceļus un iespējas, kā palīdzēt savam vīram un bērnu tēvam internēšanas laikā, kad internēšanas sākumā pat sazināšanās bij liegta.

Šī grāmata ir nepieciešama un vajadzīga katras latviešu ģimenes grāmatu plauktā, latviešu skolās, draudzē un organizāciju bibliotēkās. Katrs latvietis, kas redzīgām acīm skatās nākotnē, tanī atradīs faktus un mudinājumus meklēt Latvijū un latviešu tautas tiesu un taisnību. Jaunie doktorandi, kas pasaules universitātēs sagatavo zinātniskos darbus par Latvijas un Baltijas tēmām vispār, šinī grāmatā atradīs daudz faktu un dokumentāru izskaidrojumu notikumiem, kas latviešu tautu izkaisīja ap visu globu.

Mūsu memuāru literātūrā, ko pēdējos gados padarījuši bagātāku daudzi mūsu valstsvīri, politiķi un kaŗavīri, Oskara Dankera grāmata „Lai vēsture spriež tiesu” ieņems svarīgu vietu un dos apgaismojumu par laiku, kuŗā vēsture bija uzlikusi viņam plecos smagu Latvijas

Ar godbijību pret tautas ciešanām un ar domām par Latvijas nākamajām audzēm viņš sevi, savus darbus un savus lēmumus Latvijas traģiskajos gados ir pasniedzis vēstures tiesai.

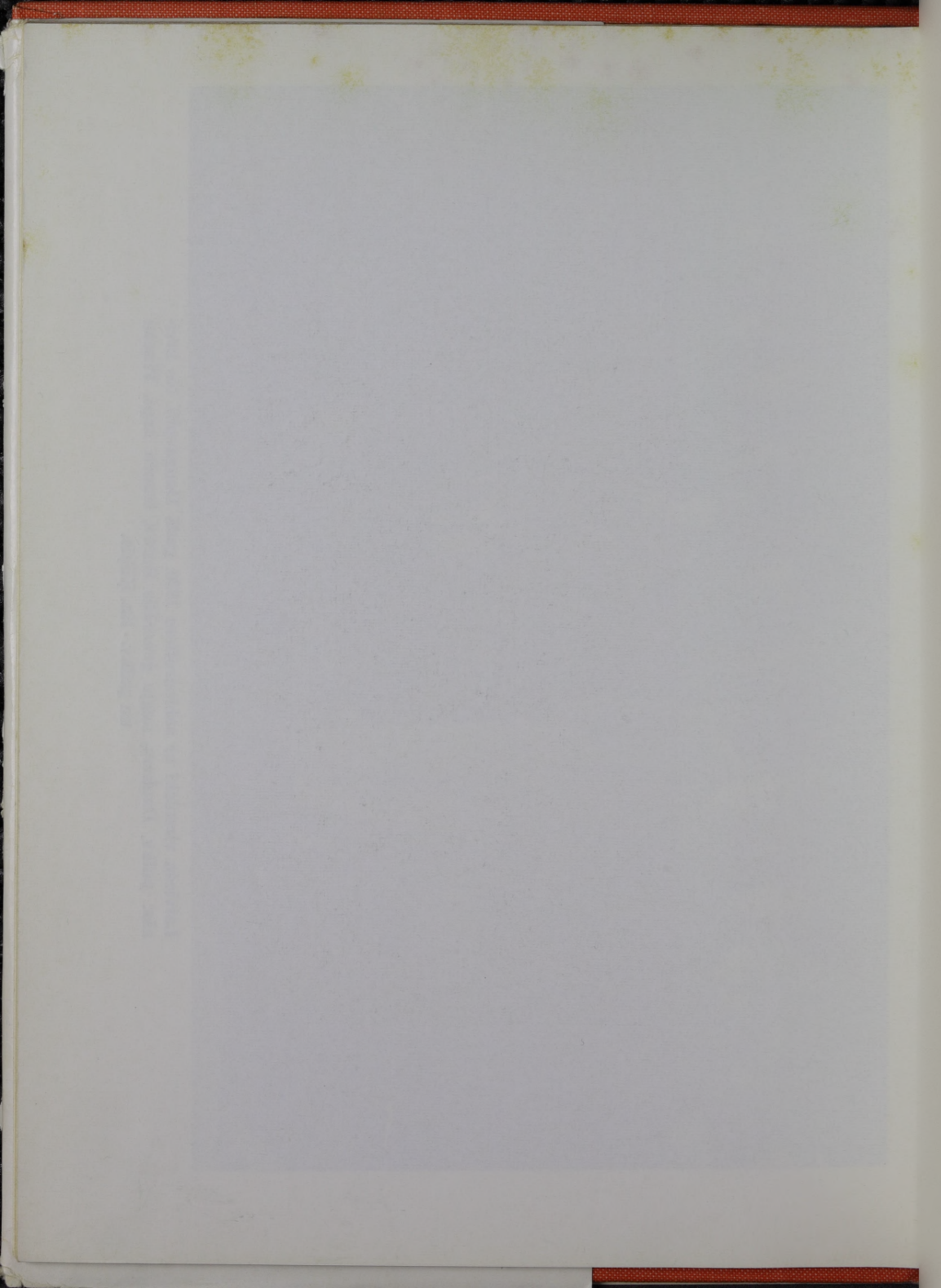

Lai vēsture spriež tiesu

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

Latviešu vīrsnieki ar sabiedrotiem 1920. gadā Daugavpilī. No kreisās: pulkv. Dankers, angļu ģenerālis Burt's, franču kapt. Pineau un pulkv. - ltn. Kūķis.

Pulkv. O. Dankers ar skolu jaunatni un skautiem Daugavpilī (1921)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

1942. gada 18. novembrī ģen. O. Dankers noliek vainagu pie Brīvības pieminekļa.

1875

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

Skaista ir mūsu dzimtene. Bērzu un ozolu birzis, ligojošas druvas, lauki un ziedošas pļavas, Daugava, Staburags, Gaujas līči un Dzintarjūra ir viņas neatņemama tiesa.

Parasti cilvēks prot cienīt un vērtēt tikai to, ko viņš ir zaudējis, tā arī mēs tikai tagad pilnīgi izprotam, ko īsti esam zaudējuši. Tagad mūsu atmiņā un iztēlē nāk skati, ainas un tēli, kas dārgi mūsu sirdij. Dzejnieki liek pagalvī sapni par dzimteni. Vēstures plūsmā un gadsimteņu mijās piedzīvoti kā laimīgi laiki, tā arī kaŗa un šausmu gadi. No vēstures zinām, ka pēc šiem kaŗiem latviešu zeme bijusi izpostīta un tauta nesusi neiedomājamus asins upurus. Bet tautas vitālitate vienmēr uzvarējusi.

Mūsu zemes auglība un bagātība, plašie meži, jūras krasts ar labām ostām, ērtais ūdens ceļš Daugava — viss tas rada lielu pievilksanas spēku lielajos kaimiņos, kuŗi kārām acīm tīkoja šo zemi iegūt sev. Zviedri, poļi, vāci un krievi lauzuši šķēpus un lējuši asinis mūsu senču laukos. Protams, arī latvieši tika ierauti kaŗa virpulī.

Neizdevīgs mūsu zemes ģeografiskais stāvoklis ir tanī ziņā, ka, atrazdamās starp divām lielvalstīm, mēs jūtamies kā starp diviem dzirnavu akmeņiem. Liktenīgs ir apstāklis, ka vienmēr un visos laikos, kad mūsu lielie kaimiņi, izšķirdami savus strīdus ar ieročiem, arī mūsu zemi ierāvuši šīnī cīņā, kur mūsu tauta allaž bijusi cietēja lomā. Tāds liktenis ir skāris mūsu zemi un tautu arī abos pēdējos pasaules kaŗos.

DELEGĀCIJA UZ BERLĪNI

Pasaule rakstīja 1939. gadu. Dzīve Latvijā ritēja normālā gaitā. Aprīļa vidū mūsu valdībai pienāca ielūgums no vācu sūtniecības Rīgā sūtīt delegāciju uz svinībām Berlīnē, kur tās rīkoja Hitlera 50 gadu dzimšanas dienas gadījumā.

Delegācijā valdība izraudzīja Armijas štāba priekšnieku ģenerāli Hartmani, kā delegācijas vadītāju, Kurzemes divīzijas komandieri ģenerāli Dankeru un Armijas štāba kapteini Galdiņu.

19. aprīļa vakarā Latvijas delegācija iebrauca Berlīnē. Piebraucot pie Adlonas viesnīcas, kur mums bija ierādītas greznas istabas, mūs sagaidīja goda sardze ar orķestri.

Mūsu ierādītās telpās atradām uz galda speciālas personas apliecības glītā smalkādas apvalkā ar klātpielikto svinību programmu katrai dienai.

Adlonā bija saradušās delegācijas vai no visām Eiropas valstīm. 20. aprīlī notika visu delegāciju pieņemšana valsts kancelejā. Klāt bija arī katras valsts akreditētie sūtni.

Dienas smaguma punkts bija lielā kaŗaspēka parāde. Platās alejās saceltas tribīnes abās malās. Ložā stāvēja Hitlers un ap viņu partijas dižvīri: Gebels, Bormans, Himmlers, Neurāts, Hess, Gēringš un daudzi citi.

No Hitlera ložas pa kreisi diplomātiskais korpuss ar militāriem atašejiem. Redzamas Anglijas, Francijas, Spānijas, Itālijas, Ungārijas un citu valstu uniformas; daudz kungu civilā un cilindros. — Pa labi no Hitlera ložas vācu armijas ģenerālītāte un aiz visa tā tribīnēs vietas ieņēmuši partijas un armijas ģimenes locekļi. Tieši pretim Hitlera ložai, alejas otrā pusē uzceltas tribīnes ārvalstu delegācijām.

Sākas parāde. Kājnieki soļo gaŗām tribīnēm, bet viņu ir samērā maz. Lielākā daļa kājnieku vairs nesoļo, bet brauc jaunās armijas transporta mašīnās, kuŗas ātrā tempā trauc gaŗām skatītājiem. Tad nāk artilērija; brauc gaŗām vieglie lauku lielgabali, vidējā un smagā tipa artilērija. — visi lielgabali ar mehanizēto velkmi.

Duŗas acīs, ka franču un angļu militārie atašeji šad tad noliecas viens pie otra un klusi sarunājas, zīmīgi raugoties uz gaŗāmbraucošām kaŗaspēka daļām un viņu ieročiem. Gaŗām trauc arī prettanku lielgabali un zenītartilērija. Gaisā pa parādes laukumu pāršalc vairākas smago bumbvežu un štukasu eskadriļas.

Tanki ar savām smagām kāpurķēdēm trokšņaini ripo gaŗām tribīnēm. Parādi noslēdz daži milzu lielgabali, kuŗi savā lielā svāra dēļ sadalīti pa daļām.

Kad šie milži sasniedz tribīnes, tauta sajūsmā sāk aplaudēt. Parāde beidzas. Vairāk kā četras stundas gar skatītāju acīm nepārtrauktā straumē plūda šis jaunradītais Vācijas spēks. Šī spēka demonstrācija nozīmēja Versaļas miera ligu-

ma pilnīgu nokratīšanu. Vācu tauta bija lepna — nekas, ka tā saņēma niecīgu sviesta devu, toties viņai bija daudz lielgabalu un milzums citu jaunu ieroču. Šie lielgabali, šie jaunie ieroči ir Hitlera Vācijas spēks un vara. Tie nes nāvi un iznīcību ikvienam, kurš uzdrošinātos stāvēt šiem stobriem pretim.

Kādam nolūkam un mērķim Hitlers izmantos savu jauno kara mašīnēriju? Vai tikai aizsardzībai, vai uzbrukumam? Un kam uzbruks? Tanī laikā to zināja vēl tikai Hitlers pats. Citu zemju iekarošanas plāns bija viņa lolotā cerība un noslēpums.

Nākošajā dienā ārzemju delegāciju militārām personām bija paredzēta piedalīšanās manevros. Izbraucām uz Debericu (Döberitz), apmēram 35 km no Berlīnes, kur atradās liels, plašs mācības laukums. Rādīja vienu kājnieku pulku uzbrukumā. Raksturīgais bija sekojošais: kājnieku rokās bija nodots ļoti daudz vieglo un smago automatisko ieroču; bez tam pulka sastāvā bija piedalīta artilērija — ne tikai vieglie lauku lielgabali, bet arī smagā artilērija. Pulka sastāvā ietilpa arī prettanku lielgabali. Ar tādu uguns spēku pulka komandierim bija dota iespēja atrisināt daudz grūtākus un plašākus taktiskus uzdevumus, kā tas bija piemēram Pirmā pasaules karā. Pulka komandieris šādā kārtībā bija daudz patstāvīgāks, un viņam nevajadzēja, pildot uzdevumu, tūlīt griezties pēc palīdzības pie divīzijas. Manevros šāva ar kaujas municiju. Demonstrēja arī tanku uzbrukumu. Interesanti bija novērot prettanku lielgabalu darbību: viņi šāva ar spīdošu municiju. Ar neapbrunotām acīm varēja novērot šāviņu skrejliniju un trāpījumus.

Vakarā valsts kancelejā bija delegāciju pieņemšana. Hitlers personīgi sarunājās ar katru delegāciju atsevišķi. Pienāca rin-

da arī Latvijas delegācijai. Griežoties pie ģenerāļa Hartmana, Hitlers teica, ka pazīstot Latvijū kā krietnu lauksaimniecības zemi un ka tā ražojot daudz produktu. Vācijā turpretim rūpniecība esot pārsvarā; uz šī pamata starp abām valstīm varētu attīstīties dzīva preču apmaiņa, un šī tirdzniecība nestu svētību abām pusēm. Politiskus jautājumus Hitlers neskāra.

Nākošā dienā delegācija devās atpakaļ uz mājām. Ģenerālis Hartmanis rakstīja ziņojumu priekšniecībai. Viss redzētais un dzirdētais uz mums bija atstājis dziļu iespaidu un nevilus pavedināja uz dažādām pārdomām. Visās Vācijas redzētās pilsētās, pilsētiņās un ciemos bijām redzējuši pusaudžu pulciņus, tā saukto Hitlera jaunatni soļojam pa ielām un laukumiem militārā kārtībā. Kā zināms, jaunekļi tika ieskaitīti darba dienestā un pēc noteikta laika nokalpošanas pārskaitīti kara dienestā un iedalīti kara spēka daļās. Tāpat arī jaunavām bija paredzēts darba dienests. Vērojot toreizējo Vāciju ar plašāku skatu, radās iespaids, ka visa Vācija ir viena liela kara spēka noņemne.

Pēc ģenerālstāba aprēķiniem katra tauta spēj uzstādīt armiju 10 proc. no sava iedzīvotāju skaita. Hitlera Vācijas iedzīvotāju bija 80 miljoni — tātad viņš spēja uzstādīt 8 miljonu vīru lielu armiju, ar mazu piepūli pat vairāk. Vai tāda milzīga armija ar visjaunāko apbruņojumu, kas tālu pārsniedza visu līdz tam redzēto, bija vajadzīga tikai Vācijas aizsardzībai? . . .

Šī armija izskatījās vairāk pēc uzbrukuma instrumenta.

Pēc neilga laika no vācu sūtniecības Rīgā ienāca Ārlietnistrijā raksts par vācu iespaidu sfairu izplatīšanu Baltijas valstīs un par Vācijas drošības garantiju Latvijai. Šī nota

bija liela mīkla ne tikai Ārlietu ministrijā, bet visai valdībai. Ko gan Hitlers gribēja ar šo notu panākt? Kādi nolūki viņam bija? Kādus mērķus viņš sev bija spraudis Baltijas valstīs? Arī kara ministrs ģenerālis Balodis sasauca vecāko virsnieku apspriedi, lai pārrunātu šo jautājumu. Sarunās tika pieminēti vēsturiskie 700 g. vācu uzkundzēšanās laiki, kā arī vārdi, ar kuriem mums nācās sadurties Latvijas brīvības cīņu laikā 1918-20. gadā, tika minēts ģenerālis fon der Goltz (Goltz), Dzelzs divīzijas Bišofs un bēdīgi slavenais krievu kapelmeistars, alias firsts Bermonts - Avalovs. Vairums virsnieku izteicās pret Hitlera piedāvājumu.

Valdība Hitlera piedāvājumu nepieņēma un deklarēja, ka Latvija visos gadījumos ieturēs stingru neitralitāti. Pēc šī Latvijas valdības lēmuma Hitlers deklarēja, ka neesot vairs ieinteresēts ne Baltijas valstīs, nedz Somijā.

Pēc neilga laika Padomju Savienība nāca ar savu priekšlikumu — nolīgt Drošības un neuzbrukšanas paktu starp Maskavu un Latviju. Nezinu, cik liela bijusi Staļina viltība vai Kremļa spiediens, bet mūsu valdība šo piedāvājumu pieņēma un sūtīja delegāciju uz Maskavu parakstīt liktenīgo līgumu.

Pēc līguma parakstīšanas Staļins devis vakariņas par godu mūsu delegācijai. No Padomju puses bijuši klāt pats Staļins, ārlietu ministrs Molotovs, Višinskis un citi Kremļa varenie. Pie galda viens no mūsu delegātiem eita starpā ievaicājies, ko Padomju valdība darot ar nekomunistiem un tādiem pilsoņiem, kuri nedomā tā, kā partija to diktē. Višinskis bez apdomāšanās ātri atbildējis: „A mij jich prosto uničtožаем,” (mēs viņus vienkārši iznīcinām). Un Staļins, turpinādams šo domu, piebildis: „Moskovskij kanal postrojen na kostjach buržujev,” (Maskavas kanālis celts uz buržuju kauliem).

Pieņemsim, ka visas Rietumvalstis vienotos lietot gluži tādus pašus paņēmienus un taktiku pret savas zemes komunistiem kā Padomju Savienība pret nekomunistiem, proti: „Mēs viņus vienkārši iznīcinām,” tad būtu interesanti zināt, kā gan izturētos un ko darītu Kremļa varas vīri? Kā viņi reaģētu uz tādu rīcību citās zemēs, kur brīvās tautas uzdrošinātos iznīcināt v i ņ u partijas ļaudis un līdzskrējējus? Vai komunistu valdība tikpat aukstasinīgi un vienaldzīgi noskatītos uz šādu rīcību, kā to līdz šim dara Rietumvalstis, vērojot notikumus Padomju Savienībā un satelītu valstīs? — Pēc pārbaudītām ziņām Padomju Savienībā to skaits, kurus nogalinājušas viņas drošības iestādes, ir sasniedzis piecdesmit miljonu cilvēku; no tiem liels procents no Baltijas un satelītu valstīm.

MILITĀRAS BAZES

Uz noligtā drošības un neuzbrukšanas līguma pamata Padomju Savienībai bija piešķirtas tiesības ierīkot Latvijas teritorijā militāras bāzes.

Atzīmējama tā psiholoģiskā reakcija, ko šis līgums izraisīja latvju tautā. Ar savu skanīgo nosaukumu nolīgtais Drošības pakts dīvainā kārtā tautā radīja gluži pretējas jūtas, proti, nedrošības jūtas. Ikvienā latvieša sirdī iezagās neuzticība un bailes, un ikviens ar sasprindzinātību vēroja turpmākos notikumus.

Latvijai drīz vien bija jāstājas pie noligtā līguma īstenošanas. Latviešu garnizoniem bija dažās dienās jāatbrīvo vietas krievu bazēm. Pavēle par vietas atbrīvošanu vissmagāk skāra Liepājas garnizonu, jo divu dienu laikā bija galīgi jāizvāc visa Kaņaosta. Bija jāpārceļas ne tikai Kurzemes divīzijai ar artilēriju, bet arī Jūras aviācijai, Zemūdeņu bāzei, Liepājas kara slimnīcai, Kalpaka pamatskolai, Artilērijas la-

boratorijai un visām noliktavām. Karavīri dienu un nakti drudzaini strādāja, lai nogādātu mantas uz vilcienu. Virsnieku un instruktoru ģimenes iesaiņoja savas mantas, lai tās nogādātu uz vagoniem. Ešelons pēc ešelona atstāja Liepājas Karastu. Aizbraucēju sirdis nomāca viena un tā pati doma: kad mēs atgriezīsimies? Kāpēc vispār mums viss ir jāatstāj svešiem ienācējiem?

Vasarā Baltijas valstu vāciešiem atskanēja aicinājums pārcelties uz Hitlera Vāciju. Bija panākta vienošanās starp Vācijas un Latvijas valdībām par baltvācu iedzīvotāju izceļošanu uz Vāciju. Braucējiem bija jāstājas jauktās latvju un vācu komisijas priekšā, oficiāli jāatsakās no Latvijas pavalstniecības un jāpieņem Vācijas pavalstniecība. Optanti drīkstēja ņemt līdz savus ietaupījumus, vērtslietas, un citas mantas.

Arī vācu tautības latviešu virsnieki, instruktori un kareivji, kuņģi vēlējās braukt, tika atvaļināti no Latvijas armijas. Ar šo pārvietošanas akciju, Latviju atstāja ap 65.000 baltvācu izceļotāju.

Parastā aina pie kuģiem kā Rīgas, tā Liepājas ostās bija apmēram šāda: kuģim ievelkot tiltus, noņemot tauvas un uzsākot kustēties, braucēji bija pulcējušies uz kuģa klāja, atstājot Latvijas krastus viņi ar atsegtām galvām dziedāja Dievs, svētī Latviju. Pavadītāji krastā, kuņģu pulks nebija mazāks par aizbraucējiem, vēl ilgi māja ar lakatiņiem. Pavadītāju, kuņģi aizbraucējiem teica — „Uz neredzēšanos” — nebija daudz. Hitlera sauciens par atgriešanos uz Vāciju bija atskanējis arī vācu kolonistiem pie Volgas, ap Sarātovu, kā arī Besarābijā un Volīnijā.

Tā paša 1939. gada augustā Vācijas ārlietu ministrs Ribentrops brauca uz Maskavu un nolīga Draudzības līgumu ar Padomju Savienību.

Pirmā septembrī Hitlers uzsāka kara gājienu pret Poliju. Vācu divīzijas ar spēcīgām tanku vienībām izlauzās cauri poļu frontei, dziļi iefiltrējās frontes aizmugurē, desorganizēja satiksmes ceļus, transportu un rezervju piegādi. Vācu aviācija dienu un nakti bombardēja poļu pilsētas, it sevišķi Varšavu. Aviācija palīdzēja iznīcināt ielenktos poļu spēkus. Padomju Savienības karaspēks pārgāja Polijas robežu no austrumiem un ieņēma dažus apgabalus. Jaunā robeža starp Kremli un Lielvāciju tika novilkta šķērsām pāri Polijas teritorijai. Karš Polijā, kā zināms, ilga tikai 18 dienu; pasaule to nosauca par zibeņkaru.

Tā notika pēc skaita ceturtā Polijas dalīšana. Polijas valdība ar ministru prezidentu Beku priekšgalā paglābās Rumānijā. Vēlāk poļu eksilvaldība pārcēlās uz Londonu, jo Hitlers ar savām divīzijām okupēja visas Balkānu valstis līdz pat Grieķijai, arī Kretas salu ieskaitot. Tāpat pēc kārtas tika okupēta Norvēģija, Holande un Dānija.

Polijas neatkarību ar līgumu bija garantējušas Anglija un Francija. Abas šīs valstis pieteica Vācijai karu. Hitlers savu militāro dūri tūdaļ vērsa pret rietumiem.

Francijai nepalīdzēja vairāku miljardu franku dārgā Mažīno līnija, uz ko viņi bija likuši tik daudz cerību. Vācu gaisa desanti pārlidoja Mažīno līniju un nolaidās franču frontes aizmugurē. Lietojot apiešanas un ielenkšanas taktiku, franču armija sīvās cīņās tika pa daļai iznīcināta, pa daļai sagūstīta. Drīz pēc tam vācu armija ieņēma Parīzi.

Uzsākot kara gājienu Francijā, vācieši garāmejojot okupēja arī Beļģiju. Anġļu jūras desants, kuņš bija izcelts franču kras-tā, uzsāka cīņu ar vācu divīzijām. Vācu pārspēks atspieda anġļus atpakaļ pie jūras. Lai paglābtu savu dzīvo spēku no iznīcināšanas vai gūsta, bija dots rīkojums karaspēkam sēs-

ties kuģos. Ciešot smagus zaudējumus, angļi atstāja Dan-kerku. Par materiālo vērtību paglābšanu ciņu gaitā neviens nedomāja. Tā krita vācu rokās.

Visur vācu kaŗaspēks guva uzvaras: uz zemes, gaisā un uz jūras. Vācu aviācija bombardēja Londonu, vācu zemūdenes gremdēja kuģus. Vācu zinātnieki drudžaini strādāja pie jauna ieroča radišanas.

Hitleru bija pārņēmusi lieluma mānija. Gandrīz visa Rie-tumeiropa atradās viņa rokās. Viņš iedomājās esam tās no-teicējs un likteņu lēmējs. Vācu kaŗavīri stāvēja no Adrijas jūras līdz Narvai.

DAŽI VĀRDI PERSONĪGĀ LIETĀ

Tagad dažus vārdus personīgā lietā. 1939. gada rudenī nopietni saslimu. Lēkmes atkārtojās, slimība ieilga un piespieda mani palikt slimības gultā. Ārsti ieteica mierīgu dzīvi un pagaidām atteikties no dienesta pienākumiem.

Es iesniedzu armijas komandierim atlūgumu no amata. Ar valsts prezidenta 1939. g. decembra mēneša 209. pavēli armijai un flotei tiku atvaļināts un pensionēts. Kurzemes Divīziju nodevu ģenerālim Bukam, bijušam Jātnieku pulka komandierim. Par dzīves vietu izraudzīju Liepāju, bet lielāko daļu uzturējos lauku mājās pie Durbes ezera. —

1939. gadā neviens vēl neko nezināja par noslēgtiem slepeniem līgumiem un sarunām starp Padomju Savienību un Hitlera Vāciju. Politisko kursu varēja vērot tikai pēc notikušiem faktiem.

Šodien zināmi visi tā laika slepenie politiskie šacha vilcieni un mēs zinām, ka Hitlers un Staļins centās pārspēt viens

otru viltībā, vārda un līguma laušanā. Staļins un Hitlers bija pārliecināti, ka pienācis īstais laiks pārveidot Eiropas politisko seju.

Baltijas valstis bija noraidījušas Hitlera priekšlikumu nokļūt Lielvācijas iespaidu sfairā. Tūdaļ rīkoties sāka Staļins. Caur Vācijas sūtni Maskavā, grāfu fon Šūlenburgu, viņš lika pieprasīt, vai Hitlers neceltu iebildumus, ja Padomju Savienība pārņemtu savā varā Baltijas valstis. Grāfs fon Šūlenburgs sazinājās ar Berlīni un cēla priekšā Staļina prasību. Hitlers to atzina. Pasaule tikai pēc gadiem uzzināja, ka aiz šī iemesla Hitlers bija devis rīkojumu vācu tautības iedzīvotājiem izvākties no Baltijas valstīm, lai tie nenokļūtu zem boļševiku varas un terrora.

Hitlers savus kaŗa gājiena plānus jau iepriekš bija sastādījis, tanīs bija arī paredzēts uzbrukums Padomju Savienībai. Loģiski, ka Baltijas valstis, kuŗas viņam nebija izdevies dabūt savā varā, tad dabiski nokļūtu viņa rokās kā kaŗa laupījums. Šodien mēs redzam, ka abi „lielie” ar Baltijas valstīm bija tirgojušies kā ar preci.

Pienāca 1940. gada 17. jūnijs. Daugavpilī bija Dziesmu svētki. Ļaudis bija sabraukuši no malu malām. Arī valdības locekļi bija ieradušies. Svētku laikā, kā zibens no skaidrām debesīm, pienāca ziņas, ka sarkanarmija, tanku daļas un gaisa spēki koncentrēti pie mūsu austrumrobežas. Bija noticis arī uzbrukums mūsu robežsargu posteņiem: robežsargu māja izlaupīta, nodedzināta un robežsargi nošauti. No šiem Dziesmu svētkiem, kuŗi bija pēdējie brīvajā Latvijā, visi satraukti, nospiesti un ļaunu nojautu pārņemti, steidzās uz mājām. Lai šim notikušam varmācības aktam piešķirtu kaut cik pieņemamu, pieklājīgu ārēju izskatu, Padomju Savienības ārlietu ministrs Molotovs steidzās pie Maskavas raidī-

tāja mikrofona. Viņš — kā parasti — ļoti veikli pārvērta baltu par melnu. Molotovs runā apvainoja Latviju un Igauniju, ka tās nolīgušas savstarpēju līgumu, kas, lūk, esot vērstas pret Padomju Savienību agresīvos nolūkos. No viņa runas satura izrietēja, ka Latvija tūlīņ soļos iekarot Maskavu. Rezultātā 200 miljonu iedzīvotāju lielā Padomju Savienība, baidīdamās no 2 miljonu latviešu tautas uzbrukuma, 17. jūnijā iesoļoja ar savu armiju Latvijā. Tās pašas dienas vakarā sarkanarmijas tanki jau stāvēja Rīgas laukumos un ielās. Viltīgos nolūkos ar Latviju nolīgtais Drošības un neuzbrukšanas pakts nesa Staļinam labus augļus, jo visas Baltijas valstis bija iekļautas viņa sarkanā varā.

Kad es no 1919.-33. g. vēl biju Daugavpils garnizona priekšnieks un Zemgales divīzijas komandieris, es 14 gadu laikā uzmanīgi biju vērojis mūsu austrumu pierobežu. Man allaž bija ienākušas ziņas par aizrobežas notikumiem, par dzīvi aizrobežas joslā un Krievzemes iekšienē, kā arī par Padomju valdības iestāžu rīcību. Man tāpēc nebija ne mazāko šaubu par nākamo Padomju varas soli. Vēl tanī pašā 17. jūnija vakarā no savām lauku mājām, kur biju noklausījies minēto Molotova radio runu, izbraucu uz Liepāju. Nākošā dienā apmeklēju Liepājas pilsētas vecāko Rimbenieku un prefektu Ēvertu, lai pārrunātu jauno stāvokli. Abi kungi man ieteica aizbraukt vismaz no Liepājas. Tā kā biju pensionēts un nebiju saistīts ne ar kādiem dienesta pienākumiem, man radās doma, aizbraukt uz ārzemēm. Es lūdzu prefektu Ēverta kungu man izrakstīt ārzemju pasi. Viņš piezvanīja Iekšlietu ministrijai Rīgā un dabūja atļauju to darīt. Vēl tai pašā dienā es dabūju ārzemju pasi.

Iznākot no prefektūras, redzēju lielu ļaužu pūli, kuŗš virzījās augšup pa Lielo ielu. Tie bija Liepājas drašu fabrikas strādnieki, kuŗi bija izdzīti uz ielas, lai kopējā gājienā de-

monstrētu ar karogiem un dziesmām savu prieku par „atbrīvošanu”. Jaunā sarkanā vara mūsu latvju zemē bija sākusi savu darbību.

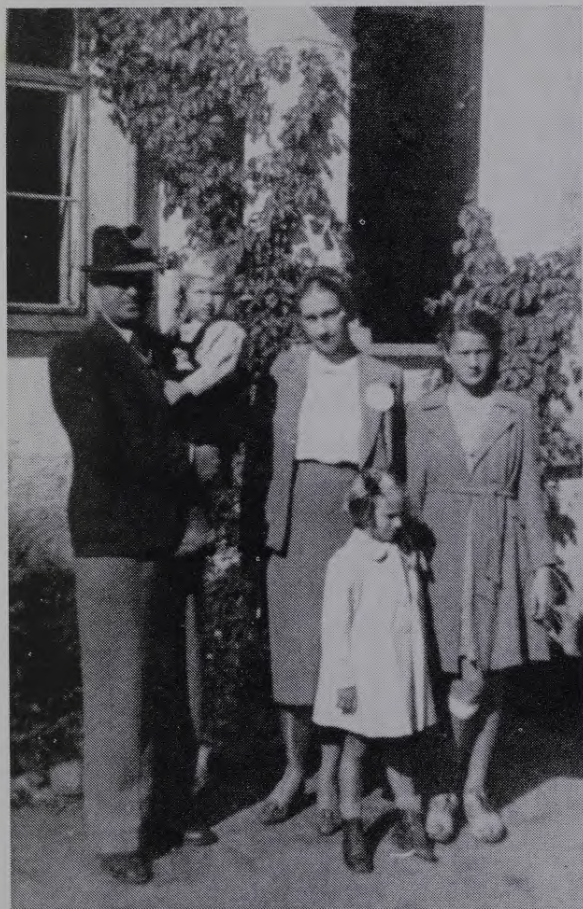
Nākošā dienā iebraucu Rīgā. Nākot no Virsnieku kluba, redzēju ļaužu baru, kas stāvēja ap Padomju sūtniecību. No Maskavas iebraukušais Višinskis no sūtniecības balkona uzrunāja tautu. Viņš meloja skaļi. Kremla komisārs apgalvoja, ka Padomju valdība neiejaukšoties Latvijas iekšējās lietās un ka Latvija netikšot sovjetizēta. Vārdi skanēja labi, tikai ticības šiem vārdiem trūka. 20. jūnijā dabūju Lietuvas un Vācijas vīzas. Tai pašā naktī ar ģimeni pārbraucu Vācijas robežu.

23. jūnijā manās lauku mājās mani meklējuši sarkanarmieši.

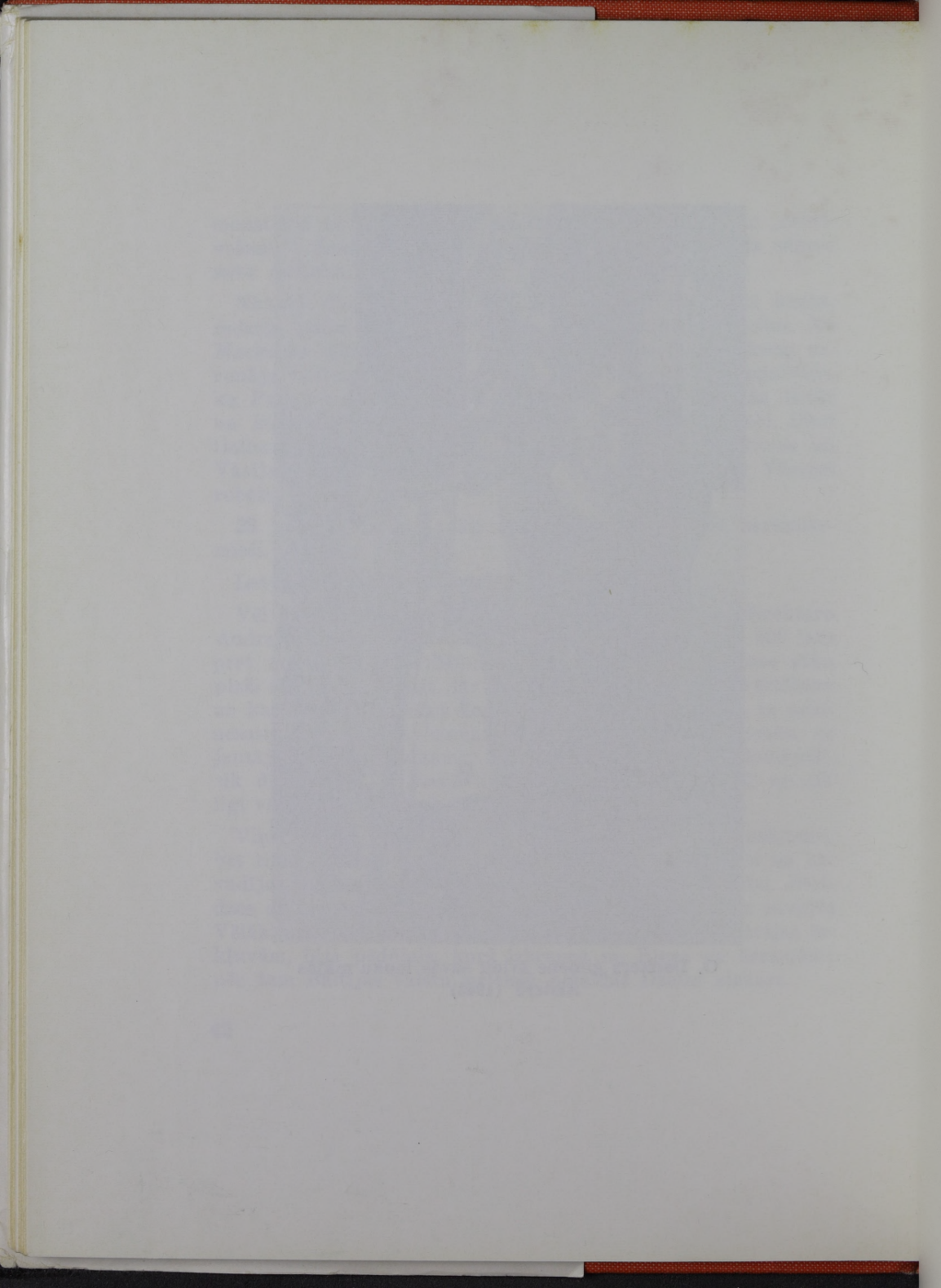
Latvijā sākās Baigais gads.

Vēl Rīgā būdams, es aizgāju pie Kreditbankas direktora Andreja Bērziņa un lūdzu viņu izsniegt man vismaz 500 latu pret manas mājas drošību vai pret vekseli. Direktors sāka plaši stāstīt un klāstīt par galviniem, par mājas vērtēšanu un ka viss tas prasīšot daudz laika. Redzēdams, ka es nekā nesasniegšu un ka manam lūgumam panākuma nebūs, es jautāju Bērziņa kungam: „Sakiet lūdzu, vai esat padomājuši, cik dienas jūs šinī savā direktora krēslā vēl sēdēsīt un cik ilgi vēl banka vispār darbosies?”

Viņš vai nu nesaprata, negribēja saprast manu jautājumu, bet tikai divaini raudzījās mani. Sniedzu viņam roku un atvadījos, nojaušot, ka laikam viņu redzu pēdējo reizi. Steidzos ar ģimeni uz staciju, jo vilciena atiešanas laiks tuvojās. Vēlāk uzzināju, ka šis vilciens, ar kuņu mēs no Latvijas izkļuvām, bija pēdējais, kuņš izbrauca no Rīgas uz ārzemēm; pēc tam Baltijas valstu priekšā nolaidās Dzelzs aizkars.

O. Dankers ģimene svidū savās lauku mājās
Aisterē (1943)

Archibīskaps prof. Dr. T. Grīnbergs un
O. Dankers Blīdenē (1942)

38

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or date, which is mostly illegible due to fading.

Iebraucot Lietuvas teritorijā, man kabatā bija tikai dažī lati, jo Meitenes stacijā pie robežas kontroles muitas ierēdnis man laipni atņēma 90 latu un iedeva kvīti ar piezīmi: „Šo naudu, ģenerāļa kungs, jūs varēsī, kā tas parasts, saņemt atpakaļ, kad atgriezīsīties atkal Latvijā.” —

Vācu zemē mums sākās grūta dzīve. Mums līdz bija tikai viena rokas soma ar mazbērna veļu un autiņiem mūsu gadu vecai meitiņai, un veļu mums pašiem. Mūsu ceļa somiņā vēl atradās maza, glīta koka kastīte roku izstrādājumā ko sieva kā mīļu piemiņu no savas mātes bija paņēmusi līdz no mūsu lauku mājām; tur viņa bija ielikusi saujiņu dzimtenes zemes un dažas steigā noplūktas, negatavas rudzu vārpas. Minētā kastīte tanī laikā bija mūsu vērtīgākais īpašums.

Kaut gan mūsu ikdienišķā dzīve bija grūta un maizes rieciens ļoti plāns, sirds tomēr bija mierīga, un mums bija apziņa, ka esam drošībā un naktīs neviena sveša roka pie durvīm neklauvēs, izraujot mūs no pašu dzīves uz tālām Sibīrijas tundrām. Šis dvēseles miers simtkārt aizstāja visu zaudēto mantu, kas palika mājā un palīdzēja arī vieglāk pārciest visus grūtumus un trūkumu. Nedaudz vēlāk mūs sūtīja uz karantīnu, t. i., uz tukšām barakām, kur agrāk bija dzīvojuši darba dienesta vīri, kas bijuši nodarbināti ar ceļa būvi. Tanī karantīnā — nometnē atradām priekšā kādus 300 lietuviešu bēgļus un nedaudz latviešu. Dzīve barakās bija neiedomājami primitīva, ēdiens trūcīgs, gulēšana uz mitriem veciem salmu maisiem, kopējas, vaļējas atejas, kur viens otram gāja gaļām. Katru nakti pāri zaļai robežai no Lietuvas nāca arvien vairāk bēgļu.

Negribot mēs bijām liecinieki vairākiem traģiskiem notikumiem; dažas ģimenes slepeni naktī pārejot robežu, bija uzdūrās uz sarkaniem robežsargiem, un ne visiem bēgļiem bija

izdevies pārbēgt brīvībā, bet viens otrs no mīļiem tuviem cilvēkiem bija smagi ievainots vai nošauts, tāpēc mūsu barakās norisinājās sirdi satricinošas un izmisuma pilnas ainas.

No vāja, neparasta ēdiena un no visiem pārdzīvotiem satraukumiem mana slimība — žults akmeņu lēkmes — atkal atkārtojās ļoti stiprā veidā. Nometnē atradās arī Lietuvas Armijas sanitārās daļas priekšnieks, ārsts - ģenerālis Pl., viņš ar savu ģimeni bija paglābies, izbraucot gandrīz pēdējā brīdī no Kauņas uz Vāciju savā automašīnā. Šis ārsts - ģenerālis aizveda mani savā mašīnā uz aprīņķa slimnīcu Angerapā, kur es nogulēju vairāk kā trīs nedēļas. Ar pateicību es vēl šodien atminu to apstākli, ka mani, svešu bēgli, tur ārstēja un apkopa par brīvu. Jāpiebilst, ka pēc apmēram diviem gadiem, būdams atkal Rīgā, nokārtoju šo novecojušo slimnīcas rēķinu.

Angerapā nejauši uzzināju, ka Pozenē (Posen) dzīvojot dažas pazīstamas ģimenes no Liepājas, Jelgavas, Rīgas. Nolēmām aizbraukt uz Pozeni, cerībā, ka tur kaut kā izdosies mazliet nostabilizēt mūsu dzīvi. Bet mums nebija ceļa naudas. To dabūjām no Angerapas aprīņķa vecākā.

Pēc lielām pūlēm dabūjām Pozenē mazu istabiņu mūsu četru galvu ģimenei. Bijām laimīgi, ka mums jumts virs galvas; bija tikai viena nelaime un, proti — istaba bija pilna mazu, brūnu plakanu iemītņieku, visās rievītēs vecajās tapetēs, aiz bildēm pie sienas, logu šķirbās un gultās — visur bija pilns ar blaktīm. Mūsu abi bērni, kā deviņgadīgā, tā arī gadu vecā meitiņa no rītiem bija pavisam raibas no blakšu kodieniem, kaut gan sieva vairākas reizes naktī uzcēlās, lai bērnus paraudzītu. Pagāja kāda nedēļa, kamēr ar tīrīšanu bijām blaktis tiktālu pievarējuši, ka varējām naktīs mierīgi gulēt.

Es pats vēl nevarēju atspirt no slimības, biju stipri novājināts un jutos ļoti bezspēcīgs. Sieva neatlaidīgi katru dienu no jauna gāja meklēt darbu. Bet pēc vairākām stundām, dažreiz tikai pēcpusdienā atgriezās nogurusi, izsalkusi, darbu neatradusi.

Dzīvokļa saimniece, dzimusi ukraiņiete, bija laipna, izpalīdzīga un labsirdīga; gadījās vairākas reizes, ka viņa mums ienesa ceptus kartupeļus, ja manīja, ka sievai mazā kopējā virtuvē nav, no kā ēdienu gatavot.

Darba sagādi un vispār mūsu dzīvi padarīja grūtu tas apstākļi, ka nebijām izejoņi — repatrianti no Latvijas, līdzīgi citiem, bet tikai bēgļi, Latvijas pavalstnieki ar Latvijas ārzemes pasi. Šī pase ar visiem tā laika datiem un interesantiem zīmīgiem man uzglabājusies līdz šai dienai.

Pozene bija lielākais centrs Vartegauā (Warthegau). Tur dzīvoja daudz baltvācu repatriantu no Igaunijas un Latvijas, bet viņu vidū bija arī vairākas latviešu ģimenes. No tuvākiem paziņām varētu minēt Jaunliepājas mācītāju Goldbergu, Liepājas acu ārstu Braunu un bijušos Latvijas armijas virsniekus: pulkvežleitnantus Šuleu, Vunderlichu un Marnicu. Pēdējais, kā vēlāk uzzināju, ir kritis kaujās pie Ļeņingradas. Šeit man gribas paskaidrot, ka virsnieki bija ieskaitīti vācu armijā ar tām pašām pakāpēm, kādas viņiem bija Latvijas armijā.

Vēl šodien ar dziļu pateicību atceros M-ņa kungu, jo tikai ar viņa palīdzību galu galā dabūju vietu Pozenes Lauksaimniecības centrālā savienībā. Strādāju tur Augu aizsardzības un kaitekļu apkarošanas nodaļā; šis darbs man nebija svešs, jo praksē biju jau izlietojis šos aizsardzības un kaitekļu apkarošanas līdzekļus savas saimniecības laukos un augļu dārzā Kurzemē. Mans darbs bija interesants, un es drīz vien

pārzināju un pārvaldīju visu darba tehniku. Pēc dažiem mēnešiem šis Pozenes Lauksaimniecības savienības direktors gribēja mani sūtīt uz Ostrovas filiāli (arī Vartegauā), lai es tur patstāvīgi vadītu nodaļu, bet tā kā bija visur lielas grūtības dabūt dzīvokli, tad negribēju vēlreiz ar ģimeni pārcelties uz jaunu vietu un paliku turpat Pozenē. Daudz pateicības vēl esmu parādā V. ģimenei no Vestfeldes. Ja viņi, tagad ASV dzīvojot, nejauši šīs rindiņas lasa, tad ar šo daudz sirsnīgu sveicienu!

Dzīvojot Pozenē, man bija izdevība vērot vietējos apstākļus, attiecības un dzīvi. Lasot vācu laikrakstus, no slejām varēja izlobīt to garu un tās vadlīnijas, kas tika diktētas no augšas.

Agrāk, vēl Latvijā dzīvojot un dzirdot vārdu „nacionālsociālisms,” tas man pa daļai bija tukšs jēdziens, jo nepazinu tuvāk nacionālsociālisma būtības kodolu, nedz tā idejas praktisko īstenojumu dzīvē. Vispirms stipri dūrās acīs sliktās attieksmes ar uzvarēto poļu tautu. Poļus uzskatīja par zemākas šķiras cilvēkiem. Naidis starp vācu un poļu tautu tika kultivēts no augšas, zināmā mērā ar rīkojumiem un pavēlēm. Krass piemērs bija gauleiters Greizers no Vartegauas. Katru savu oficiālo uzrunu viņš nobeidza vārdiem: „Hasset die Polen!” (Nīstiet poļus) Poļu tauta saņēma pārtikas kartītes ar minimālākām pārtikas devas normām; tirgū poļi drīkstēja iepirkties tikai pēc vācu namamātēm; arī veikalos viņiem bija jāgaida pēc vāciešiem. Dzīvokļi viņiem tika ierādīti pagraba telpās, pilsētas nomalēs, vecās ģimenes dārzu miniatūrmājiņās. Veikali, mājas, fabrikas, zeme, visi personiskie īpašumi poļiem tika atsavināti bez atlīdzības, iedzīvotāji no dzīvokļiem izlikti bez žēlastības, nepiešķirot nekādu vēribu slimiem. Mēbelēm bija jāpaliek uz vietas, pat gultas poļi nedrīkstēja ņemt līdzī. Neizsakāmi daudz rūgtuma, pa-

zemojuma, netaisnības un ciešanu bija jāpanes poļu tautai. Tikai kādu gadu vēlāk, kad uzliesmoja Vācijas un Padomju Savienības karš un bija vajadzīgas daudz darba roku, tad apiešanās ar poļiem kļuva cilvēcīgāka. Viņi tika iesaistīti fabrikās un kara rūpniecībā, un līdz ar to poļu strādnieku stāvoklis un attiecības ar vāciešiem tika uzlabotas. Strādājošiem poļiem palielināja arī pārtikas devas un viņu dzīve kļuva ciešamāka.

*
**

Pozenē klīda valodas, ka starp Vāciju un Padomju Savienību esot nolīgts pakts, kas skarot arī Baltijas valstis un Poliju. Atklātībā, t.i., laikrakstos nekādas ziņas par kaut kādu paktu vai līgumu neparādījās. Bet Pozenē cirkulēja traģikomisks anekdots: „Kas par karu runās, tiks nošauts, bet kas karā netic, tas tiks pakārtts.” —

Tikai piecpadsmit gadu vēlāk nejaušs gadījums man deva iespēju uzzināt toreizējo baumu pareizumu. Šeit dokumentārs ziņojums par šo vēsturisko līgumu:

Firms 26 gadiem pasauli pārsteidza politisks notikums, kura vēsturisko apjomu toreiz vēl nebija iespējams pārredzēt.

Boļševisma nāvīgākais ienaidnieks Ādolfs Hitlers 1939. gada 23. augustā nolīga neuzbrukuma paktu ar tā saukto antifašistu Josefu Staļinu. Šo paktu un tā tapšanas vēsturi tēlo šis ziņojums.

Ilgi pirms šī pakta nolīgšanas bija notikuši pirmie nopietnie Staļina tuvināšanās mēģinājumi Hitleram. Kamēr Staļins oficiāli vēl plāno kolektīvu drošības paktu ar Angliju un Franciju pret Hitleru, viņš īstenībā savās domās jau lolo cerību nolīgt draudzības līgumu ar Hitleru, lai sevi no-

drošinātu. Jau 1939. g. 10. martā Staļins atklāti deklarē komūnistu partijas 18. kongresā Maskavā: (viņa vārdi acīmredzot domāti Vācijai) „Mēs neatļausim šiem kaŗa kūditājiem, kas pieraduši ar citu rokām vilkt kastaņus no uguns, mūsu zemi ieraut konfliktā.”

Berlinē ārlietministrijā šos Staļina vārdus pareizi saprata. Bet Hitlers vēl izturas skeptiski pret šiem vārdiem. Lai galīgi izklaidētu vācu aizdomas, Maskava nolemj krievu nodomus izteikt skaidrāki slepenā diplomātiskā ceļā. Padomju sūtņis Berlinē, Astachovs, 1939. gada jūnija sākumā, vairāk stundu ilgstošā sarunā izskaidro krievu viedokli Bulgārijas sūtņim Draganovam (Draganoff), līdz ar to viņš netieši izsaka lūgumu šo krievu viedokli darīt zināmu vācu ārlietministram.

15. jūnijā Draganovs ierodas Berlinē Ārlietministrijā un atstāsta Astachova izteikto krievu viedokli:

„Padomju Savienība pret pašreizējo pasaules politiku izturas nogaidoši. Tā svārstās starp trim varbūtībām, proti: pakta nolīgšanu ar Franciju un Angliju, šī pakta realizēšanas tālāko novileināšanu un tuvināšanos ar Vāciju. Pēc noskaņas spriežot, šī pēdējā versija Kremlim stāv vistuvāk, pie kam ideoloģiskiem un pasaules uzskatiem šeit nav nekādas nozīmes. Klāt nāk no krievu puses vēl citi apstākļi: piemēram, tas, ka Krievija neatzīst Besarābiju par rumāņu īpašumu. Traucējošs šķērslis ir tikai bailu sajūta no varbūtēja vācu uzbrukuma vai nu caur Baltijas valstīm, vai caur Rumāniju. Šai sakarā sūtņis sarunās ir norādījis arī uz Hitlera grāmatu „Mein Kampf.” Bet gadījumā, ja Vācija deklarētu savu neuzbrukšanas gribu Krievijai, vai noligtu ar Kremlī neuzbrukšanas paktu, — tad Padomju Savienība gan atteiktos no līguma līgšanas ar Angliju.” —

Berlīne joprojām vilcinās pieņemt Padomijas tuvināšanās mēģinājumus. Bet 25. jūnijā Hitleram top zināms, ka Kremļa sarunas ar Franciju un Angliju pavirzījušās tik tālu, ka Maskavā ieradusās franču un angļu militārās misijas. Ievērojot to, ka nākošais solis starp Maskavu un Rietumvalstīm varētu būt militārā vienošanās, Hitlers un fon Ribentrops atzīst turpmāko vilcināšanos par nevēlamu, pat par bīstamu.

Hitlers, kas patlaban veic pēdējos uzbrukuma sagatavošanas priekšdarbus Polijai, grib novērst draudošo ielenkumu, un Berlīne tagad izšķīras par tiešām sarunām ar Maskavu.

29. jūlijā vācu sūtnis Maskavā, Šūlenburgs (von Schulenburg) liek Kremlim saprast, ka Vācija ir ar mieru Polijas ļautājumā atzīst visas Padomju Savienības intereses, kā arī respektēt Krievijas svarīgās dzīvības prasības pie Baltijas jūras. Četras dienas vēlāk vācu ārlietministrs Ribentrops paskaidro krievu sūtnim Astachovam Berlīnē: „Pie Baltijas jūras ir vietas divām valstīm! Kādā Polijas provokācijas gadījumā tā tiks likvidēta nedēļas laikā. Tādēļ Vācija ir ar mieru par Polijas likteni saprasties ar Padomju Savienību!”

Šie teikumi ietver pamatdomu par gaidāmo Vācijas un Padomju Savienības vienošanos. Ar vācu principālo Padomju Savienības interešu atzišanu Polijā un Baltijas valstīs ceļš ir brīvs vienoties Hitleram ar Staļinu.

Eksilā dzīvojošais Čehoslovākijas prezidents Eduards Benešs (Benesch), 1939. g. augustā raksta savā dienas grāmatā: „Mani pirms dažām dienām informēja ģenerālis Ingre un pulkvedis Moravecs, ka pēc viņu ziņojumiem no Berlīnes, starp Vāciju un Padomju Savienību notiekot ļoti dzīvas sarunas. Nakts no 3. uz 4. augustu esot bijis smaguma punkts. Ir bijusi sasaukta svarīga sēde ar Ribentropu, Gēringu, Keiteli, Jodeli un vēl dažiem citiem. Vai vienošanos lai parak-

sta, vai ne? Hitlers tanī laikā atradās Berchtesgadenā, bet bija telefoniski savienots ar sēžu zāli. Diskusijas turpinājās ar pastāvīgu Hitlera telefonisko piedalīšanos līdz 4. augusta rīta ausmai. Beidzot Hitlers deva savu piekrišanu, un sevišķa uzdevuma kurjērs vēl agrā rīta stundā izlidoja uz Maskavu ar šo izšķirīgo lēmumu.” —

Kremļa vīri, liekas, noskaņoti pozitīvi, lai sabiedrotos ar Hitleru. Politiskās sarunas starp Padomju Savienību un Rietumvalstīm nav bijušas sekmīgas. 7. augustā vācu sūtnis raksta uz Berlīni:

„Arī vietējā angļu misija novērtē ļoti skeptiski izredzes uz gaidāmām militārpolitiskām sarunām. No līdzšinējām sarunām ir zināms, ka Molotovs sēdējis līdz pēdējai dienai mēms un nekustīgs. Viņš tikai reti atvēra muti kādam vārdam un, ja viņš to darija, tad tie bijuši tikai īsi teikumi, kā: — Jūsu argumentācija, man liekas, nav gluži apmierinoša. Es informēšu savu valdību. — Angļu un franču sūtni atstāj iespaidu, ka viņi būtu tikai pusdzīvi un liekas laimīgi par gaidāmo mazo atpūtas brīdi. Francūzis izteicies vienam no maniem uzticības vīriem: „Paldies Dievam, ka šis zellis nepiedalās militārās sarunās.”

Kaut gan noskaņojums vispār ir pesimistisks, 1939. gada 12. augustā Maskavā notiek pirmā apspriede starp angļu un franču militārās delegācijas un Padomijas augstākiem militāriem priekšniekiem.

Bet tanī pašā laikā, kamēr šī minētā apspriede sākas, jautājums par politisko tuvināšanos Vācijai Maskavā ir jau izšķirts pozitīvā garā. Tas skaidri izriet no jaunām instrukcijām, ko Padomju Savienības ārlietu ministrs Molotovs 14. augustā raida uz Berlīni Astachovam.

Un tanī pašā dienā maršals Vorošilovs Maskavā trīs valstu militārkonferencē pieskaņas problēmai par Krievijas kara-spēku izsoļošanu caur Poliju un Rumāniju, kā arī par ostu un militāro bažu ieņemšanu Somijas jūras līcī un Baltijas jūrā.

Dienu vēlāk — 15. augustā — von Šūlenburgs pa tālruni saņēma uzdevumu Padomijas ārlietu ministram nekavējoties pieteikt Ribentropa īsu apciemojumu Maskavā, lai Vadoņa vārdā vestu sarunu ar Staļinu.

Savā telegrammā Molotovam Ribentrops raksta:

„Tikai tiešās savstarpējās sarunās ir iespējams panākt izšķirīgus grozījumus: Nedrīkstētu izslēgt arī varbūtību, pie reizes likt pamatu galīgai vācu un krievu attieksmju noskaidrošanai. Kā vācu valdībai, tā arī Padomju Krievijai pēc iepriekšējiem piedzīvojumiem vajadzētu rēķināties ar to, ka kapitālistiskās rietumu demokrātijas ir nesamierināmi ienaidnieki nacionālsociālistiskai Vācijai un arī Pad. Krievijai. Tagad viņi mēģina no jauna ar militāru līgumu uzkūdit Krieviju karā pret Vāciju. Abu mūsu lielvalstu interesēs būtu, lai Vācija un Krievija nākotnē savstarpēji neiznīcinātos rietumvalstu interešu dēļ.”

Molotovs steidzīgi atbild, ka Padomju Savienība ar lielu prieku uzņem Vācijas priekšlikumu par abu valstu attieksmju uzlabošanu. Viņš personīgi tagad ticot vācu nopietnai gribai.

Vēl tai pašā vakarā Molotovs pieprasa Berlīnes ārlietministrijā: „Vai vācu valdība vēlētos nolīgt ar Padomju Savienību neuzbrukšanas līgumu vai kaut ko tamlīdzīgu? Piekrītošā gadījumā šīnī jautājumā jāievada tiešās sarunas.”

Uz šo piedāvājumu Ribentrops, ļoti iepriecināts, jau nākošā dienā steidzas telegrafēt uz Maskavu:

„Visi Molotova kunga priekšlikumi pilnīgi sedzas ar vācu uzskatiem, t. i. Vācija ir ar mieru noligt neuzbrukšanas pakta ar Padomju Savienību un, ja Kremlis vēlas, tad uz laiku no 25 gadiem bez uzteikšanas.”

18. augustā Ribentrops, apbruņots ar visām Hitlera pilnvarām, ir sagatavots lidojumam uz Maskavu. Naktī no 19. uz 20. augustu Berlīnē vēl steigā tiek parakstīts vācu un krievu tirdzniecības līgums. Tanī pašā stundā, kad abu valstu pārstāvji paraksta minēto tirdzniecības līgumu Berlīnē, Molotovs Maskavā pasniedz neuzbrukšanas līguma projektu vācu sūtnim Šūlenburgam. Pašu līgumu krievi nolēmuši parakstīt tikai pēc nedēļas. Vācu vadonis Hitlers, kas 26. augustu bija izredzējis par uzbrukuma sākumu Polijai, paliek nepacietīgs un 20. augustā sūta Staļinam šādu telegrammu:

„Staļina kungam Maskavā.

- 1) Es patiesi apsveicu jaunā tirdzniecības līguma parakstīšanu kā pirmo soli uz vācu un krievu jauno attieksmju nodibināšanu.
- 2) Neuzbrukšanas pakta nolīgšana ar Padomju Savienību man nozīmē vācu politikas nospraušanu ilgām laikiem uz priekšu. Ar šo pakta Vācija atkal uzņem tās politikas virzienu, kas gadsimteniem ilgi bijusi ražena abām valstīm.

Šinī gadījumā Vācijas valdība ir nolēmusi no šīs tālejošās politiskās pārkārtošanas taisīt visas konsekvences.

- 3) Es akceptēju Jūsu ārlietministra Molotova kunga iesniegto neuzbrukšanas pakta projektu, bet es uzskatu par nepieciešamu visdrīzākā laikā noskaidrot visus uz pakta attiecīgos jautājumus.

- 4) Padomju Savienības prasību par papildprotokolu, pēc manas pārliecības, var visīsākā laika sprīdī būtiski no-

skaidrot kāds atbildīgs vācu valstsvīrs sarunās Maskavā par šo tematu. Vācu valdībai nav skaidrs, kādā citā ceļā jautājumu par šo papildu protokolu varētu noskaidrot un parafēt.

- 5) Saspilējums starp Vāciju un Poliju ir kļuvis neciešams. Polijas izturēšanās pret Vācijas lielvalsti ir tāda, ka katru dienu var sagaidīt krīzi. Vācija ir apņēmusies aizstāvēt savas intereses pret poļu izlēcieniem ar visiem tās rīcībā esošiem līdzekļiem.
- 6) Mans uzskats ir, ka sakarā ar abu valstu nodomu izveidot jaunas savstarpējas attiecības, nedrīkstētu zaudēt laiku. Tāpēc Jums vēlreiz lieku priekšā manu ārlietministru pieņemt otrdien, 22. augustā, vēlākais trešdien, 23. augustā. Vācu valsts ārlietministram ir plašas ģenerālpilnvaras neuzbrukšanas pakta sastādīšanai un parakstīšanai, tas pats attiecas arī uz papildu protokolu. Sakarā ar saspilēto internacionālo stāvokli, Vācijas ārlietu ministra ilgāka prombūtne ir neiespējama. Es priecātos no jums saņemt drīzu atbildi. Ādolfs Hitlers.”

Staļins neliek Vācijas diktātoram uz atbildi ilgi gaidīt. Viņš telegrafē Hitleram: „Vācijas valstskancleram Ādolfam Hitlera kungam.

Pateicos par vēstuli. Es ceru, ka vācu un krievu neuzbrukšanas pakts ienesīs nopietnu pagrieziena attieksmju uzlabošanai starp mūsu zemēm. Mūsu tautām nepieciešamas savstarpējas miermīlīgas attiecības. Vācu valdības pievienošanās neuzbrukšanas līguma nolīgšanai rada pamatu politiskā saspilējuma likvidēšanai un miera uzturēšanai, kā arī labai sadarbībai starp mūsu zemēm. Padomju valdības vārdā Jums paziņoju, ka tā atzīst Ribentropa kunga ierašanos Maskavā 23. augustā. Josifs Staļins.”

Hitlers lasa šo telegrammu, un viņa seja staro. Triumfa pilnā balsī viņš saka Ribentropam: „Tagad man visa pasaule kabatā!”

Tā kā Hitlers un Staļins ir vienojušies, tad krievi torpedē militāro konferenci, kuŗa pašlaik notiek Maskavā starp Franciju - Angliju un Padomju Savienību. 21. augustā visu cerību izgaistošā atmosfērā noris pēdējā šīs konferences sēde starp trim augšā minētām militārām komisijām.

Hitleram tā ir zīme kara sākšanai. Viņš pie sevis aicina ģenerālštābu un vecākos vadošos virsniekus un viņiem paziņo par ofensīvu pret Poliju. Pārliecinātā drosmē viņš klātesošiem paziņo, ka tikai viņš pats un Staļins esot vienīgie, kas pārdomājuši par nākotni.

23. augustā 1939 g. ap pusdienas laiku vācu ārlietministrs Ribentrops ierodas Maskavas lidlaukā. Viņš Padomju valdībai atnes Hitlera vēstījumu, kuŗā teikts, ka „ — — no šī brīža visas Austrumeiropas problēmas ir vienīgi Vācijas un Krievijas lieta.”

Tūliņ pēc Ribentropa ierašanās Maskavā, plkst. 15. notiek sēde, kuŗā piedalās Staļins, Molotovs, Ribentrops un Šūlenburgs. Staļins nekavējoties uzsāk sarunu par problēmām, kas viņam vissvarīgākas, viņš nāk klajā ar savām prasībām. Ribentrops nevilcinās ar atbildi. Vakarā starpbrīdī viņš raida šifrētu telegrammu uz Oberzalcbergu: „ — Lūdzu tūliņ ziņot vadonim, ka nupat beigusies trīs stundu ilgstošā apspriede ar Staļinu un Molotovu. Sarunās, kuŗas noritēja mūsu izpratnē pozitīvi, izrādījās, ka izšķirīgais notikums labam gala iznākumam ir krievu prasība, lai mēs atzītu Liepājas un Ventspils ostu ietilpināšanu krievu interešu sfairā. Es būtu pateicīgs par apstiprinājumu, ka vadonis šim priekšlikumam piekrīt, vēl pirms plkst. 20 pēc vācu laika. Ir paredzēta sle-

pena protokola parakstīšana, kas norobežos abu valstu interešu sfairas, kam es principā pievienojos. Ribentrops.”

Ap plkst. 20. Maskavā pienāk Hitlera apstipriņoša atbilde. Pēc šīs telegrammas saņemšanas līguma parakstīšanai nekas vairs nestāv ceļā. 1939. g. 23. augustā, vēlā vakara stundā tiek parakstīts šāda satura Neuzbrukšanas pakts:

„Vācijas valdība un Padomju Savienības valdība, kuŗas vada griba stiprināt mieru starp Vāciju un Padomiju, un, izejot no neitrālītātes līguma pamatnoteikumiem, kas nolīgts 1926. gada aprīlī starp Vāciju un Padomju Savienību, vienojušās:

- 1.§ — Abas līdzējas puses apņemas atturēties no jebkāda varas akta, no katras agresīvas darbības, no jebkāda savstarpēja uzbrukuma — arī ne kopā ar citām valstīm.
- 2.§ — Gadījumā, ja viena no līdzējām pusēm kļūst par kuŗa darbības objektu sakarā ar kādas trešās valsts iebrukumu, tad otra līdzēja puse nekādā gadījumā neatbalstīs šo uzbrūkošo trešo valsti.
- 3.§ — Abas līdzējas valdības vienmēr paliks savstarpējā kontaktā, lai konsultētu viena otru un informētos par jautājumiem, kas skar abpusējas intereses.
- 4.§ — Neviena no abām līdzējām pusēm nepiedalīsies nekādā valstu grupā, kuŗa tieši vai netieši vērsta pret otru līdzēju pusi.
- 5.§ — Konflikta vai strīda gadījumā starp abām līdzējām pusēm abas puses apņemas varbūtējos strīdus vai konfliktus nokārtot vienīgi miermīlīgā domu apmaiņas ceļā, vai arī ar speciāli ieceltas samierināšanās komisijas starpniecību.

6.§ — Tagadējais līgums tiek noligts uz laiku no desmit gadiem, ar piezīmi: kad minēto līgumu viena līdzēja puse neuzteic vienu gadu pirms termiņa notecēšanas, tad līgums automatiski paliek spēkā uz turpmākiem pieciem gadiem.

7.§ — Minētam nolīgtam līgumam jātiek ratificētam visdrīzākā laikā. Ratifikācijas dokumenti tiks apmainīti Berlīnē. Līgums stājas spēkā tūlīt pēc parakstīšanas. Izgatavots divos oriģinālrakstos vācu un krievu valodā. Maskavā, 23. augustā 1939.

Vācijas valdības vārdā: fon Ribentrops (Ribbentrop).

Padomju Savienības pilnvarā: Molotovs (Molotov).

Šim oficiālam pakta tekstam seko pilnīgi slepens papildu protokols, kas apgaismo līguma īsto raksturu:

Slepenais papildu protokols.

Izejot no līguma parakstīšanas fakta starp Vāciju un Padomju Savienību, abu pušu pilnvarotie parakstītāji stingri konfidencialās pārrunās noskaidro, to abpusēju interešu sfairu jautājumu norobežošanu Austrumeiropā. Pārrunai bijis sekojošs rezultāts:

- 1.— Territoriāli - politiskā pārkārtošanas gadījumā Baltijas valstu apgabalos, t. i. Somija, Igaunija, Latvija un Lietuva — ziemeļu robeža no Lietuvas būs reizē arī interešu sfairas robeža Vācijai un Padomju Savienībai. Lietuvas intereses uz Viļņas apgabalu tiek abpusīgi atzītas.
- 2.— Territoriāli - politiskā pārkārtošanas gadījumā apgabalos, kuŗi pieder Polijas valstij, Vācijas un Padomju Savienības interešu sfairu norobežošanai tiks ņemts Pizas, Narevas, Vislas un Sanas upju līnija. Jautājumu, vai

Poliju atstāt kā neatkarīgu valsti un kā novilkt tās valsts robežas un par cik tās atbilst abu līdzēju interesēm, noskaidrošanu atstāj vēlākam laikam un turpmākai politiskai attīstībai. Bet abas valdības apņemas šo jautājumu katrā ziņā atrisināt draudzīgā saprašanās ceļā.

- 3.— Attiecībā uz Eiropas dienvidaustrumiem krievi izceļ un pasvītro savu interesi par Besarābiju. Vācu puse pasvītro savu pilnīgo neieinteresētību minētā apgabalā.
- 4.— Abas līguma līdzējas puses šo protokolu turēs stingrā slepenībā.

Maskavā 23. augustā 1939.

Vācu valdības vārdā: fon Ribentrops.

Padomju Savienības pilnvarā: Molotovs.

Pēc abu dokumentu parakstīšanas fon Ribentrops klātesošiem paziņo Vācijas nodomu jau tuvākās dienās iebrukt Polijā.

Naktī pēc šīs liktenīgās dienas Staļins rīko lielisku pieņemšanu vācu delegācijai. Tiek svinēts izšķērdīgi: ar vodku, šampanieti un liķieri. Pēkšņi Staļins pieceļas, paceļ savu glāzi un spontāni uzsauca tostus Hitleram:

„Es zinu, cik ļoti vācu tauta mīl savu vadoni — tāpēc es gribu dzert uz viņa veselību!”

Pēc Staļina pieceļas Molotovs un dzer uz vācu ārlietnīstra fon Ribentropa, kā arī uz sūtņa grāfa fon Šūlenburga veselību. Pēc tam Molotovs vēl paceļ savu glāzi par godu Staļinam:

„Atļaujos piezīmēt, ka tas bija Staļins, kas ar savu runu marta mēnesī, (kuŗa vācu ārlietnīstrijā tika pareizi sap-

раста) izraisīja šo politisko attieksmju pārveidošanu. Es pa-
ceļu savu glāzi uz neuzbrukšanas paktu, uz Vācijas un Pa-
domju Savienības attieksmju jauno ēru un uz vācu tautu!”

Pēc tam pieceļas fon Ribentrops: „Es tukšoju savu glāzi
uz Staļina kungu, uz Padomju Savienības valdību un uz lai-
mīgu attieksmju norisi starp Vāciju un Krieviju.”

24. augusta priekšpusdienā, kad Ribentrops dodas uz Mas-
kavas lidlauku, viss plašais lauks ir kā apsēts ar neskaitā-
miem kāšakrustu karogiem visādos lielumos.

25. augustā Hitlers paskaidro Britanijas sūtnim, sēram
Hendersonam: „Kas pēdējā kaņā notika, tas tagad vairs neat-
kārtosies, t. i., Vācijai vairs nenāksies kaņot divās frontēs.
Līgums ar Krieviju ir paliekošs un iezīmē pagriezienu vācu
ārlietpolitikā. Un šis līgums būs spēkā daudz gadus. Bez
tam visi ar Krieviju nolīgtie līgumi Vāciju nodrošina saim-
nieciski visiem nākamiem kaņā gadiem.”

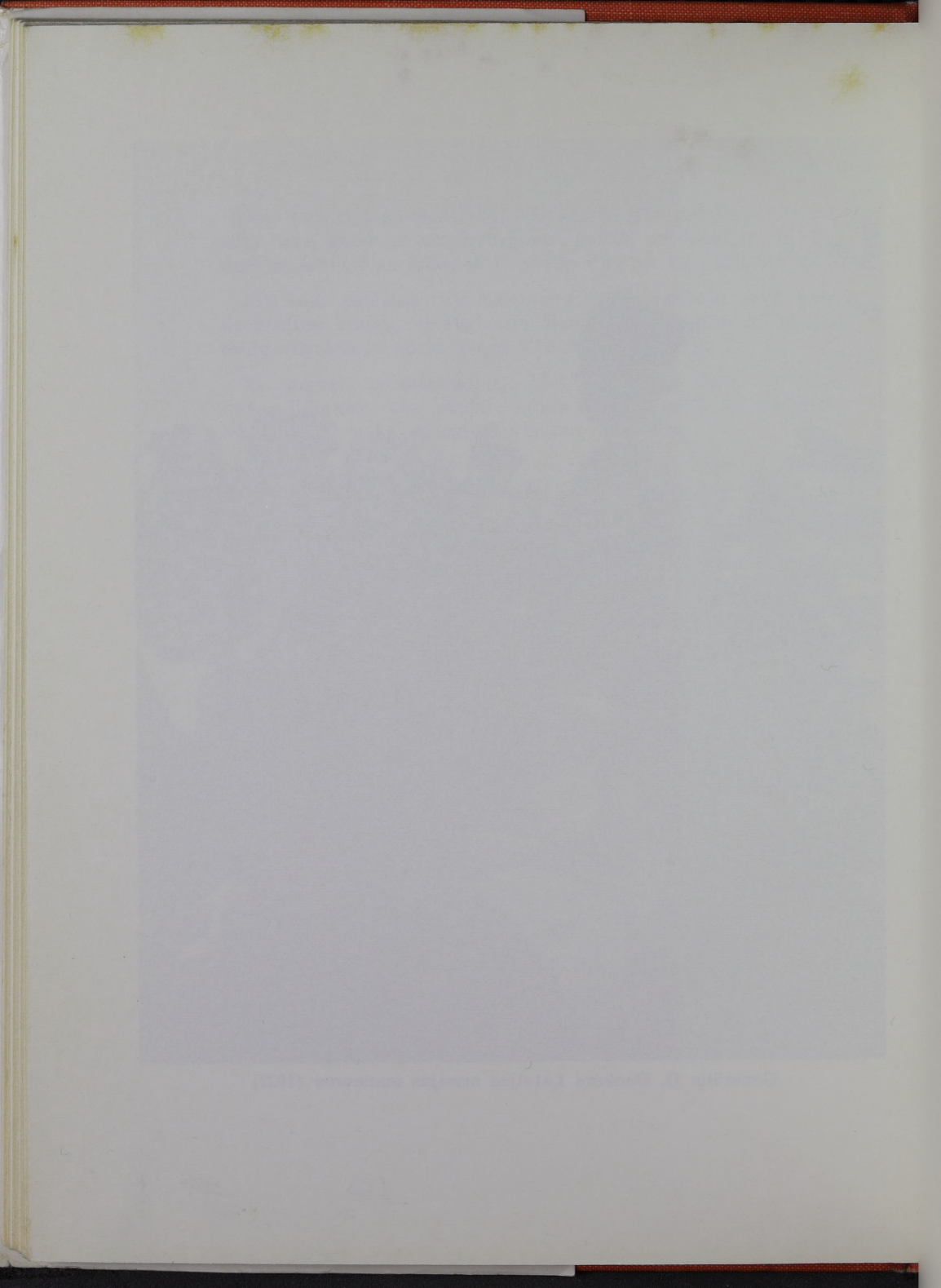
Tai pašā dienā Hitlers pašapzinīgi saka franču sūtnim Ku-
londram (Coulondre): „Ar Maskavu neesmu nolīdzis teorē-
tisku, bet gan praktisku līgumu, to es varu uzdrošināties ap-
galvot. Es ticu, ka uzvarēšu!”

Pēc dažām dienām Hitlers Berlīnē lielmanīgi pasludina:
„Attieksmes starp Vāciju un Krieviju tagad ir pārveidoju-
šās. Vācieši un krievi ir par labiem priekš tā, lai rietumu
intereseņu dēļ savstarpīgi apkautos.”

31. augustā Padomju Savienības Augstākā padome Maskavā
ratificē paktu. Hitlers jūtas nodrošināts. Tagad viņš var dot
starta zīmi kaņam. 1939. gada 1. septembrī, plkst. 5.45 no rīta,
sākas Hitlera uzbrukums Polijai. Viņš ir pārliecināts, ka
rietumvalstis ciņu neuzņems. Tai pašā liktenīgā dienā ap-
pusdienas laiku Hitleru apmeklē Ribentrops un vācu sūtnis

Ģenerālis O. Dankers Latvijas armijas manevros (1937)

Parizē Abees (Abetz). Viņi mēģina Hitleru pārliecināt, ka Francija un Anglija šoreiz neapmierināsies ar protesta notu piesūtišanu, bet pieteikšot Vācijai karu. Hitlers abus kungus pārtrauc jau pēc dažiem teikumiem, pie kam viņš Ribentropam nomierinoši uzsit uz pleca un jokodamies izsauc: „Lūdzu pataupiet mani ar saviem speciālista spriedumiem! Mūsu diplomātu kungi sēž visās pasaules galvaspilsētās. Viņi saņem augstākās algas, un viņu rīcībā ir vismodernākie sazināšanās un ziņu aparāti. Viņi stāv attiecīgo zemju politiskās dzīves centrā; man šķiet, viņiem vajadzētu pastāvīgi turēt savu roku pie nācīgas pulsa. Bet kāds iznākums ir, ka es šiem vīriem prasū viņu spriedumu? Vēl pirms obligātā kara dienesta nodibināšanas es viņiem jautāju un saņēmu atbildi: — Wehrpflicht ‚c’ est la guerre! (karadienests — tas ir karš). Reinzemē (Rheinland) demilitārizēto zonu ieņemot, es viņiem vēlreiz jautāju un atkal saņēmu to pašu atbildi: C’est la guerre! Tāpat tas arī bija Austrijas pievienošanas gadījumā, Sudētiņas krīzē un pirms Prāgas okupācijas. Ar militāriem kungiem man neiet labāk. Vai nu šie kungi ir pārāk aizņemti ar gaŗām dienesta stundām pie ēdiena galda, ka viņi vairs nav spējīgi labāk pārredzēt stāvokli akreditētās zemēs, nekā es to redzu šeit, no Berlīnes, — vai atkal viņiem nepatīk mana politika un viņi vilto isto situāciju savos ziņojumos, lai mani kavētu manā ceļā!

Jums ir jāsaprot, Ribentrop, ka es beidzot atsakos no cilvēku spriedumiem, kas mani jau vairākkārt maldinājuši — ja neteikt vienkārši apmānījuši; tagad turos pie sava paša viedokļa un sava sprieduma un būšu visos gadījumos labāki informēts, nekā uzklausat minētos speciālistus.”

Bet Hitlers maldās. Saskaņā ar nolīgto Palīdzības paktu ar Poliju, Francija un Anglija divas dienas vēlāk pieteic Vācijai karu. Vēl tai pašā 3. septembra vakarā Ribentrops tele-

grafiski lūdz Padomju Savienības valdību, lai krievu kaņaspēks noteiktā laikā uzsāktu kustību pret krievu iespaidu sfairā atrodošos poļu armiju un lai šo apgabalu ņemtu savā, t. i. krievu pārziņā. Bet Kremļa vīri, pārlicēbā sastapt sīvu pretestību no poļu puses, nolemj vēl neiejaukties cīņās. Staļins tāpēc novilcina savu atbildi Ribentropam. 9. septembrī vācu sūtnis fon Šūlenburgs atkārtoti atgādina krieviem nepieciešamību uzsākt tūlītēju akciiju pret Poliju.

Uz to Molotovs viņam atbild: „Padomju Savienības valdība nolēmusi tālāko vācu kaņaspēku virziņanos Polijā ņemt par izejas punktu savam paskaidrojumam, ka Polija atrodas iziršanas stāvoklī un ka Padomju Savienība ir spiesta nākt palīgā Vācijas apdraudētiem ukraiņiem un baltkrieviem. Ar šo paskaidrojumu Padomijas valdība grib tautu masām darīt saprotamu, kāpēc krievu kaņaspēks uzsāk ofensīvu; līdz ar to arī jāizklaidē iespaids, lai krievi netiktu ieskatīti par uzbrucējiem.”

Ar šo Padomju Savienības paskaidrojumu Berlīnes ārlietnīnistrīja nebūt nebija apmierināta. Ribentrops paskaidro, ka šāda krievu izturēšanās pilnīgi runā pretīm vācu un krievu līguma garam.

Tanī pašā laikā notikumi vācu - poļu frontē virzās uz priekšu neticami un neparedzēti ātrā steigā. Vācu armījas straujā virzīšanās uz priekšu Polijā piespiež krievus ātrāk rīkoties. Staļins atzīst briesmas tai gadījumā, kad Vācija nolīgtu pamieru ar Poliju vēl p i r m s krievu uzbrukuma sākuma. 14. septembrī Molotovs palūdz pie sevis vācu sūtni Maskavā un viņam paskaidro:

„Lai Padomju Savienības uzbrukumam dotu politisku pamatu, ir nepieciešami un ļoti svarīgi tikai tad uzsākt akciiju, kad Polijas valdības centrs — Varšava — kritīs. Tāpēc es jūš

ļoti lūdzu, man pateikt tik precīzi, cik iespējams, kad var rēķināties ar Polijas galvaspilsētas ieņemšanu.”

15. septembrī Ribentrops informē Kremli sevišķā vēstījumā:

„Polijas armijas sakaušana ātriem soļiem tuvojas savam noslēgumam. Ar Varšavas ieņemšanu var rēķināties jau vistuvākās dienās.”

Pēc šīs atbildes Padomju valdība vairs negrib zaudēt laiku. 17. septembrī, plkst. 2.00 naktī Staļins aicina pie sevis grāfu Šuleburgu. Klāt ir arī Molotovs un Vorošilovs. Staļins dara vācu sūtnim zināmu Padomju valdības lēmumu uzsākt uzbrukumu Polijai vēl tai pašā dienā. Četras stundas vēlāk krievu kaņaspēks iesoļo Austrumpolijas apgabalos. Ar šo rīcību Polijas liktenis ir apzīmogots. Tagad Polijas armija vairs nav spējīga abās frontēs vienlaicīgi izrādīt efektīvu pretestību. Polija sabrūk. Padomju Savienības zaudējumi ir niecīgi: tikai 737 kritušie un 1862 ievainotie.

Vēlāk Staļins šo kopējo gājieni pret Poliju atklāti apzīmē par „asinīm apzīmogotu” vācu un padomju draudzību.

22. septembrī vācu militārais atašejs Maskavā ģenerālis Kestrings (Köstring) kopā ar maršalu Vorošilovu izstrādā līgumu. Šinī līgumā iet runa par militāro okupāciju ieņemtā apgabalā. Tiek iecelta jaukta militāra komisija ar sēdekli poļu Bielostokā un tur uzsāk darbību.

Šī komisija noteic, ka sarkanā armija aizvirzījusies līdz slepenā protokola uzrādītai līnijai, un, vācu armijas daļām, kas šo līniju bija pārgājušas, poļus vajājot, jāatvelkas atpakaļ uz rietumiem. Šī akcija ir pēdējā kaņagājiena faze Polijā. Hitlers ierosina draudzības līgumu starp Vāciju un Padomju Krieviju. Šinī nolūkā Ribentropam vēlreiz jābrauc uz

Maskavu. Divas dienas pirms Ribentropa apmeklējuma Padomju Savienības galvaspilsētā Staļins un Molotovs ielūdz vācu sūtni Kremli. Tikko fon Šūlenburgs tur ir ieradies, Staļins saka: „Poļu jautājumu galīgi nokārtojot, jāizvairās no visa tā, kas nākotnē varētu radīt domstarpības un nesaskaņas starp Vāciju un Padomju Savienību. No šī viedokļa es uzskatu par nepareizu atstāt vienu patstāvīgu Polijas daļu. Tāpēc man ir šāds priekšlikums:

„No demarkācijas līnijas uz austrumiem atrodošās apgabala mūsu daļai būtu pievienojams viss Lublīnas apriņķis un daļa Varšavas apriņķa līdz Bugas upei. Par to mēs atteicamies no LIETUVAS.”

Staļins neielaižas ar vācu sūtni garās diplomātiskās sarunās. Viņš nejūt vajadzību būt atturīgam starp vienādi domājošiem, bet stūrē tieši savam mērķim pretim. Hitlerš saprot šo valodu.

1939. g. 27. septembrī viņš sūta Ribentropu otrreiz uz Maskavu. Šoreiz vācu ārlietministra sagaidīšana Padomju Savienības galvaspilsētā ir vēl grandiozāka. Ribentropa sagaidīšanai lidlaukā ierodas vesela rinda valdības pārstāvju, augstie sarkanarmijas virsnieki un sevišķa goda sardze. Lidlauks bagātīgi greznots ar sarkaniem un kāšu krustu karogiem. Padomju militārais orķestris spēlē Horsta Vesēļa dziesmu un Internacionāli. Draudzība starp Staļinu un Hitleru šķietami sasniegusi savu kulminācijas punktu.

Tūlīt pēc ierašanās Ribentrops uzsāk sarunu ar Staļinu un Molotovu. Viņi drīz vienojas. Jau nākošajā dienā tiek parakstīts Vācijas un Padomijas draudzības līgums, kas īsi un skaidri nosprauž kopējo līniju:

„Pēc līdzšinējās Polijas valsts sairšanas Vācijas un Padomju Savienības valdības ieskata par vienīgi viņiem piekritošo

uzdevumu atjaunot mieru un kārtību bijušos poļu apgabalos un tur dzīvojošām tautībām nodrošināt mierīgu dzīvi, atbilstošu viņu tautiskām īpatnībām. Šim nolūkam līguma līdzēji ir vienojušies par šādiem noteikumiem:

- 1.§ — Vācijas valsts valdība un Padomju Savienības valdība nosprauž līniju, kā abu valstu interešu robežu bijušās Polijas valsts teritorijā. Kuņa iezīmēta klātpieliktā kartē un sīkākī aprakstīta papildu protokolā.
- 2.§ — Abas līguma līdzējas puses atzīst pirmā paragrafā nosprausto abpusējo valsts interešu robežu par galīgu šinī līgumā un noraidīs jebkuņu kādas trešās valsts iejaukšanos.
- 3.§ — Nepieciešamo valstisko jauniekārtojumu rietumos no 1.§ minētajos apgabalos pārņem vācu valsts valdība, bet apgabalos austrumos no minētās līnijas — Padomju Savienības valdība.
- 4.§ — Vācijas valdība un Padomju Savienības valdība uzlūko iepriekš minēto nokārtojumu kā drošu pamatu turpmākām draudzīgām attieksmēm starp vācu un krievu tautām.
- 5.§ — Šis līgums tiek ratificēts un ratifikācijas dokumenti izmainīti Berlīnē visdrīzākā laikā. Līgums stājas spēkā ar tā parakstīšanu.

Šis līgums parakstīts 1939. gada 28. septembrī.

Arī šoreiz līgumam pievienots papildlīgums. Tas, protams, stingri slepens: „Slepenais protokols pie 28. septembra vācu — padomju robežu un draudzības līguma

1939. g. 23. augustā parakstītais slepenais papildu protokols tiek savā pirmā punktā pārmainīts tādējādi, ka Lietuvas

valsts teritorija krīt Padomju Savienības interešu sfairā, kamēr no otras puses Ļubļinas apriņķis un daļa no Varšavas apriņķa krīt Vācijas interešu sfairā. Tiklīdz Padomju Savienība sāks rīkoties Lietuvas valsts teritorijā savu interešu īstenošanai, tad robežas vienkāršošanas un iztaisnošanas nolūkā esošā vācu - lietuvju robeža tiek pārlabota tādējādi, ka Lietuvas apgabalos, kas atrodas dienvidrietumos no iezīmētās līnijas uz kartes, piekrīt Vācijai.

Tālāk konstatēts, ka minētā Padomju Savienības rīcība starp Vāciju un Lietuvu spēkā esošos saimnieciskos līgumus neskar.

Sakarā ar ātro vienošanos Maskavā, Padomju Savienības un Vācijas valdības vēl tanī pašā naktī nodod pasaules zināšanai oficiālu deklarāciju:

„Pēc šodien parakstītā līguma starp Vācijas valdību un Padomju Savienības valdību galīgi nokārtoti visi jautājumi, kuri izrietēja no Polijas valsts sairšanas, un līdz ar to ir radīts drošs pamats ilgstošam mieram Austrumeiropas telpā. Abas valdības saskaņoti aizstāv uzskatu, ka tas atbilstu visu nāciju patiešām interesēm izbeigt pastāvošo kara stāvokli starp Vāciju no vienas puses un Angliju - Franciju no otras puses. Kā Vācija, tā Padomju Savienība apvienos savus centienus tanī virzienā, lai sprautu mērķi sasniegtu iespējami drīz; vajadzības gadījumā — ar citu draudzīgu valstu palīdzību.

Gadījumā, ja abu valstu centieni paliktu bez panākumiem, ar to būtu pierādīts fakts, ka Anglija un Francija ir atbildīgas par kara turpināšanu, pie kam kaņam ieilgstot, Vācijas un Padomju Savienības valdības savstarpīgi konsultēsies par turpmāko nepieciešamo rīcību.”

HITLERS UN STAĻINS LĪKSMO

Kamēr Hitlers pēc šī pakta nolīgšanas jūtas ļoti apmierināts, „Pravda” 30. septembrī raksta: „Nekas nespēj šo nejēdzīgo karu starp Franciju - Angliju no vienas puses un Vāciju no otras puses attaisnot. Atkarājas **v i e n ī g i** no Francijas un Anglijas, izbeigt šo karu, kuŗš izraisīts pret pašu nācījas gribu. Ja vācu un krievu miera centieni palika bez panākumiem, tad top skaidrs, ka valstsvīri un vadošās šķiras Francijā un Anglijā par to ir atbildīgas.” Nākošā dienā „Pravda” šo savu rakstu vēl papildina: „Ienaidi starp abām lielām Eiropas valstīm — Vāciju un Krieviju — ir izbeidzies. Šo ienaidu agrāk provocēja tikai imperiālistiskie kara piekritēji.” —

Hitlers un Staļins nākošos mēnešos attīsta vēl ciešāku politisko un saimniecisko sadarbību. Hitleram tagad brīvas rokas karā pret Rietumiem, jo viņa frontes aizmugure austrumos nodrošināta.

Staļins smejas un gaida **s a v u** stundu.

Viņam šis karš, kur pats nepiedalās, ļoti izdevīgs, jo tas veicina ienīstās Rietumeiropas demokrātijas iznīcināšanu.

1940. gada 29. martā, Molotovs attēlo Augstākās Padomes priekšā Padomju Savienības nostāju. Viss tas acīm redzot vērsts pret Rietumvalstīm:

„Kā zināms, Anglijas un Francijas valdības ir ignorējušas Vācijas pagājušā gada beigās izteikto miera gribu. Kļūst saprotams, ka Vācija ir bīstams konkurents imperiālistiskām Eiropas lielvalstīm, t. i. Anglijai un Francijai. Šī iemesla dēļ abas valstis Vācijai ir pieteikušas karu, paskaidrojot, ka grib palikt uzticīgas saviem dotiem solījumiem Polijai. Abu valstu naida pilnā izturēšanās pret Padomju Savienību ir vēl padziļinājusies, tāpēc ka Padomju valdība atteicās piedalīties pret Vāciju vērsta politikā un pārvērsties par Anglijas un Francijas kalpu.”

Šie Molotova vārdi dod Hitlera valdībai Berlīnē pamudinājumu tālākām militārām akcijām.

Arī pēc Hitlera uzbrukuma Norvēģijai un Dānijai, Padomju Savienības avīze „Izvestija” 1940. gada 11. aprīlī pasludina Maskavas valdības oficiālo iebrukuma atzīšanu:

„ — Nav šaubu, ka Vācijas akcija Norvēģijā un Dānijā izrietēja no Francijas un Anglijas nodoma tanīs zemēs. Anglija un Francija grib vācu militārās pozīcijas vājināt, uzlabojot savas pašas. Protams, ir celts iebildums, ka Vācija ir pārkāpusi internacionālo tautu tiesību pamatnoteikumus un ka Hitlers ar Dāniju nolīgto neuzbrukšanas līgumu ir pārvērtis par makulātūru. Bet ir smieklīgi uzsākt brēku par Vācijas rīcības legalitāti vai illegālitāti pēc tam, kad Anglija un Francija jau skārušas Skandināvijas valstu suverēnitāti.

Tā ir Padomju Savienības tā laika nostāja attiecībā uz kaŗu. Un šinī virzienā minētajā gadā agitē visas komūnistiskās partijas kā Austrumos, tā Rietumos. No frontes desertējušais Francijas komūnistu partijas vadonis Moris Torē (Maurice Thorez) no Maskavas raida franču kaŗavīriem, lai tie frontē brāļojas ar vācu kaŗavīriem. Neviens komūnists rietumos nerunā par pagrīdes darbību pret vācu nacismu. Staļins taču vēl ir Hitlera draugs.

Kamēr Padomijas Sarkanarmija 15., 16. un 17. jūnijā 1940. gadā okupēja Baltijas valstis — Lietuvu, Latviju un Igauniju, pa to laiku Hitleram viegla spēle Rietumos: ar plašu, labi sagatavotu ofensīvu viņš piespiež Franciju kapitulēt. Sakarā ar Padomju Savienības aizmugures segumu, Hitleram un viņa sabiedrotiem gandrīz visa Eiropa rokās.

Šinī laikā, t. i. 1940. gada jūlijā sākumā, angļu sūtnis Maskavā Kripss apmeklē Staļinu, lai viņu brīdinātu no Vācijas uzbrukuma. Bet Staļins mierīgi atbild sūtnim Kripsam: „Pats par sevi saprotams, ka Padomju valdība izrāda vislielāko interesi pašreizējiem notikumiem Eiropā, bet es neredzu kādas valsts uzkundzēšanās briesmas Eiropā; vēl mazāk briesmu, ka Vācija varētu sev pievienot Eiropas apgabalus. Es sekoju Vācijas politikai un labi pazīstu vadošus vācu valstsvīrus. Viņos es neesmu vērojis cenšanos pievienot Vācijai Eiropas valstis. Neesmu tais uzskatos, ka vācu militārie panākumi apdraud Padomju Savienību un tās draudzīgās attiecības pret Vāciju. Minētās attiecības nebalstās uz pārejošām situācijām, bet uz abu valstu fundamentālām interesēm. Līdzšinējais, tā sauktais Eiropas līdzsvars ir nospiedis ne tikai Vāciju, bet arī Padomju Savienību. Tāpēc Padomju valdība izlietos visus līdzekļus, lai agrākais līdzsvars Eiropā netiktu atjaunots!”

Tanī pašā laikā, t. i. 1940. g. 13. jūlijā Staļins uzdod Molotovam sīki informēt vācu sūtni Maskavā par Kripsa ziņojumu, kā arī par Padomijas noraidošo reakciju šinī jautājumā.

Hitlers ar Staļina rīcību ir ļoti apmierināts. Sarunā ar admirāli Rēderi Hitlers izteicas, ka viņš pilnīgi uzticoties Staļinam un viņa līguma pildīšanai.

Jau tanī pašā 1940. gada vasarā Hitleram bija gatavs militārais ofensīvu plāns pret Lielbritāniju, bet pagaidām Hitlers no sava uzbrukuma plāna atteicās. Ievērojot Lielbritānijas gaisa spēka pārsvaru, kā arī rūpīgi organizēto aizsardzības gatavību, Hitlers 1940. g. oktobrī galīgi atteicās no plānotās invāzijas Britu salās.

No tā brīža Hitlera smadzenēs briest doma 1941. gada pavasarī vērsties pret Staļinu un uzbrukt Padomju Savienībai. Drīz vien starp vācu valdību un Kremli sākas pirmie asumi un saspilējumi. Kad 1940. gada 11. oktobrī vācu karaspēks iesoļo Rumānijā, tad Maskava par šo notikumu tiek informēta no Berlīnes tikai iekarošanas dienā un nostādīta notikušā fakta priekšā.

Pēc šīs Hitlera jaunākās rīcības Molotovs iesniedz asu protestu, kas Berlīnē neatstāj nekādu iespaidu. Tomēr, Molotovs uz Hitlera ielūgumu 1940. g. 12. novembrī ierodas Berlīnē. Pats Hitlers, kā arī von Ribentrops personiskās sarunās mēģina pārliecināt Padomju Savienības ārlietministru par nepieciešamību Krievijai pievienoties Triju valstu paktam (Vācija-Itālija-Japāna), kas nolīgts 1940. g. 27. septembrī. Ribentrops Molotovam uzdod jautājumu:

„No vācu-krievu pakta abas līdzējas puses līdz šim ir guvušas tikai labumus un pie tam taisījušas labus veikalus.

Kāpēc gan mums arī nākotnē tādus pašus veikalus neturpināt?"

Pie šiem vārdiem Ribentrops pasniedz krievu ārlietministram Vācijas izstrādāto projektu 1940. g. 9. novembrī, kurā paredzēta pavisam jauna pasaules sadalīšana interešu sfairās un Krievijas piesliešanās Triju valstu paktam. Bet šoreiz vienošanos vairs nevar panākt. Staļins nepievienojas Hitlera priekšlikumam, ka Padomju Savienībai turpmāk būtu jākoncentrējas uz Indiju un Tālajiem Austrumiem, bet viņš tieši Eiropā saredz Krievijas izšķirīgo interešu lauku. Bez jebkādiem panākumiem Molotovs atgriežas no Berlīnes Maskavā.

Hitleram tagad ir pienācis izšķirīgais brīdis. 1940. g. 18. decembrī Vācijas vadonis un augstākais kaņaspēka virspavēlnieks Hitlers dod savu slepeno rīkojumu N 21 attiecīgiem kaņaspēka priekšniekiem; šis slepenais rīkojums ir tā sauktais „Barbarosas plāns.” Minētais plāns paredz ātru Krievijas militāru sadragāšanu nākamajā pavasarī. Šis plāns ir izstrādāts līdz pēdējam sīkumam.

1941. gada jūnija sākumā Lielbritānijas sūtnis Kripss no jauna brīdina Kremli, ka Hitlers nolēmis 22. jūnijā uzbrukt Krievijai. Arī šoreiz Staļins nepievērš vērību šim angļu brīdinājumam.

22. jūnija rītā vācu Heilgabali atklāj uguni no vācu un krievu robežas uz Padomju Savienību.

Līdz ar Krievijas iesaistīšanu karā pret Vāciju 1941. g. 22. jūnijā, dabiski izbeidzās Hitlera - Staļina pakts.

Ar šo liktenīgo paktu nodrošinātam, Hitleram vispār bija iespējams 1939. g. 1. septembrī iededzināt Otrā Pasaules karā

liesmu. Un tāpat kā Staļins, 1939. g. 23. augustā nolīgstot neuzbrukšanas līgumu ar Vāciju, nenojauta, ka divus gadus vēlāk viņa līguma partneris Hitlers arī Krieviju ieraus kara virpulī, tāpat Hitlers, kas 1941. gadā gandrīz vai visu pasauli bija ierāvis karā pret Vāciju, arī toreiz vēl nenojauta, ka viņa paša liktenis jau bija apzīmogots.

Pirmās kara dienās vācu gaisa spēki bombardē lielinieku lidlaukus pie Liepājas. Līdz ar lielgabalu dūmiem izkūp arī Hitlera - Staļina draudzība un noligtie pakti.

Ar vācu uzbrukumu lieliniekiem **Baltijas telpā, Latvijā** izbeidzās Baigais gads, kas bija sagādājis latviešu tautai neizsakamas ciešanas un nepārredzamu postu.

NKVD PAVĒLE 001223

Ir noskaidrots, ka 14 dienu pēc slepenā papildlīguma parakstīšanas 1939. g. 28. septembrī augsts NKVD komisārs izstrādāja pavēli par cilvēku deportācijām no Baltijas valstīm. Pavēle 001223 bija pilnīgi slepena. Slepenā pavēlē bija norādīts, ka, iedzīvotājus deportējot, nav vajadzīgs pierādīt vainu katram cilvēkam atsevišķi, bet pietiek, ka tas pieņēr pie zināma slāņa, par kuŗu var pieņemt viņa naidīgo noskaņojumu pret komūnismu.

Tā kā Latvijā maz komūnisma piekritēju, tad deportējamiem jākomplektējas no visiem dzīves slāņiem — no ierēdņiem, brīvām profesijām, zemniekiem, strādniekiem, garīdzniekiem tirgotājiem, namu īpašniekiem, virsniekiem, u. t. t.

Slepenajā pavēlē bija arī siki norādījumi par patruļu sastāvu, kā arī detaļās izstrādātas instrukcijas, kā izturēties un rīkoties iedzīvotāju arestēšanā un aizvešanā, cik laika

deportējamiem atļaujams sagatavošanai tālam ceļam un tml. Pavēlē paredzēta arī vagonu un transporta sastādīšana, logu aizrestēšana un durvju aizslēgšana, kā arī sievu atšķiršana no vīriem un bērnu no vecākiem.

Interesants un zīmīgs šai slepenā NKVD pavēlē ir tas apstāklis, ka faktiskais sarkanās armijas varmācīgais iebrukums Latvijā notika 1940. gada 17. jūnijā, bet centīgais un „gādīgais” NKVD komisārs jau deviņus mēnešus pirms liktenīgā iebrukuma (1939. g. 11. oktobrī), visos sīkumos noteica un paredzēja, kā sarkanai varai rīkoties okupētās Baltijas zemēs.

Zināmajā Hitlera un Staļina slepenajā papildlīgumā Baltijas valstis bija iedalītas Padomju Savienības iespaيدا sfairā, tāpēc, lai maskētu savus turpmākos nodomus, Staļins steigās nolīgt ar Latviju „Drošības un neuzbrukšanas līgumu,” bet slepenībā kala plānus, kad un kādā veidā okupēt Baltijas valstis.

Šī rīcība pierāda, ka Maskava līgumus līgst ne tamdēļ, lai tos pildītu, bet gan kā maskēšanās līdzekli savai darbībai. Līgumus līgstot, lai sev nodrošinātu zināmus labumus un priekšrocības, lai tie nolīdzinātu ceļu gala mērķim. Totālītārās valdības neieskata par negodu vienpusīgi lauzt līgumu, bet atzīst par pareizu un atļautu ikkatru rīcību, kuŗa tuvina gala mērķim.

Repatrianti no Baltijas valstīm ar lielu interesi vēroja notikumus frontē no Baltijas valstu atbrīvošanu no boļševikiem. Pēc Rīgas ieņemšanas baltvācu repatrianti ielēna Pozenes policijas prezidiju, lai dabūtu atļauju atpakaļ braucienam uz veco dzimteni. Valstvēci to nevarēja saprast un nespēja nobrinīties, kāds spēks repatriantus mudina doties atpakaļ uz Latviju.

No augšas bija dots mājiens neatļaut repatriantiem atstāt jaunierādītās vietas. Braukt drīkstēja tikai tie baltvāci, kurus iecēla amatā jaunformējamā vācu civilā pārvaldē, bet tādu bija samērā nedaudz.

Gribēdams nokļūt atpakaļ dzimtenē, arī es iesniedzu Popenes policijas prezidentam attiecīgu lūgumu. Tā kā es nebiju repatriants, bet gan Latvijas bēglis, man atļāvu izsniegt ātri. Bija tikai jāgaida izdevīgs brīdis, kā nokļūt mājās. Augusta vidū viens no pazīstamiem gatavojās braukt ar savu mašīnu uz Rīgu un izteica gatavību mani ņemt līdzi. Noteiktā dienā es laimīgs iekāpu vāgī.

Braucot caur Lietuvu, bieži bija redzami neseno kauju liecinieki — nodegušas mājas un ciematu drupas. Pārbraucot Latvijas robežu, mani pārņēma savādas jūtas: vairāk kā gadu nebiju redzējis dzimto zemi!

Braucot pa Latvijas zemi, ceļš man nebija vienkāršs ceļš, druvās un lauki vairs nebija parastie lauki, kā visur pasaulē, bet dzimtā zemē visas šīs vienkāršās, parastās lietas bija pilnas sevišķa spēka un radīja dziļu svētlaimi. Iebraucot Rīgā, mūsu skaistā vecā pilsēta, tik mīļa un tuva sirdij, likās tā kā sveša — man dūrās acīs, ka nesatieku nevienu pazīstamu cilvēku, neredzu nevienu pazīstamu seju. Daudzi latviešu patrioti bija gājuši Golgātas ceļu uz tālo Sibīriju vergu darba noietnēm, citus bija nošāvuši sarkanie iebrucēji. Baigais gads bija sitis pārāk dziļas rētas mūsu tautas miesā.

Man izdevās aizbraukt uz savām lauku mājām pie Liepājas. Tur bija ierīkota traktoru stacija, bet lauki nodoti Liepājas cukurfabrikai cukurbiešu ražošanai. Apstaigājot laukus, gan varēju manīt, ka pavasarī cukurbietes bija sētas, bet augusta beigās bija grūti tās saredzēt, augsta nezāle

bija apņēmusi visus laukus un cukurbietes nācās ar grūtībām meklēt zem nezālēm — biešu saknītes bija attīstījušās pirksta lielumā. Viena saimniecības ēka bija nodegusi. Visa saimniecība atstāja nolaistu iespaidu. —

Atgriezos atkal Rīgā. Tur mani gaidīja Ziemeļarmijas virspavēlnieka ģenerāļa de Roka (de Roque) uzaicinājums, ierasties virspavēlnieka štābā. Pārrunā noskaidrojās, ka viņš vēlējas, lai zemes iekšējo pārvaldi uzņemtos latviešu iestāde, un piedāvāja man uzņemties šīs iestādes vadību. Es izlūdzos divas dienas laika pārdomām. Gribēju pārrunāt šo svarīgo lietu ar kādu no bijušiem valdības locekļiem vai ar kādu no mūsu agrākiem Saeimas deputātiem, bet neviens nebija sa- meklējams.

Latvijā bija tikai viena kompetenta persona, kas varēja dot padomu un kuŗa spriedumu es respektēju, tas bija mūsu agrākais valsts prezidents Alberts Kviesis. Kā jurists un bijušais prezidents viņš, un neviens cits, varēs dot pareizus novērtējumus. Nebijām redzējušies vairākus gadus.

Agrākajam prezidentam Kviesim es īsumā atreferēju situāciju un lūdzu viņa ieskatus un padomu. „Prezidenta kungs,” es teicu, „saņēmu no Ziemeļfrontes virspavēlnieka uzaicinājumu uzņemties mūsu zemes pārvaldi. Kā Jūs domājat par šo svarīgo jautājumu?”

Prezidents Kviesis, brīdi padomājis, lēni atbildēja: „Okupācijas laikā zemes pārvaldes ir paredzētas starptautiskā Hāgas konvencijā un tās ir likumīgas.”

„No sarunas ar Ziemeļarmijas virspavēlnieku de Roku es izpratu, prezidenta kungs, ka viņš pats nenodarbosies ar administratīvām lietām, bet, ka viņam jāvada katra kuŗa darbība frontē, drīzumā ieradīšoties vācu civīlā pārvalde, ar kuŗu mums nākotnē būšot jāsastrādā.”

Ģenerālis O, Dankers ar dzīvesbiedri Irmu garnizona Ligo svētkos Liepājā (1937)

Copyright © 1999 by the American Psychological Association

„Jā, nav viegli, viena okupācijas vara nomaina otru. Lai Dievs dotu, ka jaunā vara būtu cilvēcīgāka par sarkano okupāciju.”

„Vai redzējāt, prezidenta kungs, ka visās ielās izlīmēti plakāti ar paziņojumu: Vācu kaņaspēks nāk jūsu zemē ne kā iekarotāji, bet gan kā atbrīvotāji. — Blakus šiem plakātiem atrodas arī uzsaukums ar aicinājumu mūsu vīriem iestāties policijas bataljonos.”

Prezidents Kviesis domīgi raudzījās tālē, it kā meklēdams nākotnes atrisinājumu. Tad viņš teica, katru vārdu uzsvērdams:

„Pēc manām domām būtu nepareizi, ja mēs atteiktos no piedāvātās līdzdalības zemes pārvaldē. Atsakoties no šīs līdzdarbības, mums zūd katra iespēja ieskatīties vācu iestāžu un viņu ierēdņu darbībā, un mēs nezinātu, kas notiek ar mūsu ļaudīm, zemi un mantu. Turpretim, darbojoties līdz ar savām latviešu iestādēm un ierēdņiem, mums ir dota iespēja vismaz pa daļai ievirzīt dzīvi mums vēlamā virzienā, pasargāt tautu no pārestībām un nelikumībām un griezt dažu ļaunumu par labu.”

„Tad jūs domājat, prezidenta kungs, lai mēs piedāvājumu pieņemam un lai es mūsu zemes pārvaldi uzņemos?”

„Jā gan. Jūs, ģenerāļa kungs, kā vees kaņavīrs un brīvības cīnītājs nedrīkstētu atteikties stāvēt sargpostenī par Latviju grūtā brīdī, jo grūtu stundu nebūs mazums. Vieglis šis darbs, ko uzņemsities, nebūs, tāpēc ka katra okupācijas vara ir smaga un nepatīkama. Arī atbildība ir liela, bet vai tad jūs to uz saviem kaņavīra pleciem neiznesīsīt? Ja mans padoms jums kādreiz būtu vajadzīgs, tad labprāt būšu jūsu rīcībā.”

Biju prezidentam ļoti pateicīgs par viņa norādījumu un padomu. Šis izcilais latvju dēls, kas prezidents būdams, bija kalpojis Latvijai ar visu sirds degsmi, arī tagad bija saglabājis skaidru un tālejošu skatu par pašreizējiem notikumiem un apstākļiem. Vēlāk, t.i., 1944. gada sākumā, prezidents Kviesis pat piedalījās Latvijas pašpārvaldes darbībā un uzņēmas Tieslietu ģenerāldirekcijas vadību.

Pēc šīs sarunas ar prezidentu Kviesi es nolēmu nepalaist gaŗām izdevību mūsu zemes pārvaldišanā iesaistīt latviešu iestādes un pieņemt piedāvāto amatu, bet iekšēji tomēr nevarēju atkratīties no smaguma sajūtas, kas man kā lietuvēns bija uzgūlies uz sirds. Mājinieki pret šo manu soli gan cēla iebildumus un aizrādīja uz varbūtējām grūtībām, kas var rasties, sadarbojoties kaŗa laikā ar svešo okupācijas varu,— nostādot visam tam pretī mierīgo personisko dzīvi paša lauku mājās.

No ziemeļgrupas virspavēlnieka štāba saņēmu pilnvaru, kuru bija parakstījis komandējošais ģenerālis de Roks. Ar šo pilnvaru man bija uzdots pārņemt iekšējo zemes pārvaldi, pārbaudīt visās iestādēs personāla sastāvu, iecelt un atcelt ierēdņus. Tikai pārmaiņas augstākos amatos bija jāpieteic armijas štābam.

Šis dokuments, izdots 1941. g. 21. augustā bija šāds:
Armijas Ziemeļgrupas Galvenā mītnē
Virspavēlnieks 21. aug. 1941. g.

Attiecas: Uz Vispārējo un iekšlietu pārvaldi, Personālām lietām latviešu pārvaldītā apgabalā.

Ar vispārēju un iekšlietu vadību padotā apgabalā tanī Latvijas daļā, kas pakļauta virspavēlniekam (austrumos no Daugavas, ieskaitot Rīgas pilsētu un apriņķi), tiek piln-

varots ģen. O. Dankers Rīgā. Turpmāk viņš tiek pilnvarots pārbaudīt personāla sastāvu visās latviešu centrālās iestādēs un vajadzības gadījumā nākt ar priekšlikumu par vadošo posteņu jauniecelsanu vai atcelšanu.”

Virspavēlnieks

ģenerālis Roques

Bez manis zemes pārvaldē vēl tika nozīmēti prāvests Sanders un pulkvedis-leitnants Freimanis.

Septembrī Rīgā ieradās vācu civilā pārvalde ar ģenerālkomisāru Dr. Dreksleru (Drechsler) priekšgalā. Savus birojus viņš ierīkoja jauceltajā finanču ministrijas ēkā, Smilšu ielā. Līdz ar ģenerālkomisāru ieradās arī pieci apgabala komisāri. Katram no viņiem nodeva pārvaldīt vairākus apriņķus.

Šie apgabalu komisāri bija: Alnors — Liepājā, fon Mēdems — Jelgavā, Fusts — „Rīga Land” (ar sēdekli Rīgā), Hansens — Valmierā un Rikens — Daugavpilī.

Tomēr Rīga neietilpa Latviešu pašpārvaldes pārziņā, kā citas pilsētas, bet atradās vācu civilajā pārvaldē. Pēdējā iecēla par Rīgas lielvecāko (Oberbürgermeister) veco partijas vīru Vitroku (Wittrock). Interesanti piezīmēt, ka Vitroks bija Reichsministra Alfreda Rozenberga sievas tēvs.

Katrā apriņķī nozīmēja tā sauktos „Kreis - Landwirt,” ko varētu tulkot — apriņķa lauksaimniecības inspektors.” Pēc būtības, vārda un idejas tam jābūt labam saimniekam ar daudzpusīgām zināšanām vai pat agronomam, lai spētu lauksaimniekiem dot padomus un norādījumus, bet īstenībā šo „Kreis - Landwirts” galvenais uzdevums bija: būt par uzraugiem mūsu zemniekiem un kontrolēt, vai tie dod visas viņiem uzliktās obligātās nodevas. Normas neizpildīšanas gadījumā „Kreis - Landwirts” uzstājas kā soģis.

Lai uzņemtu kontaktu ar mūsu Latviešu pašpārvaldes iestādēm, vācu ģenerālkomisāriātā tika nodibinātas attiecīgas nodaļas ar referentiem, kas uzņēma sakarus ar mūsu iestādēm. Ar to bija dota iespēja izbeigt kara spēka rekvizīcijas un pāriet uz plānveidīgu saimniecību ar noteiktām nodevu normām.

Ar vācu civilpārvaldes nodibināšanu pēc ģenerālkomisāra Drekslera Rīgā ieradās jaunieceltais „Reichskommissar für das Ostland” Loze (Lohse). Viņš savu sēdekli ierīkoja Tiesu pilī. Nosaukums Ostland, t.i., Austrumzeme aptvēra trīs Baltijas valstis un Baltkrieviju ar galvaspilsētu Minsku.

Reichskomisārs Loze, pirmoreiz uzstājoties, atklāti un skaidri pateica: „Boļševiki ieņēma Latviju un nacionālizēja visus īpašumus, kā: namus, lauku mājas, fabrikas utt. Viss tas tapa par Padomju Savienības īpašumu, ar vācu karavīru asinīm un dzīvībām, ar viņu upuriem, padzenot boļševikus no Latvijas, Padomju Savienības īpašumi kā kara laupījums pāriet vācu valsts īpašumā.”

Citiem vārdiem, mums latviešiem pašiem savā zemē vairs nepieder nekas.

Tas bija rūgts atklājums!

Latvijas pašpārvalde iesniedza ģenerālkomisāram Dreksleram jautājumā par Latvijas patstāvību un suverēnitāti sešpadsmit memorandus un bez tam katrā izdevīgā gadījumā viņam par to atgādināja arī mutvārdiem. Parasti mēs nesāņēmām uz šiem, mums tik svarīgiem jautājumiem, nekādu atbildi. Ja ar kādu augstāku partijas vīru uzsāka sarunu par Latvijas patstāvību, tad tiešās atbildes vietā tas sāka runāt par „Jauno Eiropu.” Kad sīkāk apjautājās par šo „Jauno Eiropu” un gribēja zināt tās saturu un formu, kā arī, kādu

vietu un stāvokli tajā ieņems Latvija, tad pēc šiem jautājumiem vienmēr sekoja klusums. Tomēr vārds „Jaunā Eiropa” nenogāja no ikdienas skatuves; to dzirdēja arvien biežāk, līdz šis vārds izklausījās pavisam nodriskāts.

Alfreds Valdmanis paša ierosmē iesniedza ģenerālkomisāram gaŗu rakstu „Latviešu problēma” (Das lettische Problem). Šo rakstu izplatija daudzos eksemplāros tautā. Galvenais raksta saturs bija prasība pēc patstāvības vai autonomijas pēc Slovakijas parauga. Tad prasība uzstādīt latviešu karaspēku 200.000 vīru stiprumā, lai piedalītos cīņā pret boļševikiem. Šis memorands tika sastādīts un iesniegts bez pārējo Pašpārvaldes locekļu ziņas.

Okupācijas vara „Latviešu problēmu” uzņēma noraidoši, pat naidīgi. Hitlera valdība atcēla Valdmani no amata un izsūtīja viņu uz Vāciju. „Latviešu problēmas” autors bija nepareizi novērtējis okupācijas varu un ar savu rakstu nepanāca populāritāti sev, nedz palīdzību Latvijai, nedz tautai, bet tikai pats sevi bija izslēdzis no tālākās līdzdarbības Pašpārvaldē. Valdmaņa vietā par Tieslietu resora vadītāju nāca Teodors Zvejnieks.

Latvijas pašpārvalde nolēma vēlreiz cīlāt patstāvības jautājumu un iesniedza ģenerālkomisāram reizē ar suverēnitātes prasību Latvijai tiesības uzstādīt nacionālu armiju 100.000 vīru lielumā. Šī armija tiktu izlietota Latvijas robežu aizsardzībai pret sarkano varu. Arī šo iesniegumu noraidīja.

No vācu Civilpārvaldes izturēšanās Latvijas neatkarības un suverēnitātes jautājumā varēja spriest, ka Hitlera valdība šinī lietā nav runājama un ka Hitleram attiecībā uz okupētām valstīm ir citi nolūki. Šķita, it kā kāda melna roka stāvētu nomodā un atstumtu ikkatru tautas likumīgo prasību pēc brīvības. Līdz ar to tautā mainījās arī noskaņa.

Vācu politika: ņemt visu un nedot nekā — noskaņoja pret sevi ne tikai Latviju, bet arī visas citas okupētās zemes.

Šķiet, ka nebija robežu ne Hitlera lielummanijai, nedz viņa totālitarās varas imperiālistiskām tieksmēm. Hitlera smadzenēs bija iesakņojusies pārliecība, ka tikai vācieši ir izredzēti būt valdnieki pār tautām, pārliecība, ka tikai vāci ir kungu tauta un ka pārējās tautas var palikt kalpu lomā. Tāds apmēram bija viņa priekšstats par „Jauno Eiropu.” Tieši šī pārliecība un šis apstāklis kļuva Hitleram liktenīgs.

Ar katru dienu nemiers un neuzticība pret vāciešiem mūsu tautā auga un drīz vien pārgāja atklātā naidā. Radās vairākas aktīvas pretestības kustības grupas.

Tikai pēc vairākiem gadiem noskaidrojās, kas īsti mūsu latviešu gribai, likumīgai prasībai un centieniem pēc patstāvības, bija stāvējis ceļā. 1946 — 47. gadā tas nāca klajā Nirnbergas tribunālā.

Tur atradās SS—Galvenās Pārvaldes vadītāja G. Bergera Himleram adresēts slepens dokuments. Šī dokumenta N-3300 saturs ir šāds:

Pārbaudot 100.000 latviešu lietu, izriet sekojošais:

- 1.) Latvijas pašpārvalde ir iesniegusi reichskomisāram lūgumu uzstādīt no jauna Latvijas armiju 100.000 vīru stiprumā. Vecais paņēmieni, lai ar armiju, kuŗa, starp citu, ir tikai iedoma, iegūtu sev sevišķas politiskas dabas priekšrocības. Šādu lūgumu, kā pilnīgi nederīgu un vairāk kā bīstamu, esmu noraidījis; taisīju sekojošu priekšlikumu, protams, atkarīgu no reichsfirera SS piekrišanas:

No brīvprātīgiem, kas rasiskā ziņā pilnvērtīgi, radīt vienu vienību, par kuŗu noteic vienīgi reichsfirers-SS.

Izmantot viņus kā policijas bataljonus bandu apkarošanai.

- 2.) Esmu lūdzis reichslefteru Rozenbergu norādīt reichskomisāram Lozem (Lose) šajā lietā negriezties pie reichsmaršala, jo šī lieta piekrit vienīgi reichsfīreram-SS. Saņemu piekrišanu.

Berlinē, 11. decembrī 1942..

G. Bergers

SS gruppenfīrers

G. Bergers šo slepeno ziņojumu rakstīja 1942. g. 11. decembrī.

Tātad Himlera ļaudis bija nomodā, lai latviešu prasības nenokļūtu līdz Gēringam un, lai Pašpārvaldes rakstiem, kuŗi nosaukti par iedomu pilniem un pat par bīstamiem, netiktu dots tālākais virziens.

Okupācijas laikā Pašpārvaldei nebija zināmi vācu slepenie raksti, bet tomēr visi jūta, ka Hitlera valdība nav ieinteresēta Latvijas patstāvībā. Fīreram attiecībā uz Baltijas valstīm bija citi nolūki, un viņš šos savus nodomus vēl neizpauḁa atklātībā.

Naci valdības un administratīvā aparātā pirmo vietu ieņēma nacionālsociālistu partija. Partijas vīri, viņu dzeltenīgās uniformas dēļ saukti par „zelta fazāniem,” sastādīja vācu Civilo pārvaldi Latvijā.

Nākošais stiprākais Hitlera balsts Vācijā bija SS-organizācija. Tās priekšgalā bija Himlers. Viņš bija arī iekšlietu ministrs. Himleram bija padota kā kārtības, tā arī drošības policija; un bez tam šīnī organizācijā ietilpa speciāls kaŗaspēks — Waffen SS. Šīs vienības apbruņojumā bija vieglie un smagie kājnieku ieroči, visu tipu artilerija, kā arī tanki.

Latvijā Himleru kā vecākais reprezentēja SS-ģenerālis Jekelns, bet slepeno drošības policiju Lange. Viņam bija arī padota Salaspilī un citur ierīkotās koncentrācijas nometnes. Galvenās pārvaldes atbildīgais vadītājs bija SS-Obergruppenfirers Bergers.

Hitlera trešais varas avots bija bruņotie spēki — armija, gaisa spēki un jūras spēki. Bruņotie spēki bija priekšzīmīgi organizēti, apmācīti un apbruņoti. Virsvadība bija koncentrēta vācu ģenerālštābā.

Bruņošanās rūpniecību vadīja Špērs. Gauleiters Saukels bija atbildīgs par darba roku sagādi rūpniecībai un lauksaimniecībai.

Organizācija „Todt,” sekoja cieši aiz frontes kaņaspēka daļām un sagatavoja tām ierakumus, ejas, paslēptuves, betona bunkurus; uzturēja kārtībā frontes joslā pievedceļus un izlaboja, kad ceļi bija ienaidnieka apšaudē sabojāti.

Darba dienests bija obligāts vācu jaunekļiem un jaunavām. Jaunieši bija padoti arī militārai apmācībai un tos nodarbināja arī ceļu būvēs un baraku celšanā. Pēc darba dienesta beigšanas jauniešus pārskaitīja kaņaspēka vienībās.

SS vecākais priekšnieks Latvijā bija ģenerālis Jekelns. Viņš ar savu štābu bija apmeties Saeimas namā. Jekelns pats bija padots SS-Galvenai pārvaldei Berlinē. No turienes viņš saņēma savas direktīvas.

NIRNBERGAS TRIBUNĀLA DOKUMENTS N-1787

Šajā dokumentā Himlers cita starpā rakstīja :

Slepeni

Vadoņa galvenā mītnē

6. martā 1942.

„SS - Pārvaldes priekšniekam ģermāņu zemēs vervēšana, papildinājumi SS daļām, leģioniem, policijas vienībām, sardžu bataljoniem jāveic SS galvenās pārvaldes VI nodaļas ģermāņu brīvprātīgajiem . . .

Augstākie SS un policijas priekšnieki ģermāņu zemēs pārņem SS-Galvenās pārvaldes priekšnieka uzdevumā dienesta uzraudzību par minēto uzdevumu izpildīšanu un šinī darbā ir padoti SS-Galvenās pārvaldes priekšniekam . . .”

Tā Himlers ar vienu spalvas vilcienu patvarīgi nosauca Latviju par ģermāņu zemi un lielā viltībā uzspieda latviešu karavīriem „ģermāņu brīvprātīgo” zīmogu.

Latviešu vervēšanu, iesaukšanu SS-Galvenā Pārvalde Berlinē uzdeva ģenerālim Jekelnam.

Lai gan Hāgas starptautiskā konvencija noliedz okupācijas varai okupētā zemē izdarīt mobilizāciju savām kaņaspēka vajadzībām, vācieši šo punktu vienkārši apgāja ar vārdu „brīvprātīgi.”

Tika vervēti „brīvprātīgie,” tika iesaukti „brīvprātīgie” un frontē gāja kaujās „brīvprātīgie” bataljoni, pulki, divīzijas. Tā naci varasvīri apgāja likumu ar likumu.

Hitlera vara nenāca uz Latviju nolūkā atjaunot brīvu Latvijas republiku. Tā nāca ar viltīgu, ļaunu nodomu.

Vācieši apzinājās, ka 2. Pasaules kaņš no vācu tautas prasīs daudz asins upuru. Šī iemesla dēļ viņus pārņēma baiļu izjūta, ka citas varonīgas tautas varētu kļūt stiprākas par vācu tautu. Tamdēļ ir tikai loģiski kā nepieciešami, ieraut šīs tautas cīņā, lai vismaz viena daļa no tās vitālā spēka tiktu iznīcināta; jo lūk — par kritušiem ārzemniekiem nesēro vācu mātes un sievas, ja vācu kaņavīra vietā krit svešinieks.

Lai runā naci varasvīru raksti. Viņu domas un vārdi ir tik nepārprotami skaidri, ka jebkāds komentārs būtu lieks.

NIRNBERGAS TRIBUNĀLA DOKUMENTĀ N-5618,

ko parakstījis G. Bergers, atrodam šādas rindas:

Berlīnē,
Grīnvaldē, 8. febr.1944.

SS gruppenfīreram
policijas ģenerālletnantam Obergam

Mīļais kamerād Oberg!

. . . pieturos pie tā viedokļa, ka šinī laikā būtu noziegums neiesaistīt visus spēkus.

Par katru kritušo ārzemnieku neraud neviena vācu māte!

Vecā draudzībā,
Heil Hitler
Jūsu G. Bergers
SS obergruppenfirers

Gribētos šeit citēt vēl vienu Bergera rakstu, kas spilgti attēlo tā laika garu un Bergera uzskatus attiecībā uz viņam padotiem un svešautiešu kaņavīriem. Motivējot savu domu gaitu ar disciplīnas uzturēšanu kara laikā, viņš raksta:

NIRNBERGAS TRIBUNĀLA DOKUMENTS N—321

Štāba pavēle N—22/43

Berlīnē, 2. 10. 1943.

Kāds SS-Unteršārfirers bija saņēmis pavēli izvest transportu ar latviešu grupu, kuņi pie mums iesaukti kā palīgspekā.

Viens latvietis atteicās paklausīt. Minētais unteršārfirers nebija spējīgs nepaklausīgo latvieti piespiest paklausīt, vajadzības gadījumā ar ieroču palīdzību, — bet griezās pēc palīdzības pie garāmejoša vērmahtspiederīga un, acīmredzot, veltīgi.

Sodu minēto unteršārfireri ar 14 dienām vienkāršā arestā.

Kas nākotnē padotībā paliks mikstčaulīgs, to pavēlēšu ievietot koncentrācijas nometnē. Jo ilgāki kaņš turpinās, jo stingrāk jāievēro disciplīna. Būtu šis unteršārfirers vilcis pistoli un atklāti spītīgo latvieti nošāvis, tad es būtu viņu uzslavējis un paaugstinājis.

G. Bergers

Katrā armijā pastāv disciplīnas uzturēšanai speciāli likumi, kuņi sakopoti tā sauktā disciplīnārā reglamentā. Tur

noteikumos paredzētas katram priekšniekam tiesības viņa varas robežās sodīt padotos par disciplināriem pārkāpumiem. Par noziedzīgiem nodarījumiem vainīgie tiek nodoti kara tiesai. Pēdējā lietu siki izmeklē un pasludina attiecīgu spriedumu. Kara laikā soda mērs sniedzās līdz nāves sodam, ieskaitot.

Ģenerālim Bergeram ar šādu kārtību nepietiek. Viņš to papildina ar personīgi izgudrotu likumu: katram priekšniekam, līdz pat zemākam, ir tiesība un pienākums nošaut padoto kareivi, ja šim priekšniekam liekas, ka padotais pārkāpis disciplīnas noteikumus. Pie mums tādu šaušanu sauc par slepkavību, un šāvējam būtu par to jāatbild, bet ģenerālis Bergers to uzslavētu un šāvēju paaugstinātu.

LATVIJAS PAŠPĀRVALDE

Vācu okupācijas laikā augstākā vara Latvijā piederēja Hitlera valdībai. Pēdējās ministri un ieceltā civiltārvalde pārstāvēja šo varu. Tika izdoti rīkojumi, pavēles, ar kuņām noteikta zemes iekšējās pārvaldes darbība, administratīvā aparāta uzbūve un atbildīgo darbinieku tiesības un pienākumi. Ar Berlīnes rīkojumu N—2 noteica iekšējās pārvaldes uzbūvi Latvijā un ģenerāldirektoru tiesisko stāvokli.

Tā 1942. gada 15. un 20. augustā saņēmu vācu civiltārvaldes ģenerālkomisāra rakstus, kuņos cita starpā teikts:

„Izpildot §II organizācijas pavēles Ostland N—2 ar 15. aug. 1942. g. rīkojumu, esmu pilnvarojis ģenerāldirektorus izdot rīkojumus un izpildnoteikumus ar likuma spēku.” Bet šajos rakstos ģenerālkomisārs uzsver: **Visi rīkojumi un izpildnoteikumi iesūtāmi manai apstiprināšanai pirms izsludināšanas.**

Ģenerāldirektoru rīkojumi jāizsludina bez ievadformulas, it sevišķi nevar atsaukties uz saņemto pilnvaru, vai uz ģenerālkomisāra doto piekrišanu. Pēc manas piekrišanas saņemšanas iekšlietu ģenerāldirektors izgatavo rīkojumus un izpildnoteikumus un tos izsludina.

Rīgā, 15.augustā 1942.

Dr. Drechslers

ģenerālkomisārs Rīgā

Hitlera prokonsuls Alfreds Rozenbergs drīz vien nāca ar rīkojumu par iedzīvotāju iestaistīšanu darbā. Tā saturs skanēja apmēram tā: neviens nedrīkst atteikties no darba, ja darba pārvalde darbu piedāvā, nepaklausīgie var tikt sodīti. Vācu darba pārvalde šo rīkojumu arī bagātīgi izmantoja un iesauca mūsu cilvēkus dažādos darbos. Daļa iesaukto tika nosūtīti pat uz Vāciju strādāt turienes lauksaimniecībās un fabrikās, galvenokārt konservu fabrikās Hamburgā, Lībekā un citur. Tā tika nosūtīti darbos uz Vāciju ap 22.000 cilvēku, pa lielākai daļai sievietes. Tragisma pilni skati bija redzami atvadoties, kad vilcieni ar strādniekiem atstāja Rīgas staciju. Labāks stāvoklis bija strādniekiem, kas bija nokļuvuši lauku darbos pie zemniekiem, bet grūti panesams strādniecēm — sievietēm konservu fabrikās.

Daudzas man adresētās vēstules no šīm strādniecēm liecināja par viņu neapskaužamo stāvokli. Bija lieli trūkumi dažādā ziņā: novietojums, ēdiens, darba apstākļi un attiecības ar vietējo administrāciju. Lai šīs sūdzības varētu pieteikt ģenerālkomisāram, bija nepieciešami lietas apstākļus pārbaudīt uz vietas. Pārbaude uz vietas tikai apstiprināja sūdzību pareizumu. Sevišķi grūti klājās saslīmušām sievietēm, kas bieži piedzīvoja, ka ārsta vietā pie tām ieradās policists. Mans pieteikums ģenerālkomisāram par neciešamiem darba

apstākļiem Vācijas fabrikās palika bez jūtamiem rezultātiem.

Caur vācu darba pārvaldi vēl tika iesaukti ap 500 cilvēku un nosūtīti uz Igaunijas degakmeņu lautzuvēm; starp šiem strādniekiem bija arī Latvijas universitātes studenti. Daļu šo strādnieku nodarbināja fabrikā, kur no degakmeņa tecināja eļļu un benzīnu vācu zemūdenēm. Tālāk vācu darba pārvalde iesauca 12.000 cilvēku, t.s. „Hiwi,” t.i. Hilfswillige der Wehrmacht, kas nozīmē — labprātīgie armijas izpalīgi. Šo iesaukto izpalīgu uzdevums bija būt par zirdzniekiem - transporta braucējiem tuvā frontes aizmugurē, piegādājot frontei pārtiku un municiju. Drīz vien pienāca ziņas, ka daži no iesauktiem Hiwi izpalīgiem, nokļūdami uguns joslā, kritaši. Latvijas pašpārvalde griezās pie ģenerālkomisāra ar protestu, ka vācu darba pārvaldei nevar piešķirt tiesības mobilizēt mūsu cilvēkus kara dienestam un nosūtīt tos uz fronti. Pēc šīs intervencijas vācu darba pārvalde Hiwi izpalīgus vairs neiesauca.

Pēc Latvijas okupācijas 1941. g. sāka darboties vācu civilā pārvalde un līdz ar to latvju tautai sākās smagas, grūtas dienas. Latvijas manta un īpašumi, kā: fabrikas, kuģi, preču nami, dzīvokļi, jā, pat veseli namu bloki latviešiem bija jāatstāj, lai tos nodotu vāciešiem. Minimāli mazu atalgojumu saņēma latvju strādnieks. Visā zemē nebija nevienas nozares, uz kuŗas negūlās vācu smagais spiediens. Šie smagie dzīves apstākļi izraisīja latvju tautā pret vāciešiem ne tikai noraidīgu nostāju, bet tā izjuta pret viņiem atklātu naidu.

Ap šo laiku mani pie sevis aicināja reichskomisārs Loze un īsi paskaidroja:

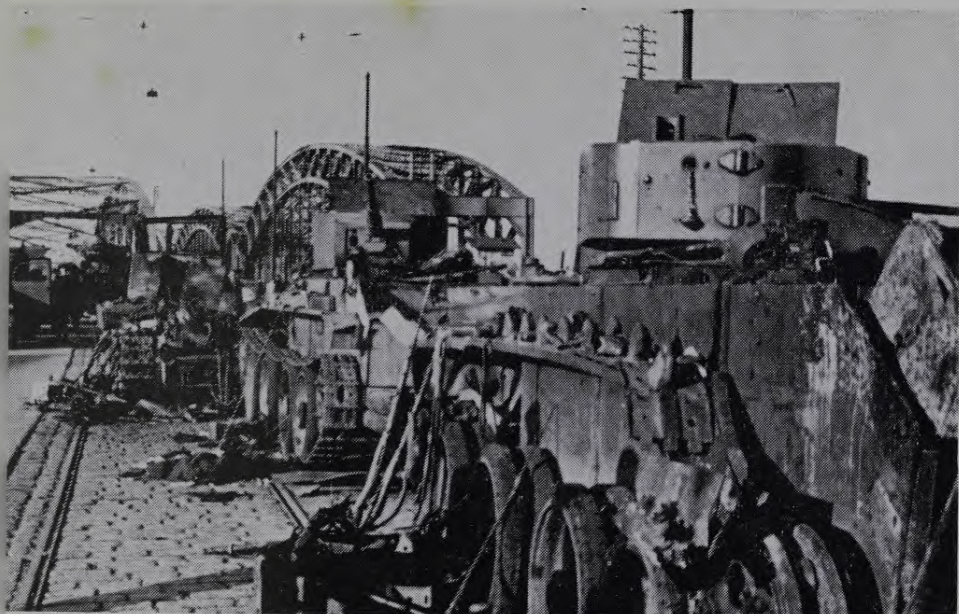
„Šis stāvoklis ir neciešams. Tā tas nedrīkst turpināties. Tautas naidīgo izturēšanos es uz priekšu necietīšu. Manās rokās atrodas dažādi līdzekļi stāvokļa maiņai.” Tad reichskomisārs pienāca man pavisam tuvu un, katru vārdu uzsvērot, piebilda: „Holandē par naidīgo nostāju pret vāciešiem tika nošauti astoņdesmit prominentas personas.” Pēc īsa klusuma brīža viņš gandrīz kļiedza: „Ja pārmaiņas neiestāsies, tad to pašu līdzekli izlietosim arī Latvijā!” Ar to mana audience pie Lozes izbeidzās.

Un tā mums bija jāskatās nākotnē zem pastāvīga drauda ar smago bailu un nedrošības izjūtu kuŗu katru acumirkli būt nostādītam šautenes stobra priekšā.

Līdz ar vācu civiltārvaldi radās arī Gestapo, Drošības dienests (SD) un speciālas komandas. Tika ierīkotas koncentrācijas nometnes, jo bez tām Hitlera vara nevarēja eksistēt. Pirmā tāda nometne tika ierīkota Salaspilī. Sākās apcietināšanas. Arestētos ievietoja kā cietumos, tā Salaspils nometnē. Gadījās arī cilvēku nošaušana bez tiesas izmeklēšanas. Sākumā represijas tika vērstas pret kreisā spārna cilvēkiem, bet 1943—44. gados tās tika vērstas pret labā spārna latviešu nacionālistiem.

1941. gada augusta beigās man pēc gada pārtraukuma atkal nācās braukt uz Rīgu. Braucot pa Dobeles lielceļu un tuvojoties Jelgavai, pie Dobeles vārtiem bija redzams liels plakāts ar uzrakstu: „Mitau judenfrei”. Tātad viņi bija jau paspējuši pastrādāt savu šausmu un slepkavības darbu. Tāpat sākās Latvijas pilsoņu — žīdu vajāšana, kā arī to žīdu, kas bija saņēmuši no Latvijas valdības atļauju iebraukt no Vācijas un uzturēties Latvijā.

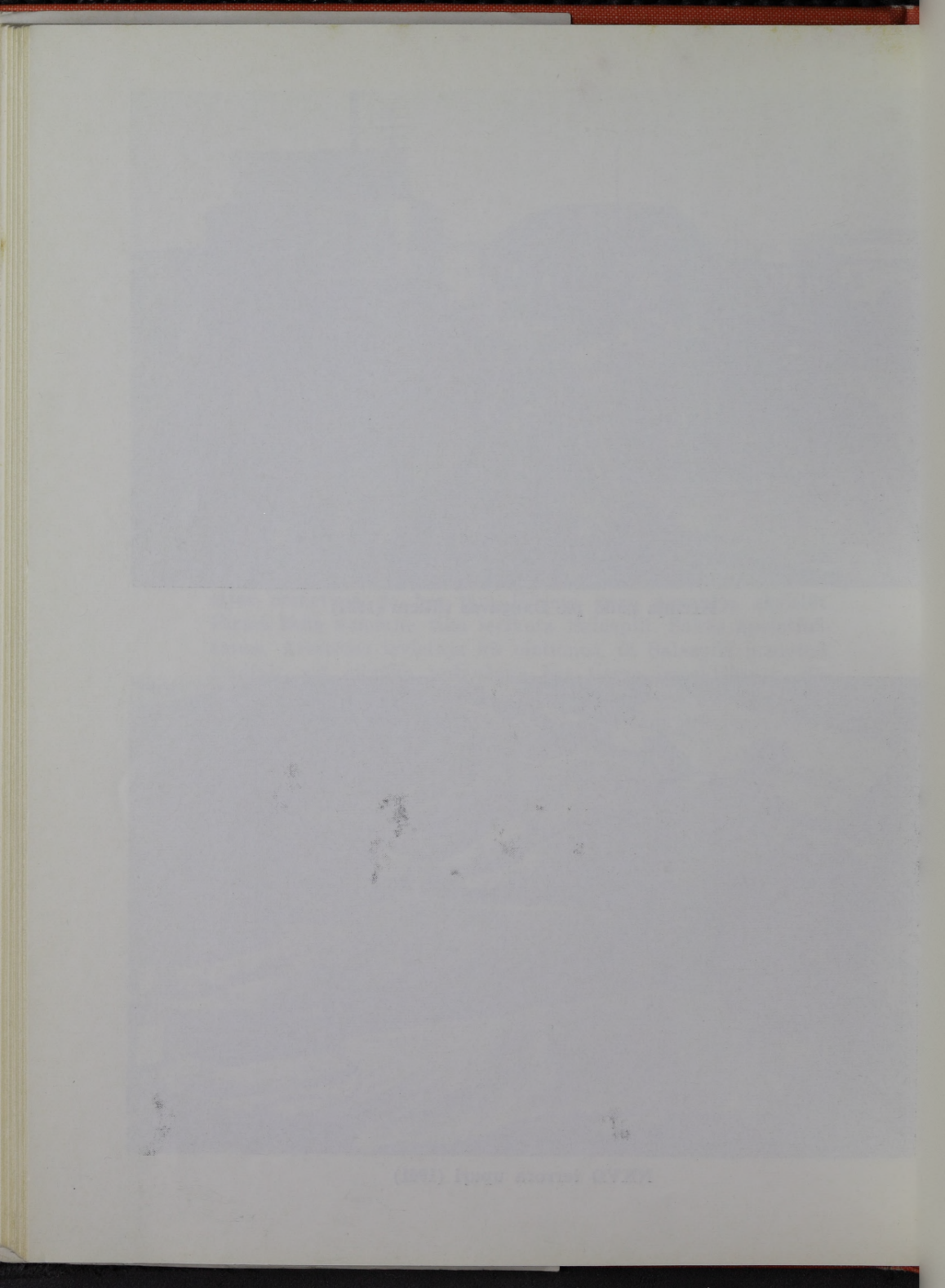
No sākuma vācu izturēšanās bija bravūrīga un kundziska, atsevišķos gadījumos pat izaicinoša. Viņi izturējās kā uzva-

Kremļa tanki pie Daugavas tiltiem (1931)

NKVD terrora upuři (1941)

Rīga pēc sarkanarmiešu atkāpšanās (1941)

Latviešu patriotu masu kapi (1941)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

rētāji iekarotā zemē. Viņiem ļoti patika, ka tos bieži pieminētu kā atbrīvotājus. Bija pat dots rikojums, ka katram latvju ierēdnim, ja tas atklātā vietā griezās pie tautas ar uzrunu, obligāti jāuzsāk ar pateicības izteikšanu Vācijai par atbrīvošanu.

Grūti bija izprast vadošo nacionālsociālistu slepenos nodomus un mērķus Latvijā. Viens bija skaidrs un, proti: par Latvijas brīvību un neatkarību runāt nedrīkstēja. Pēc daudziem šinī ziņā iesniegtiem memorandiem bija dots rikojums līdzīgus rakstus vairs neņemt pretī. Kļuva skaidrs, ka pie Hitlera režīma Latvija savu brīvību neatgūs. Bet kas ar Latvijū notiks? Šeit mums palīgā nāk un atbildi uz šiem jautājumiem dod Dr. Marnica grāmata *Kāvi pār Daugavu*, kur mums iespējams ieskatīties vāciešu slepenos nodomos un mērķos, kuriem bija padomā.

Naci vadoņi domāja, ka šī zeme ir cīņā atkarota krieviem ar vācu kaņavīru asins upuriem un ka kara laupījums viņiem pieder galīgi. Šai zemei jāklūst par jaunu vācu provinci. Viņi bija arī paredzējuši, kas notiks ar latvju tautu: daļu pārvācos un uzņems vācu pavalstniecībā. Pārējos, kas pārvācošanai nederēs, vienkārši iznīcinās vai izsūtīs uz tāliem krievu apgabaliem. Tātad — pilnīga un galīga latvju tautas iznīcināšana. Pēc Hitlera plāna īstenošanas latvju tauta no pasaules skatuves būtu nozudusi.

Šo faktu katram latvietim mūžam nebūs aizmirst, un mums domātais Hitlera nāves spriedums jāpatur prātā uz audžu audzēm. Vācu nacionālsociālisms bija ļauna, viltīga un velnišķīga vara, kas vācu tautai gribēja sagādāt labklājību un kungu stāvokli uz citu kaimiņu tautu rēķina. Kaut arī būtu jākāpj pāri upuri miljoniem.

Nirnbergas tribunāla dokuments 3301 liecina par vāciešu ciniskiem mērķiem kaimiņu zemju tautu labāko dēlu t. s. „pārvācošanā”.

Nirnbergas tribunāla dokuments N-3301
Office of chief of council for war crimes.

Reichsfirers SS

Tgb. N (rokrakstā) 14. augustā 43. g.

Reichsfirera SS personīgais štābs.

Rakstu uzglabāšanas pārvalde.

Akt. N. Slep. — 113—

Lauku komandas mītne,

13. janvārī 1943.

- 1) SS Galvenā pārvalde
- 2) SS Vadības galvenā pārvalde

Manā šīsdienas apmeklējumā Pozenes-Treskau apakšvirsnieku skolā es tur satiku 54 igauņu apakšvirsniekus. Šie vīri atstāja labu iespaidu. Rāsas ziņā viņus varētu pilnīgi pārvācot, ja viņi varētu saprasties valodas ziņā.

Lai ar paliekamām sekmēm saistītu šos igauņu leģionārus un līdz ar to labāko igauņu tautas daļu pie ģermāņu valsts, es vēlos tūlīt sākt vācu valodas mācības un vispirms līdzīgā veidā, kā tas tiek darīts Vācijā — proti, tautas augstskoluursos.

Šai apakšvirsnieku skolā es radīju 10 godalgas sekmīgākiem skolniekiem. Minētās godalgas izprasāmas no manis. Tādēļ es vēlos, lai

1) Vācu valoda, kā rakstiski, tā mutiski tiktu intensīvi mācīta

2) Tas jādara, lai dotu mums iespēju ar mūsu pasaules uzskatiem un mūsu ideologiju tuvoties šiem ļaudīm.

Personīgi esmu pārlicināts, ja mēs iegūsim viņu uzti cību, tad mēs viņus arī galīgi iegūsim, tad igauņu tautā arī nostiprināsies pārlicība, ka viņi — 900.000 cilvēku — nevar klist apkārt pa pasauli un veģētēt, bet kā radnieciska tauta varētu iekļauties Vācijā. Igauni tiešām pieder pie šīm retām ciltīm, kurus mēs bez jebkādiem pašu zaudējumiem varam sakausēt ar mums, izdalot tikai niecīgu daļu nederīgo. Tas ir svarīgi arī no pasaules viedokļa, jo citādi šī tauta ir lemta izmirstībai.

Igaunija ir pazīstama ar savu mazo bērnu skaitu; arī pie mūsu ģimenes vīriem var konstatēt, ka lielai daļai, kaut gan tie precējušies un ir lielu lauku māju īpašnieki, arī ļoti maz bērnu.

Tiem igauņiem, kuri atrodās pie mums, tikai retos gadījumos ir vairāki brāļi un māsas. Šķiet, ka bezbērnu laikmets Igaunijā jau sācies pirms laba laika.

Es lūdzu nākt ar priekšlikumiem, kā vislabāk izveidot valodas un pasaules uzskata apmācību.

- 2) Drošības policijas šefs un SD
- 3) SS Obergruppenfirers Jeckeln
- 4) SS Obergruppenfirers Wolf.

Noraksts piesūtīts zināšanai.
(Paraksts)

Rīgas pilsēta bija izņemta no pašu latviešu pārvaldes, un tanī saimniekoja ieceltais vācu virsbirģermeistars Vitroks. Tas visiem spēkiem centās pārvērst Rīgu par „vācu” pilsētu. Vārds Latvija — Lettland bija izņemts no apgrozības un netika vairs lietots; to darīja ar nolūku, lai šo vārdu palēnām izdzēstu ļaužu atmiņā. Pat ģenerālkomisārs nebija iecelts

Latvijā, bet gan Rīgā un viņa oficiālais nosaukums bija — Der Generalkommissar in Riga.

Kādu rītu rīdzinieki vēroja uz ielu stūpiem jaunus ielu nosaukumus. Izrādījās, Vitroks, lai Rīgai piešķirtu vācu no-krāsu, daudzas ielas bija pārdēvējis. Lai mūsu paaudze ne-
aizmirstu, kā Hitlera uzticības vīri centās pārvērst Latviju par vācu zemi, lai pārdēvēšanas fakts nenogrimtu aizmirstī-
bā, es došu šeit pārdēvēto ielu sarakstu:

Aizkraukles iela — Ascheradensche Str; Aizsargu — Yorek Str.; Alberta — Hartknoch Str.; Aldaru — Brauer Str.; Alūksnes — Marienburger Str.; Andr. Pumpura — Ullers-
berger Str.; Annas — Konradin Kreuzer Str.; Antonijas — Ernst von Bergmann Str.; Architektu — Otto von Vitinghoff Str.; Aristida Briana — Herman Göring Str.; Armstedas — Hollander Str.; Aspazijas bulv. — Von der Goltz Ring.; Baznīcas — Laudon Str.; Bergmaņa — Schweinfurt Str.; Brīvības iela un bulv. — Adolf Hitler Str.; Cementa iela — Rostocker Str.; Ceraukstes — Gotenhafener Str.; Citadeles — Hans von Manteufel Str.; Daugavgrīvas — Am Philosophen-
gang.; Dauguļu — Pillausche Str. Dzirnau — Richard Wag-
ner Str.; Elizabetes — Walter von Plettenberg Ring.; Fabri-
kantu — Soester Str.; 1905. g. Parks — Neuer Park.; Gertrūdes iela — Ferdinand Walter Str.; Gogoļa — Kirch-
holmer Str.; Inženieru — Karl von Holte Str.; Jāņa Asaņa — Adler Str.; Jāņa Čakstes lauk. — Schlossplatz.; Jaunmoku iela — Zoppoter Str.; 13. janvāra — General von Huttier Str.; Juņa Alunāna — Oberst Lasch Str.; Kalnmuižas — Thor-
ner Str.; Kalpaka Bulvāris — Bismark Ring.; Lāčplēša iela — Karl Schirrer Str.; Lazaretēs — Burkhardwaldis Str.; 15. Maija laukums — Albert von Buxhowden Pl.; Marijas iela — Pleskauer Str.; Matīsa — Freiherr von Stein Str.; Miesnie-
ku — Küter Str.; Miķeļa — Major Bischoff Str.; Muitas —

Major Flettcher Str.; Viestura dārzs — Hindenburg Park.; Noliktavas — Schlageter Str.; 11. Novembra bulv. — An der Dūna.; Raiņa bulvāris — Alfred Rosenberg Ring.; Reimersa iela — Moltke Str.; Samarina — Litzmannstöder Str.; Skolas — Karl Ernst von Baer Str.; Stabu — Victor Hehn Str.; Strēlnieku — Hohenstaufen Str.; Tāļivalda — Pose-ner Str.; Vāģnera — Gärtneri Str.; Valdemāra — Herman Göring Str.; Vašingtona lauk. — Ludendorf Platz.; Vidzemes šoseja — Dorpater Landstr.; Zemitāna lauk. — Berliner Pltz .; Sigfrida Meierovica bulv. — Deutschordens Ring.

Līdz ar okupācijas varas ienākšanu Latvijā visu saimniecību pārņēma vācieši. Rūpnīcas uzsāka strādāt bruņošanās vajadzībām. Lauksaimniecība skatoties pēc zemes platības, tika aplikta nodevām. Ieviesa arī kartīšu sistēmu. Viena kartīte glabājās pie saimnieka, otra — pagasta valdē. Katra nodeva tika ierakstīta abās kartītēs. Aprīnķa agronoms, ierodoties pagasta valdē, viegli varēja konstatēt, kurš saimnieks nodevis pilnu normu, kurš ne. Pret kūtriem normu nodevējiem lietoja stingras represijas, pat līdz izlikšanai no mājām. Ne katru reizi izdevās padzīto saimnieku dabūt atpakaļ savās mājās. Lai izbeigtu šīs nebūšanas, lauksaimniecības ģenerāldirektors gāja pie ģenerālkomisāra ar priekšlikumu, ka viņš no saimniecībām ievāks nodevas un garantē nodot pilnu mēru vāciem. Ģenerālkomisārs šoreiz tam pievienojās, un līdz ar to izbeidzās represijas pret lauksaimniekiem.

Vācu okupācijas vara nesaudzīgi izmantoja Latvijas saimniecību — rūpniecību, lauksaimniecību un finances.

Latvijas valsts mantu vācu okupanti pārņēma savā īpašumā. Piemēram, Valsts Elektro-Technisko fabriku „VEF” tie pārņēma, tā sakot, vienā acumirkli: vispirms iecēla vācu direktoru, noņēma izkārtni „VEF” un uzlika „AEG”, t. i.

Allgemeine Elektrische Gesellschaft. Tāpat rīkojās arī ar citiem valsts uzņēmumiem.

Vācu okupanti ņēma no Latvijas visu, ne tikai lauksaimniecības un rūpniecības ražojumus, bet arī mūsu visdārgāko mantu — mūsu dzīvo spēku. Mūsu ļaudis tika izmantoti ne tikai fabrikās un lauksaimniecībā, bet arī frontē.

Visiem iedzīvotājiem tika piešķirtas pārtikas kartītes. Vācieši neaizmirsā ierakstīt savās kartītēs dubultas pārtikas devas. Par maksāšanas līdzekli vācieši ievēda reichsmarku.

1942. g. februārī ģenerālkomisārs kā lieku likvidēja ģenerāldirektoriju, kuŗā ietelpa četras personas. Viņš noteica, ka atsevišķo resoru vadītāji par savu darbu ir atbildīgi tieši ģenerālkomisāram. Visi direktori kopā sastāda Latvijas Pašpārvaldi. Kopīgas sēdes ģenerāldirektoriem nebija paredzētas, bet tie pēc savstarpējas vienošanās sanāca ik nedēļas uz sēdi, lai apspriestos par stāvokli un saskaņotu savu darbību. Sēdes noturēja pēc kārtas pie katra ģenerāldirektora viņa darba vietā. Kancelejas šefs sēdes atreferēja protokola grāmatā. Visās iestādēs lielākā daļa ierēdņu bija no Latvijas neatkarības laikiem. Pārējos iecēla no bijušiem karavīriem — virsniekiem.

Sarakstei ar padotajām iestādēm bija jāiet cauri vācu kontrolei. Piemēram, ja Iekšlietu ģenerāldirektors raksta kādam apriņķa vecākam, tad raksts vispirms jānosūta attiecīgam apgabala komisāram, bet pēdējais, iepazīnies ar raksta saturu, sūta to tālāk apriņķa vecākam. Atpakaļceļš no apriņķa uz ģenerāldirekciju bija tas pats.

Lai gan bija kara laiks, mūsu lauksaimniecība spēja ražot pietiekami daudz pārtikas, lai nodotu visas nodevas okupācijas varai un pie tam vēl paēdinātu visus iedzīvotājus.

Skolas un mācības iestādes strādāja pilnā gaitā, sākot ar pamatskolu līdz universitātei. Vācu valoda bija paredzēta stundu plānā par mācību priekšmetu.

Latvijas pašpārvalde darbojās ar savām iestādēm gandrīz tādos pašos apmēros kā brīvā Latvijā. Trūka ārlietu un kara resoru, bet suverēnā vara piederēja okupantiem.

Pie ģenerāldirekcijām darbojās sekoši departamenti:

Iekšlietu ģenerāldirekcija: Administratīvais, Pašvaldības, Baznīcu un konfesiju, Sociālais, Veselības un Mākslas un sabiedrisko lietu departamenti

Finanču ģenerāldirekcija: Finanču departaments, Nodokļu departaments.

Izglītības un Kultūras ģenerāldirekcija: Vispārīgais un Zinātņu departaments un Skolu departaments.

Technikas un satiksmes ģenerāldirekcija: Latvijas ceļu departaments, Ūdensceļu un Ostu departaments un būvniecības departaments.

Valsts satiksmes Direkcija Rīgā

Tieslietu ģenerāldirekcija: Tiesu nodaļa, Juridiskā nodaļa, Cietumu pārvalde, Tiesu palāta, Rīgas, Jelgavas, Liepājas un Daugavpils Apgabaltiesas.

Luksaimniecības ģenerāldirekcija: Mežu un kokrūpniecības galvenā direkcija, Zemturības departaments, Pārtikas nodrošināšanas departaments, Zemes ierīcības dep., Mežu un koku galvenā direkcija, Mežu departaments

Saimniecības ģenerāldirekcija: Tirdzniecības un rūpniecības galvenā direkcija

Sadales pārvalde.

Transporta pārvalde

Rūpniecības pārvalde.

Cenu direkcija un Darba departaments

Kontroles šefs

Sākumā Hitlera uzbrukums Krievijai attīstījās ļoti sekmīgi, vācu armija dziļi iespiedās Krievijā, sasniedzot līniju: Ļeņingrada, Maskava, Kaukaza. Tad nāca kas negaidīts — 1941. g. ārkārtīgi bargā ziema ar lielo sniegu un stipro salu. Vācu kaņavīru tērpi nebija piemēroti tik zelai temperatūrai. Gadījās, ka tanku apkalpe bija nosalusi un iemigusi mūžīgā miegā savā tērauda zārkā, tāpat kā sargkareivis savā sarga vietā. Organizēja ziedojumu vākšanas akciju milzu apmēros. Sāka vākt kažokus pa visu Vāciju, un arī Latvijā tika organizēts kas līdzīgs. Kad īsti šie kažoki sasniedza salstošo kaņavīru frontē — neviens nezina. 1941. gada bargā ziema ietekmēja vācu tālāko ofensīvu. Pēc smagās neveiksmes Staļingradā Hitlera nespēja vairs atgūt agrākos spēkus. Vēl nāca klāt apstākļi, ka Savienotās Valstis pievienojās sabiedrotiem cīņā pret Hitleru. Bez tam Amerika apgādāja Pad. Savienību ar ieročiem, municiju, tankiem, smagām transporta mašīnām un pārtiku. Krievi, atspirguši no Hitlera pirmā smagā trieciena un Amerikas lielās materiālās palīdzības stiprināti, sajuta atkal jaunu sparū un sāka lēnām spiest vācu fronti atpakaļ.

Propagandas ministrs Gebels ik dienas radio raidījumos runāja par galīgo vāciešu uzvaru, bet maz bija tādu, kas tam

ticēja. Runāt par kara zaudēšanu, protams, nedrīkstēja, jo partija un SD sodīja katru ar nāvi vai koncentrācijas nometni, kas tādas baumas izplatīja. Tā vienam no labākiem vācu ģenerāļiem nācās savu stāju samaksāt ar savu dzīvību. Āfrikas tuksneša varonis ģenerālis Rommels samaksāja ar savu dzīvību to, ka bija uzdrošinājies pateikt patiesību, ka karš zaudēts. Arī vācu civilā pārvaldē Latvijā bija manāma zināma maiņa. Okupantu groži kļuva it kā vaļīgāki, vācu ierēdņu bravūra zuda, tie kļuva laipnāki un mazrunīgāki.

Latvijas Pašpārvalde piedzīvoja sava stāvokļa uzlabošanos. Tā kļuva par kaut ko līdzīgu ministru kabinetam ar premjēru priekšgalā. Tas notika pēc Lozes priekšraksta, kas man tika atsūtīts ar ģenerālkomisāra starpniecību 1944. g. 15. martā. Tātad tikai 6 mēneši pirms Rīgu nācās atstāt zem ienaidnieka spiediena.

Šis raksts skan tā:

Rīgā, 16. martā 1944.

„Ģenerālkomisārs Rīgā

Iekšlietu ģenerāldirektoram

ģen. O. Dankera kungam

Rīgā

Austrumuapgabalū reichskomisārs ar Ieņemto austrumu apgabalu reichsministra piekrišanu man pavēlējis, atkāpjoties no 7. marta 1942. g. rīkojuma par Pašpārvaldi Latvijas ģenerālapgabalā, nodibināt pirmā ģenerāldirektora amatu.

Ar reichskomisāra piekrišanu iecēlu Jūs pirmā ģenerāldirektora amatā, paturot Jūsu līdzšinējo Iekšlietu ģenerāldirektora amatu.

Jums kā pirmajam ģenerāldirektoram pienākas Latvijas pašpārvaldes vadība. Saskaņā ar vācu valdības izdotajiem rīkojumiem un norādījumiem, Jums jādod ģenerāldirektoriem vispārīgas vadlīnijas viņu pārvaldes darbībā; Jūs esat atbildīgs man par Pašpārvaldes darba norisi un par doto vadlīniju un norādījumu ieturēšanu.

Galvenos pamatjautājumos Jūs pārstāviet Pašpārvaldi un ar manu atļauju kārtojiet atsevišķu ģenerāldirektoru dienesta apjomus, Jūsu un ģenerāldirektoru vietnieku jautājumu, gadījumos, ja viņi aizkavēti tieši veikt savus pienākumus. Principiālos, kā arī starpresoru jautājumos Jums tiesība pārējiem ģenerāldirektoriem dot norādījumus.

Jūsu kā pirmā ģenerāldirektora atbildība neatbrīvo pārējos ģenerāldirektorus no atbildības attiecīgās ģenerāldirekcijas dienesta lokā.

Pašpārvaldes tiesiskā saturs lietas Jums, kā pirmam ģenerāldirektoram un attiecīgajam ģenerāldirektoram. Tās jāizsludina Jums, kā pirmam ģenerāldirektoram pēc manas piekrišanas saņemšanas.

Pašpārvaldes amatu personas, izņemot no manis iecelšanās, iecelāt vai atcelt Jūs kā pirmais ģenerāldirektors pēc attiecīgā ģenerāldirektora priekšlikuma.

Šīs tiesības ir pārnesamas.

Zīmogs

Dr. Drechsler

Arī ziemeļu frontē vācu armija sāka pakāpeniski atkāpties. No Leningradas uz Veļikajas upes krastiem, tad uz Volchovu, Ostrovu, Opočku. Drīz vien ienaidnieks sāka tuvoties

mūsu zemes robežām. Liels satraukums saviļņoja mūsu tautu, jo visiem vēl bija svaigā atmiņā briesmu un šausmu darbi Baigajā gadā, kad sarkanā vara mūsu ļaudis iznīcināja vai deportēja uz tālām Sibīrijas vergu darba nometnēm. Uz lielceļiem sāka parādīties veselām rindām bēgļu pajūgi no Latvijas un Vidzemes, tie devās caur Rīgu uz Kurzemi un Liepāju. Lai palīdzētu bēgļiem orientēties emigrācijas jautājumos, es atvēru jaunu biroju izceļotājiem un par direktoru iecēlu bijušo Daugavpils vecāko — enerģisko Jāni Niedru. Lai pats iegūtu informāciju par stāvokli frontē un ienaidnieka atrašanās vietu, es aizgāju pie ģenerālkomisāra. Uz maniem jautājumiem ģenerālkomisārs atbildēja, ka viņiem neesot ziņu par frontes stāvokli. Nolēmu iegūt ziņas pats. Uzdevu Jānim Niedram izlūkot Jelgavas, Baldones, Madonas, Gulbenes, Valakas virzienus un uz kartes atzīmēt ienaidnieka atrašanās vietas. Nākošās dienas vakarā man bija rokā sīkas ziņas par stāvokli frontē.

Lai man atļauts šīnī vietā vēlreiz izteikt paldies Jānim Niedram par spīdoši veikto izlūkošanu un īstu kareivisku sniegumu. Pēc tam es aizbraucu uz Valmieru pie apgabala komisāra Hansena un lūdzu to apgādāt dzelzceļa ešalonu Vidzemes bēgļiem, lai tie ātrāki nokļūtu uz Rīgu un tālāk uz Liepāju.

Hansens man atbildēja, ka viņam esot 3000 govīs un viņš nezīn, kā tās nosūtīt no šejienes, kur tad nu vēl dabūt ešalonu latviešu bēgļiem.

Tie vācieši, kas bija saglabājuši spējas patstāvīgi domāt un notikumus vērot, saprata, ka Hitlera sāktais karš beigsies ar vācu sakāvi visās frontēs.

Ienaidnieka loks ap Rīgu savilkās arvien ciešāk. Pašpārvalde Rīgā darbojās līdz 1944. gada 27. septembrim. Tad ģenerāldirektori devās Liepājas virzienā. Daži ģenerāldirektori un es pats pavadījām dažas dienas manās lauku mājās pie Durbes ezera. 8. oktobrī es atstāju Liepāju, lai Berlīnē noskaidrotu vācu militāros plānus cīņā pret mūsu tēvzemē iebrukušo sarkanarmiju.

LATVIEŠU LEĢIONS

Latviešu leģiona formēšana notika tanī laikā, kad Vācijas un Pad. Savienības miljonu armijas stāvēja pozīcijās viena pret otru un cīnījās plašos Krievijas laukos, sākot no Ļeņingradas līdz Kaukazam. Mūsu Leģiona organizētāji bija vācu militāristi.

Leģiona tapšana iekrita laikā, kad vācu savtīgums un velnišķīgi ekspansijas plāni sastapās un krustojās ar latvisku godīgumu un tēvzemes mīlestību. Vāciem savu pretlikumīgo rīcību nācās segt ar slepenības plīvuru un patiesības vietā lietot nepatiesību. Mūsu leģions pēc vācu versijas saucās Latviešu SS brīvprātīgo Leģions (Lettische SS Freiwilligen Legion).

Šeit jāceļ visstingrākais protests pret divām falsifikācijām. Vācu SS bija politiskais karaspēks, kam bija pienākums pildīt Hitlera vadības dotos politiska rakstura rīkojumus un pavēles. Latviešu Leģions turpretim nekad nav nedz saņēmis,

nedz pildījis līdzīgus rīkojumus. Mūsu Leģions bija īsta armijas ierindas daļa, kuŗa no formēšanas dienas līdz vācu armijas kapitulācijai atradās pozīcijās aci pret aci ar ienaidnieku un cīnījās frontes kaujas laukos, sākot no Ļeņingradas līdz Kurzemes cietoksnim.

Otra nepatiesība, kas ieviesta mūsu Leģiona nosaukumā ir vārds „brīvprātīgo”. Mūsu Leģions nepastāvēja no brīvprātīgiem, bet gan no spaidu kārtā mobilizētiem ar pavēli, ko devis ģenerālkomisārs Drekslers un ģen. Jekelns.

Acīmredzot SS un policijas ģenerālis Šrēders bijis labi informēts par slepeno pavēli, kā okupētās zemēs jāformē jaunas karaspēka daļas, un aicinājums pie viņa uz sarunām par latviešu divīzijas formēšanu ir jāieskata par pirmo mēģinājumu savu slepeno uzdevumu īstenot.

Pielieku klāt sarakstu, kuŗā vācu vadība uzskaita karaspēka daļas, kuŗas paredzētas saformēt okupētās zemēs. Arī Latvija šinī sarakstā ir minēta ar vienu divīziju un brigādi. Dodu šo sarakstu oriģinālā salodā:

Document NO—4630

**Aufstellung
der
SS—Freiwilligen - Verbaende der Waffen - SS.**

- (7) SS - Freiwilligen - Gebirgs - Division „Prinz Eugen”.
- (11) SS - Freiwilligen - Panzer - Grenadier - Division „Nordland”.
- (SS - Freiwilligen - Panzer Grenadier - Regiment Kroatien).
- (13 - Freiwilligen b. h. Gebirgs - Division (Kroatien)
- (14) Galizische SS - Freiwilligen Infanterie - Division (n. A.).
- (15) Lettische SS - Freiwilligen - Infanterie - Division (n. A.).

- (1) SS-Freiwilligen - Grenadier Brigade (mot.).
- (2) Lettische SS-Freiwilligen - Grenadier - Brigade.**
- (3) Estnische SS-Freiwilligen - Grenadier - Brigade
- (5) SS-Freiwilligen - Sturmbrigade „Langemark“.
- (6) SS-Freiwilligen - Sturmbrigade „Wallonien“
- (7) SS-Freiwilligen - Panzer - Grenadier - Brigade „Nederland“.

4. SS-Freiwilligen - Regiment der SS - Kavallerie - Division.

SS-Freiwilligen-Schi- Regiment „Norge“.

Franzoesisches SS-Freiwilligen-Regiment

In Korps zusammengefasst SS-Divisionen und Brigaden.

Generalkommando I. SS-Panzer - Korps

- (1) SS-Pz. Div. „L SS AH“
- (12) SS-Pz. Div. „Hitler - Jugend“

Generalkommando II. SS-Panzer - Korps.

- (2) SS-Pz. Div. „Das Reich“.
- (3) SS-Pz. Div. „Totenkopf“.
- (Germ.)

Generalkommando III. SS-Panzer - Korps.

- (5) SS-Pz. - Div. „Wiking“.
- (II) SS-Frw Pz. Gren. Div. „Nordland“.
- (7) SS-Frw. Pz. Gren. Brigade „Nederland“

Generalkommando IV. SS-Panzer - Korps.

- (9) SS-Pz. Div. Hohenstaufen“.
- (16) SS-Pz. Fren. Div. „Reichsfuehrer - SS“.

Generalkommando V. SS-Gebirgs - Korps.

- (SS Frw. Gebirgs Div. „Prinz Eugen“.
- (13) SS-Frw. b. h. Geb. Div. (Kroatien).

Generalkommando VI. SS - Freiwilligen - Korps

(15) Lettische SS - Frw. Inf. Div. (n. A.).

(2) Lettische SS - Frw. Gren. Brigade

Generalkommando VII. SS - Panzer - Korps.

(10) SS - Pz. Div. „Fundsberg”.

(17) SS - Pz. Gren. Div. „Goetz v. Berlichingen”.

**Selbststaendige. SS - Divisionen, Brigaden. und. ander
Einheiten.**

(4) SS - Pol. Pz. Grenadier - Division.

(6) SS - Gebirgs - Division „Nord”

(8) SS - Kavallerie - Division.

(14) Galiz. SS - Frew. Infanterie - Division (n. A.).

(1) SS - Frw. Grenadier - Brigade (mot.).

(3) Estnische SS - Frw. Grenadier - Brigade.

(5) SS - Frw. Sturm - Brigade „Langemark”

(6) SS - Frw. Sturm - Brigade „Wallonien”.

SS - FrwSchi - Rgt. „Norge”.

Franzoez. SS - Frw. Regiment.

SS - Kommando Oberssalzberg,

I. SS - Flak - Abt. beim Kommandostab. RFSS,

II. SS - Flak - Abt. beim Kommandostab RFSS,

Begleitbataillon Reichsfuehrer - SS.

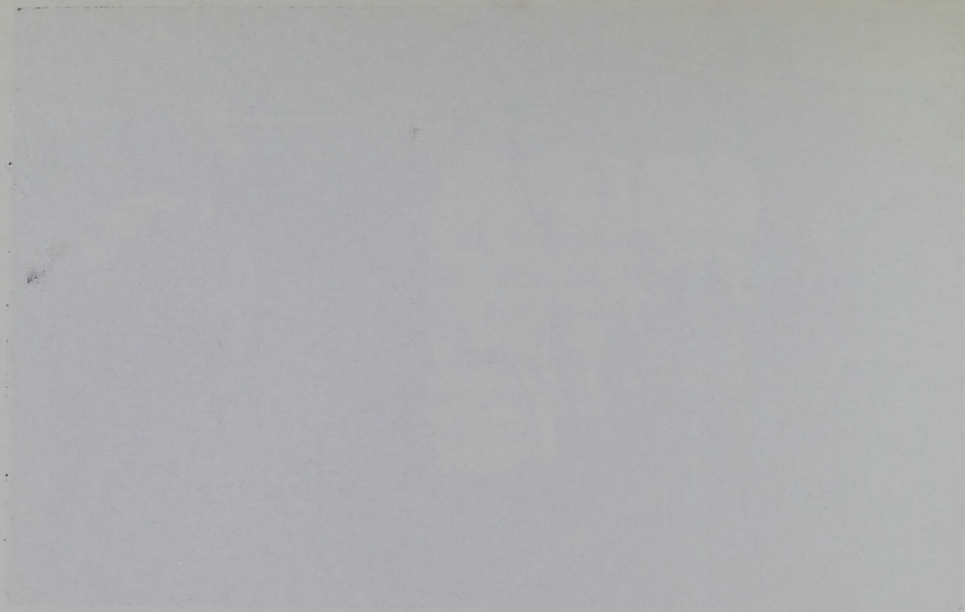
Visi mobilizācijas plāni un darbība bija iepriekš paredzēti un sīki izstrādāti Berlīnē. Ģenerālkomisārs Drekslers bija partijas vīrs, un viņš deva mobilizācijas pavēli. Pēc dokumentiem spriežot, iesaukšana noritēja sekojošā kārtā: Himlers pilnvaroja savas galvenās pārvaldes priekšnieku ģenerālleitnantu Gotfrīdu Bergeru un viņam uzdeva rūpēties oku-

Dziesmu svētkos Liepājā (1943)

Plaujas svētkos Zemgalē ar vācu okupācijas varas pārstāvjiem Mēdemu un Grabbi (1942)

Faint, illegible text centered below the top image.

Faint, illegible text centered below the middle image.

Uzrunājot dziesmu
svētku dalībniekus
(1943)

Ar ģenerāli R. Ban-
gerski vācu armijas
virspavēlnieka štābā
Siguldā (1944)

Special Agent
in Charge
(1907)

Special Agent
in Charge
(1907)

pētās zemēs par vervēšanu, iesaukšanu, komplektēšanu un
kaņaspēka papildinājumu.

SS Reichsfirers

SS Galvenās pārvaldes Priekšnieks

II nodaļa (Roc) Prz.

Berlinē, Wilmersdorf I

29. janvārī 1943. g.

Pastkastīte 58

Visām papildu dienesta vietām.

7. Iesaukšana notiek ar SS galvenās pārvaldes VI/2 no-
daļas starpniecību; tās tekoši jāiesūta pilnīgas ziņas par
iesaukšanas gaitu.

SS Sturmbannfuehrer

Roc

Bergers izraudzīja par savu vietnieku un augstāko SS un
policijas priekšnieku ģen.-leitnantu Jekelnu (Latvijā—Rīgā).
Bez tam Bergers atsūtīja Rīgā speciālu mobilizācijas daļas
vadītāju Hierthesu.

Dīvaina un neizprotama divkosība valdīja vācu vadībā.
Latvijas pašpārvalde iesniedza ģenerālkomisāram memoran-
du ar lūgumu atļaut uzstādīt armiju 100.000 vīru stiprumā,
lai varētu aizsargāt mūsu dzimtenes robežas. Atbilde bija no-
raidīga un mūsu iesniegumu sauca par „bīstamu”. Turpre-
tīm vācu kaņaspēku vienību sarakstā jau sen bija minēts,
ka viņi no Latvijas grib dabūt divīziju un brigādi. Kā jau
agrāk minēju, pirmos soļus šīnī ziņā spēra ģen. Šrēders.

1943. g. agrā pavasarī ģen. Šrēders ataicināja pie sevis
pulkv. Veisu, pulkv. Osi un mani. Ģenerālis griezās pie mums
un teica: Mani kungi, man jums jāziņo, ka Lietuvā jau

iesaukti 30.000 vīri.” Un griezdamies pie manis, turpināja: „Vai jūs, ģenerāļa kungs, nevarat fireram uz dzimšanas die-
nu uzdāvināt vienu latviešu divīziju?”

Šeit es pirmo reizi dzirdēju, ka vācu iestādes ieinteresē-
tas latviešu divīzijā. Es ģenerālim atbildēju: „Pēc Latvijas
likumiem man nav tiesības izsludināt mobilizāciju un iesaukt
vīrus zem ieročiem.” Tad ģen. Šrēders teica: „Nu, kas tur
kaŗa laikā meklēs likumību; kas darīts, padarīts.”

Es atbildēju: „Nē, ģenerāļa kungs, ko tagad dara, par to
vajag mācēt atbildēt.” — Ar to mūsu saruna beidzās.
un mēs atvadījāmies no Šrēdera.

No Šrēdera palaistā pirmā izmēģinājuma balona nekas ne-
iznāca. Tad citi Rīgā esošie vācu priekšnieki sāka aicināt
uz pārrunām citus latviešu darbiniekus, lai pārrunātu divī-
zijas un brīgādes formēšanas lietu. Vācieši negribēja atklāti-
bai rādīt, ka viņi okupētā zemē izdara mobilizāciju un iesauc
vietējos iedzīvotājus, lai no tiem formētu jaunas kaŗaspēka
daļas. Viņš šo darbu gribēja uzvelt latviešiem un apgalvoja,
ka tā ir mūsu pašu lieta, tādēļ viņi aicināja personas no da-
žādām latviešu iestādēm, lai tad ar tām pārrunātu latviešu
leģiona formēšanu. Pie sevis aicināja ģen. Jekelns, ģenerāl-
komisārs Drekslers, viņa vietnieks Simms; atkārtoti aici-
nāja arī Šrēders. Parasti pēc apspriedes vācieši izteica no-
žēlas, ka sarunas nav novedušas ne pie kāda rezultāta. Aici-
nāja arī Latvijas sporta un fiziskās audzināšanas vadītāju
Plūmi, lai viņš pamudinātu studentus un sportistus brīv-
prātīgi iestāties Latviešu leģionā.

Kad Jekelns redzēja, ka no sarunām nekas neiznāk, jo
neviens no latviešu pārstāvjiem neuzņēmas ne mobilizēt, nedz
formēt jaunas kaŗaspēka daļas, tad viņš — Jekelns — spēra

izšķirīgu soli un svešā zemē rīkojās patvarīgi, it kā būtu savās mājās. Viņš 1943. g. februāra sākumā izsludināja mobilizāciju un pavēlēja iesaukt 1919.—1925. gada gājumus. Steidzami izsauc no Berlīnes iesaukšanas komisijas, un mobilizācija ritēja pilnā gaitā. Jo kas gan varētu Vāciju saukt pie atbildības par pastrādātiem varas darbiem okupētajā Latvijā un par starptautisko likumu ignorēšanu!

Mobilizācijas daļas priekšnieks pulkv. Hierthes no iesauktiem saformēja policijas bataljonus. No agrāk saformētiem policijas bataljoniem daži jau stāvēja frontē pie Ļeņingradas, citi bija izkaisīti gar visu krievu fronti.

Jekelna slepenajā ziņojumā priekšniecībai 1943. g. 19. febr. minēts:

Nirnbergas tribunāla dokuments NO -3302

Hssupf. Rīga, 607 19/43

rf SS

Slepeni

Reichsfirera SS pers. štābs

Rakstu uzglabāšanas pārvaldes

Lieta N. Slepeni/113

SS gruppenfirers Bergers ziņoja par baumām, kuņas klist attiecībā uz latviešu respektīvi lietuviešu leģionu, es ziņoju:

Starp kaŗaspēka virspavēlnieku Ostland, gauleitera Saukela pilnvaroto un mani valda vislabākā saskaņa. Pēc dažām dienām sāksies iesaukšana ar jauktām komisijām 1919. — 1925. gada gājumiem. Īsti derīgie vīri nāks Leģionā, mazāk derīgos saņems kaŗaspēka virspavēlnieks kā kaŗaspēka izpalīgus Ziemeļu armijas grupā, darbam derīgie tiek piedalīti gauleiteram Saukelam. Es ceru, ka latviešu, resp. lietuviešu divīzijas saformēšanu, katrā 15.000 vīru, es paspēšu nobeigt visdrīzākā laikā.

Reichskomisārs Lohse pašlaik nav Rīgā, šodien viņu tomēr sagaida ierodamies. Tūlī pēc tam tiks izsludināts uzsaukums saskaņā ar augšminētām dienesta vietām, Latvijas ģenerālkomisāru un zemes pašpārvaldi..

Es esmu lūdzis gruppenfireru Bergeru nekavējoties izsūtīt uz šejieni iesaukšanas komisiju priekšsēžus.

Paraksts:

Jekelns

SS obergruppenfirers

Laiks gāja, bija saformēti daudzi policijas bataljoni, bet vāciešiem paredzētās latviešu divīzijas un brigādes nebija. To arī pamanija vērīgais SS galvenās pārvaldes priekšnieks ģen Bergers un dūsmās raksta mobilizācijas daļas priekšniekam pulkvedim Hierthesam stingru, jau rājiemam līdzīgu vēstuli:

Nirnbergas tribunāla dokuments NNO -3380

SS standatenfirer Hierthes

Rīga

Reichsfirera SS personīgais štabs

Rakstu uzglabāšanas pārvalde

Lieta N. Slepeni 113

25. maijā 1943.

Miļo Hierthes!

„Ar reichsfirera pavēli, man vajadzēja Jūs savā laikā pārņemt un iesaistīt iesaukšanas darbā. Pie kam man bija dziļa pārliecība, ka jūs uzcītīgā pienākuma apziņā pildīsiet savus uzdevumus. Šodien man bija pie reichsfirera lielas nepatīkšanas, jo Jūs pretēji savam pienākumam atstājat mani neziņā par kaŗaspēku daļu papildināšanu, īpaši par „Latviešu

leģiona'' un „Latviešu brigādes'' uzstādīšanu. Tamdēļ ir iespējams, ka tagad nav nedz latviešu divīzijas, nedz brigādes, bet tanī vietā saformēti policijas bataljoni.

Līdz 1. 6. 1943. jābūt gataviem divīzijai un brigādei. Kādā veidā, man ir gluži vienaldzīgi. Sliktākā gadījumā jāizņem no pēdējos trīs mēnešos saformētiem policijas bataljoniem tik daudz vīru, lai divīzijai un brigādei sadabūtu nepieciešamo cilvēku skaitu. Par izpildīšanu ziņot.

Jums pašam jāierodas 28. 5. 1943. g. pl. 11 pie manis Berlīnē, ņemot līdz attiecīgās aktis.”

Jūsu personīgās pārlicēbas dēļ daru jums zināmu, ka es šinī lietā esmu saņēmis SS reichsfirera skaidru pavēli.

Heil Hitler!

Paraksts: Bergers
SS gruppenfirers

Bergera bargais rājiens palīdzēja. Pulkvedis Hierthes ņemās strādāt vaiga sviedros, un tiešām — pēc nedēļas, tas ir, 1943. g. 1. jūnijā bija saformēta latviešu divīzija un brigade. No šīm vienībām sastādījās Latviešu Leģions, un šo datumu var uzskatīt par Leģiona tapšanas dienu. Vēlāk ģenerālkomisāra Drekslera mobilizācija latviešu brigādi papildināja līdz divīzijas stiprumam, un tad Latviešu Leģionā bija divas divīzijas, kuŗas pēc numerācijas dabūja skaitli 15 un 19. Šeit man vēlreiz jāvērš uzmanība uz vācu viltību, ka viņi pie nosaukuma „Latviešu Leģions'' iesprauda vārdiņu „brīvprātīgais.” To viņi darija acu mānīšanas dēļ, un tas pierāda viņu divkosību. Visi vīri Latviešu Leģionā bija mobilizēti ar ģenerāļa Jekelna un ģenerālkomisāra Drekslera mobilizācijas pavēlēm. Brīvprātīgi bija tikai daži simti, kas sākumā iestājās policijas bataljonos, lai ātrāk varētu atmaksāt ienaidnie-

kam par nodarītiem zaudējumiem Baigajā gadā, nošaujot vai deportējot viņu tuviniekus.

Pagāja daži mēneši, un vācu valdība nolēma latviešu brigādi pastiprināt un pārformēt par diviziju. Tam nolūkam vajadzēja atkal vīrus, kas stātos jaunā ierindā, tāpēc ģenerālkomisārs Drekslers nolēma oktobra sākumā iesaukt 8000 vīru: 6000 no 1919.-1920. un 2000 no 1912.-1918. gada gājumam. Par šo rīcību viņš ziņoja savai priekšniecībai ar rakstu 1943. g. 13. okt. par savu lēmumu:

NIRNBERGAS TRIBUNĀLA DOKUMENTS NO-2271

1. rf. SS lauku komandpunktam
  2. SS gruppenfireram Bergeram
- SS galvenā pārvalde
SS reichsfirera personīgais štabs
Rakstu uzglabāšanas pārvalde
Lieta NO 318, Abl/13 13 10

Slepeni

Reichsfirer!

Es lūdzu Jūsu vēlēšanos iesaukt 5000 vīru latviešu SS divīzijā nekavējoties īstenot. Ar Ieņemto Austrumapgabalu reichministra lēmumu — saruna ar Obergruppenfireru Bergeru — būšot jāiesauc pat 8000 vīru.

Es devu pavēli iesaukt 6000 vīru no 1919-1924. un 2000 no 1912-1918. gada gājumam.

Sakarā ar labo un ātro sadarbību starp manu dienesta vietu un Austrumzemes (Ostland) iesaukšanas iestādi, iesaukšana varēja sākties jau 1943. g. 4. oktobrī.

Maniem dienesta vietas rīkojumiem kara saimniecības inspekcija un no Austrumzemes (Ostland) karaspēka virspavēl-

nieks liek ceļā visasākās pretišķības, tāpat pa daļai novecojušies rīkojumi un noteikumi attiecas uz šo dienesta vietu rīcību.

Reichsministrs Spērs (Speer) ar telegrammu 6.10.1943. aizrādīja, ka latviešu iesaukšana nedrīkst iespaidot bruņošanās rūpniecību. Kā agrāk, tā arī vēl tagad es pieturos pie tā viedokļa, ka attiecībā uz Latviešu Leģionu gada gājieni no 1919-1924. vairāk nepieciešami kā ieroču nesēji un ka UK - stāvoklis atceļams, izņemot 20-30 proc. svarīgāko lietpratēju spēku ar ko būtu jāsamierinās kā kara rūpniecībai, tā arī kara spēkam.

Lauksaimniecība līdzšinējās iesaukšanās ir devusi divas trešdaļas, tādēļ tā visnotaļ jātaupa pa ražas novākšanas un rudens sējas nobeigšanas laiku.

Pašreizējais stāvoklis ir nepieciešams, kad bruņošanās rūpniecība un karaspēka daļu iestādes draud aizliegt ierasties iesaukšanā; tāds stāvoklis noved pie kārtības sagraušanas.

Lūdzu Jūsu ātru iejaukšanos ar nolūku atcelt visus novecojušos rīkojumus, citādi manis dotie norādījumi nebūs izpildāmi, un leģionam vajadzīgo skaitu nevarēs iesaukt.

Rīgā, 12 oktobrī 1943.

Paraksts

Dr. Drechslers

ģenerālkomisārs Rīgā

Ģenerālkomisārs lūdza to ar speciālu rakstu darīt zināmu vispārībai. Es liku sasaukt sapulci, aicinot visus ģenerāldirektorus, Latvijas apriņķu vecākos, apriņķu lauksaimniecības vadītājus, apriņķu policijas priekšniekus, centrālo iestāžu vadītājus un atsevišķus sabiedrības pārstāvjus, lai paskaidrotu, ka mums stāv priekšā mobilizācija. Latvijas pašpārvalde,

klusu ciešot, necēla iebildumus pret šo iesaukšanu, jo bija tanīs ieskatos, ka tauta, kuŗai ir savs kaŗaspēks, taisa pirmo soli uz patstāvību. Bez tam tautā, līdz ar frontes atkāpšanos, auga nemiers un bailes par nākotni. Sarkanais ienaidnieks pastāvīgi tuvojās mūsu zemes robežai, un viņš varētu atkal ielauzties zemes iekšienē. Laužu prātos bija pārāk dzīvas Baigā gada atmiņas par tuvinieku nošaušanu, cilvēku nomocišanu čekas pagrabos un par deportācijām. Bet apzinoties, ka pašu dēli palīdzēs aizstāvēt dzimteni, deva zināmu nomierinājumu satrauktos prātos. Bez tam, nākošās paaudzes nevarēs mums pārvest, ka neesam pat mēģinājuši aizstāvēt savu tēvzemi. Latvijas pašpārvalde bija pārliecināta, ka labāk ir vīram stāvēt ar ieročiem rokā atklātā cīņā kaujas laukā pret ienaidnieku nekā stāvēt bez ieročiem ar padevīgi noliektu galvu un gaidīt, kamēr sarkanais bende iešaus lodi pakausī.

Vispārējs satraukums bija jūtams par ienaidnieka tuvošanos mūsu robežām. To pierāda Latviešu leģiona ģenerālinspektoram ģen. Bangerskim iesniegtais memorands, ko parakstījuši četrdesmit valsts un sabiedriski darbinieki.

Augsti godājamam

Latviešu leģiona ģenerālinspektora kungam ģenerālim Bangerskim!

Kā Jums, augsti godājamais ģenerāļa kungs, labi zināms, sakarā ar kaŗa joslas tuvošanos Latvijas robežām, plašus latviešu tautas slāņus pārņēmis atkal liels nemiers un bažas, ka eventuālas, vēl tālākas frontes saīsināšanās gadījumā, mūsu zemi atkal varētu pārpludināt boļševiku masas, kas nozīmētu visas mūsu dzīves izpostīšanu un latviešu tautas bojāeju. Sakarā ar to daudzi mūsu sabiedrības pārstāvji domā, ka ir pienācis brīdis, kad vajaga nopietni ķerties pie mēģinājuma organizēt latviešu tautas pašaizsardzību, un ka Jūs,

augsti godājamais ģenerāļa kungs, dabiski būtu tā persona, kurai šai svarīgā lietā vajadzētu uzņemties iniciatīvu. Pēc šo daudzo sabiedrības locekļu domām būtu nepieciešami jau vistuvākajā laikā saukt pie ieročiem visus, kas tos spēj nest, lai izveidotu pēc iespējas lielāku latviešu armiju ar precīzu uzdevumu aizstāvēt latviešu zemes robežas pret boļševikiem. Ir pats par sevi saprotams, ka šī organizēšanās un arī pati cīņšanās pret boļševikiem varētu notikt tikai ar vācu armijas atbalstu un ciešā sadarbībā ar to.

Lai šo uzdevumu sekmīgi veiktu, būtu iepriekš jāievēro un jāapmierina zināmi psiholoģiski priekšnosacījumi. Lai gan tautā pastāv bažas, tomēr līdzšinējos apstākļos mobilizācija nebūtu populāra un nedotu pilnīgi apmierinošus rezultātus ne skaita, ne kvalitātes ziņā, jo var paredzēt, ka daudzi mēģinātu izvairīties, un arī tie, kas neizvairītos, būtu zināmā mērā depresijas stāvoklī, jo tos nomāktu apziņa, ka viņiem nav pozitīva mērķa cīņai. Ja aizrādītu, ka šāds mērķis varētu būt vienkārši dzīvības glābšana, tad var paredzēt, ka atradīsies tādi, kas to labāk panāk paši uz savu roku, veicinot tādā kārtā vispārēju demoralizāciju. No otras puses — tām aprindām, kas labi saprot stāvokļa nopietnību un gribētu darboties tai virzienā, kā stāvoklis to prasa, rokas saistītas, un tie nevar izlietot savu morālisko autoritāti, lai ar visu krūti iestātos par šo svarīgo aizsardzības organizēšanu, jo, tā kā aizrādījumam uz briesmām vien nepietiek, tiem nav citu pietiekami spēcīgu argumentu, ar kuriem, lai varētu tautu pārliecināt, vajadzētu būt balstītiem uz kādiem pozitīviem mērķiem. Ja minētās aprindas šādos apstākļos mēģinātu ierosināt plašāku kustību cīņas gara kāpināšanai, tad, vairāk vai mazāk sarūgtinātā un neuzticības pilnā tauta redzētu viņos tikai personiski ieinteresētus vācu aģentus un uzlūkotu viņu runas par parastu svešas intereses aizstāvošas propagandas

izpausmi, kuŗai netiek piešķirta vērība un kuŗa nerod vajadzīgo atbalstu. Tāpēc šī paŗaizsardzības organizēŗana var cerēt uz pilnu panākumu tikai tad, ja tiktu apmierinātas mūsu tautas visu šķiru ilgas un vēlēŗanās.

Mūsu tautas locekļu vienmēr degoŗā un neatvairāmā dvēseles prasība, bez kuŗas piepildiŗanas tie neŗūtas spējīgi vest cilvķu cienīgu dzīvi un tāpēc ir garā nospiesti, ir, kā Jums labi zināms, Latvijas valsts suverēnitātes faktiskā restaurācija, kuŗu ar viltu un varmācību nomāca boļŗeviki. Vienīgi, ja atjautotu Latvijas valsti, kas juridiski nekad nav mitēŗusies pastāvēt, tad tas dotu visiem latvieŗiem pozitīvus centienu mērķus, pildītu to sirdis ar entuziasmu un liktu tiem ar lielu sparū iet cīņā pret ienaidniekiem — boļŗevikiem.

Tā kā visu ņo norādīto latvieŗu vajadzību un vēlēŗanos apmierināŗana atkarīga no vācu okupācijas varas, tad mēs domājam, ka būtu lietderīgi griezties pie tās pārstāvjiem ar attiecīgu ziņojumu.

Rīgā, 1943. gada 16. oktobrī

(Seko četrdesmit redzamāku sabiedrisku darbinieku **paraksti**).

Kad bija galīgi noskaidrots, ka latvieŗu divīziju saformēs, tad līdz ar to uzpeldēja jautājums par komandējoŗo sastāvu. Latvijas paŗpārvalde bija tanīs uzskatos, ka tur, kur stāv latvju karēivis, jābūt arī latvju virsniekam un ģenerālim. Noskaidrojot ņo jautājumu, izrādījās, ka virsniekiem vietas bija nodroŗinātas līdz pulka komandierim ieskaitot. Atklāts vēl bija jautājums par divīzijas komandieri. Aplūkojot varbūtējos kandidātus, Latvijas paŗpārvaldes izvēle krita uz ģenerāli Bangerski. Man uzdeva panākt viņa piekriŗanu. Ģenerālis sarunā ar mani izteica gatavību uzņemties divīzijas komandiera pienākumus. Atlika vēl ievākt vācu priekŗniecības piekriŗanu.

Steidzot pie ģen. Hanzena. Nevarēdms pats izšķirt jautājumu par divīzijas komandieri, tas solījās griezties pie savas priekšniecības pa tiešo vadu uz Berlīni. Pēc divu stundu gaidīšanas saņēmām priecīgu vēsti, ka Berlīne piekrīt ģenerāļa Bangerska iecelšanai par latviešu divīzijas komandieri. Ar priecīgu prātu pārnesu šo ziņu citiem ģenerāldirektoriem.

Vēlāk izrādījās, ka mūsu prieki bijuši ļoti īsi. Drīz vien Berlīne atsauca savu piekrišanu par ģen. Bangerska iecelšanu divīzijas komandiera amatā. Atsauca arī ģen. Hanzenu no Rīgas. Mūsu latviešu ģenerāļa vietā Berlīnes priekšniecība par latviešu divīzijas komandieri iecēla kādu vācu ģenerāli. Lai kaut cik salabotu radušos stāvokli, tad Berlīnes priekšniecība ģen. Bangerski iecēla par Latviešu Leģiona ģenerālin-spektoru. Tas gan bija ļoti skanīgs nosaukums, bet bez komandējošas varas.

Drīz vien Latviešu Leģions stāvēja kaujas frontē pie Ļeņingradas un piedalījās visās atkāpšanās kaujās pie Veļikajas upes, pie 93,4 augstienes, pie Volchovas, Opočkas, Ostrovas un pie mūsu zemes robežām un pēdīgi arī zemes iekšienē. Bet visspožākās kaujas tika izcīnītas Kurzemes cietoksnī. Šeit leģionāri parādīja latvju kaņavīra visaugstākos dotumus: neapprakstāmu eņņas sparū, pārcīlvēcīgu iznesību, ārosmi un varonību.

Grāmatu tirgū ir iznākušas ģen. Bangerska, plkv. Januma, plkv. Kripēna un citu autoru sarakstītas grāmatas par mūsu Latviešu Leģiona kaujām, par vīru drosmi un sīkstumu. Par eņņām Kurzemē arī iznākušas vairākas grāmatas. Vienu ar nosaukumu „Kurzemes cietoksnis”, ir sarakstījis O. Freibalds, dodot lietišķu pārskatu par eņņu gaitām un norisi. Otru ar to pašu nosaukumu sarakstījis Arnolds Šinķis, kas īstā kaņavīru valodā attēlojis Kurzemes cietokšņa kaņavīru gaitas un eņņas.

Kalendārs rādīja 1945. g. februāra sākumu. Stāvoklis frontē bija ļoti bēdīgs. Baltijas valstis bija ienaidnieka ieņemtas; turējās vienīgi mazs plankumiņš — Kurzemes cietoksnis. Sarķanarmija bija stipri pavirzījies uz priekšu līdz Austrumprūsijai. Sabiedrotie bija pārcēluši ķaķaspēķu pāri Lamanšam un izsēdinājuši desantus Francijas krastā. Šie spēķi naiģi virzījās uz Reinu. Desanti bija izcelti arī Dienvidfrancijā un Itālijā. Nevajadzēja būt lielam strātēģim, lai pateiktu, ka Hitlers ķaķu jau zaudējis. Arī Naci vadošās personas redzēja un saprata, ka viņu grandiozie sapņi par Austrumeiropas iekarošanu un vāķu koloniju ierīķošanu savu durvju priekšā — nepiepildīsies. Tad viņi nolēma cietiem arī ķaut ķo dot, bet tas bija par daudz vēlu. Tā latviešiem bija nolemts dot ķaut ķo līdzīģu valdībai, galvenokārt ar nolūķu, lai paceltu cīņas ģaru mūsu leģionāros.

Himmlers, Rozenberģs un ģēn Bergers nevarēja savā starpā vienoties, ķā šo nāķamo valdību nosauķt. Viens to ģribēja sauķt par Brīvības komiteģu, otrs atķal par Nacionālo komiteģu. Beidzot nolēma ģriezties šinī ļautāģumā pie paša Hitlera. Lietu pieteica ķāds ārlietu ministrijas ierēdnis un pie tam ļoti neveikli. Hitlers ķļuva dusmīģs, atķeta ar roku un teica: „Ar poliķiskiem triķiem ķaķā nevar uzvarēt.” Beidzot ģēn. Bergeram pēķ lielākām pūlēm bija izdevies vienoties par Nacionālo komiteģu.

Latvijas pašpārvalde 1945. ģ. febr. sāk. sanāķa uz apspriedi Berlīnē „Continental” viesnīķā. Bija jānoorganizē delegātu sanāķsme no visām Vāķijas malām, lai sapulķe izvēlētu nāķošai Nacionālai Komiteģai priekšsēdi, t. i., prezidentu. Delegātu sanāķsmi nolīķa uz 15. februāri Drēzdenē, ķā vienā no pilsētām, kas vēl nebija ģaisa uzrukumu skarta. Latvijas pašpārvalde un daudzi cīti sapulķes dalībnieķi 14. febr. rītā Berlīnē iekāpa vilķienā, kas devās uz Drēzdeni. Pēķpusdienā

iebaucām Chemnicas stacijā. Tūliņ atskanēja gaisa trauksmes sirēna. Nācās pāris stundas pavadīt kādā dzelzceļa noliktavas dziļā pazemē. Vēlu vakarā sākām tuvoties gala mērķim, bet līdz Drēzdeni netikām. Vilciens apstājās vienu staciju pirms Drēzdenes. Nakts tumsā mums atklājās drausmīgs skats: skaistā mākslas pilsēta Drēzdene vairs neeksistēja, tā bija pārvērtusies par liesmu jūru. Bēgļu straume pildīja lielceļu, tie stūma sev priekšā bērnu ratiņus, uz kuriem tie bija salikuši izglābto mantību.

Neko nepadarijušiem, mums nācās atgriezties Berlīnē. Jaunu delegātu sapulci nolika uz 25. februāri Potsdamā, vecajā ķēniņu pilī, lielajā sēžu zālē. Bija ieradušies vairāk kā 200 delegāti, pārstāvēti arī Kurzemes cietokšņa cīnītāji. Sapulce noritēja ļoti saskaņoti. Kandidātus nosaucot tika minēts tikai viens vārds: ģenerālis Bangerskis. Ģenerālis tika ievēlēts vienbalsīgi, vienai balsij — ģenerālim pašam atturoties. Es apsveicu ģenerāli Bangerski, novēlēju viņam laimes grūtā darbā, grūtā laikā. Pēc tam pasludināju sapulcei, ka Latvijas pašpārvalde ar šo brīdi noliek savas pilnvaras.

Mazs stūrītis bija palicis no brīvās Latvijas, ko tagad sauca par Kurzemes cietoksni un ko sargāja 34 vācu divīzijas, tanī skaitā rēķinot arī mūsu Leģiona 19. divīziju. Vēl pagāja 2 mēneši un desmit dienas, un tad 2. pasaules karš bija beidzies.

Vācu 6. korpusa komandieris ģen. Krīgers, kuŗa padotībā bija arī Latviešu leģions, reiz prasījis leģionāriem: „Par ko jūs tik sīksti un varonīgi cīnāties?” Leģionāri atbildēja ģen. Krīgeram: „Mēs cīnāmies par brīvo Latviju.”

Pienāca 1945. g. 8. maijs. Vācu armija kapitulēja. Mūsu leģionāri turēja Kurzemes cietoksni, un ienaidnieks tos nevarēja izsist no pozīcijām. Tie palika kuŗa laukā neuzvarēti.

Leģionāri nolika ieročus uz priekšniecības pavēli. Sākās viņu melnās dienas — krievu gūsts, partizānu gaitas mežos, vai mēģinājums laiviņā nokļūt pāri Baltijas jūrai uz Zviedriju.

Reiz kādam leģionāram tika pārņemts, ka tas neesot izvēlējis pareizo sabiedroto. Uz to leģionārs atbildējis: „Es pielaižu, ka sabiedrotais varbūt nav bijis pareizais, bet toties ienaids, pret kuŗu cīnījies, bija gan īstais un pareizais.”

Visi bēgļi emigrācijā ir lielu, neizsakāmu, nekad nenomaksājamu pateicību parādā mūsu leģionāriem. Ilgi un pašaižlie-dzīgi viņi turēja vaļā pēdējos vārtus uz Rietumiem: Liepāju! Tādā ceļā tūkstoši un atkal tūkstoši paspēja izbēgt no sarkanā totālitārā režīma.

Leģionāri bija tie, kas kā dzīvs valnis sargāja un nodrošināja latviešu politisko bēgļu izkļūšanu brīvībā.

PAR GAISA SPĒKU IZPALĪGIEM

1939. gadā Hitlera Vācija uzsāka Otro Pasaules karu. Šis karš prasīja daudz upuņu un vāciešiem bija nepieciešamas lielas cilvēku rezerves, lai varētu papildināt pastāvīgi dilstošās frontes divīzijas. Kara laime, panākumi visās frontēs, kas sākumā vainagoja vācu uzbrukumus, kaņam ieilgstot sāka novērsties no Hitlera, un viņam uzbruka viena neveiksme pēc otras. Sevišķi lielu robu iedragāja Staļingrada, kur iznīcināja vācu 6. armiju.

Hitlers gan lielījās saformēt jaunu 6. armiju, bet cilvēku trūkuma dēļ tas viņam neizdevās. Un sabiedrotie kā atmaksas akciju uzsāka vācu pilsētu plānveidīgu bumbošanu, pilsētas pārvērta bēdīgās drupās. Lai kaut cik aizsargātos no šiem gaisa uzbrukumiem, katrā pilsētā uzstādīja vairākas zenītbaterijas, kuŗu uzdevums bija atvairīt uzbrūkošos ienaidnieka spēkus. Bet šīs zenītbaterijas prasīja ļoti lielu apkalpi. Vācu vadība domāja, ka jau apmācītie zenīrtartileristi vai-

rāk nepieciešami frontē. Lai šos kaņavīrus atbrīvotu frontes dienestam, Hitlers lika iesaukt dienestā skolas zēnus: 14, 15, 16 gadus vecus. Daži virsnieki un instruktori steigā apmācīja zēnus zenīrtalerijas apkalpei. Tā radās gaisa spēku izpalīgi Vācijā.

Arī okupētā Latvijā vācu vadība gribēja saformēt gaisa spēku izpalīgus — iesaukt attiecīgā vecuma skolas zēnus.

Vēlu rudenī 1943. g. ģenerālkomisārs Drechslers aicināja mani pie sevis uz pārrunām par gaisa spēku izpalīgiem. Viņš attēloja, ka Vācijā jau labu laiku darbojoties gaisa spēku izpalīgi: zēni rādot lielu interesi un apkalpojot zenīrtaleriju ar prasmi un veiklību. Skolas zēni pilnīgi aizstājot īstos kaņavīrus un atbrīvojot tos frontes dienestam.

Es atbildēju ģenerālkomisāram, ka katram rīkojumam nepieciešams likumīgs pamats, bet Latvijā nav likuma, kas paredz iesaukt kaņa dienestā nepilngadīgus skolas zēnus. Tādēļ šai akcijā nevaru piedalīties, jo man trūkst likumīga pamata. Šķiroties no ģenerālkomisāra, vajadzēja apsolīt, ka par šo jautājumu vēl pārdomāšu un ziņošu. Ģenerālkomisārs Drechslers par mūsu sarunu un manu atteikšanos ziņoja savai priekšniecībai uz Berlīni.

Lai runā slepenais Nirnbergas Tribunāla Dokuments Nr. 4891. Tajā cita starpā rakstīts:

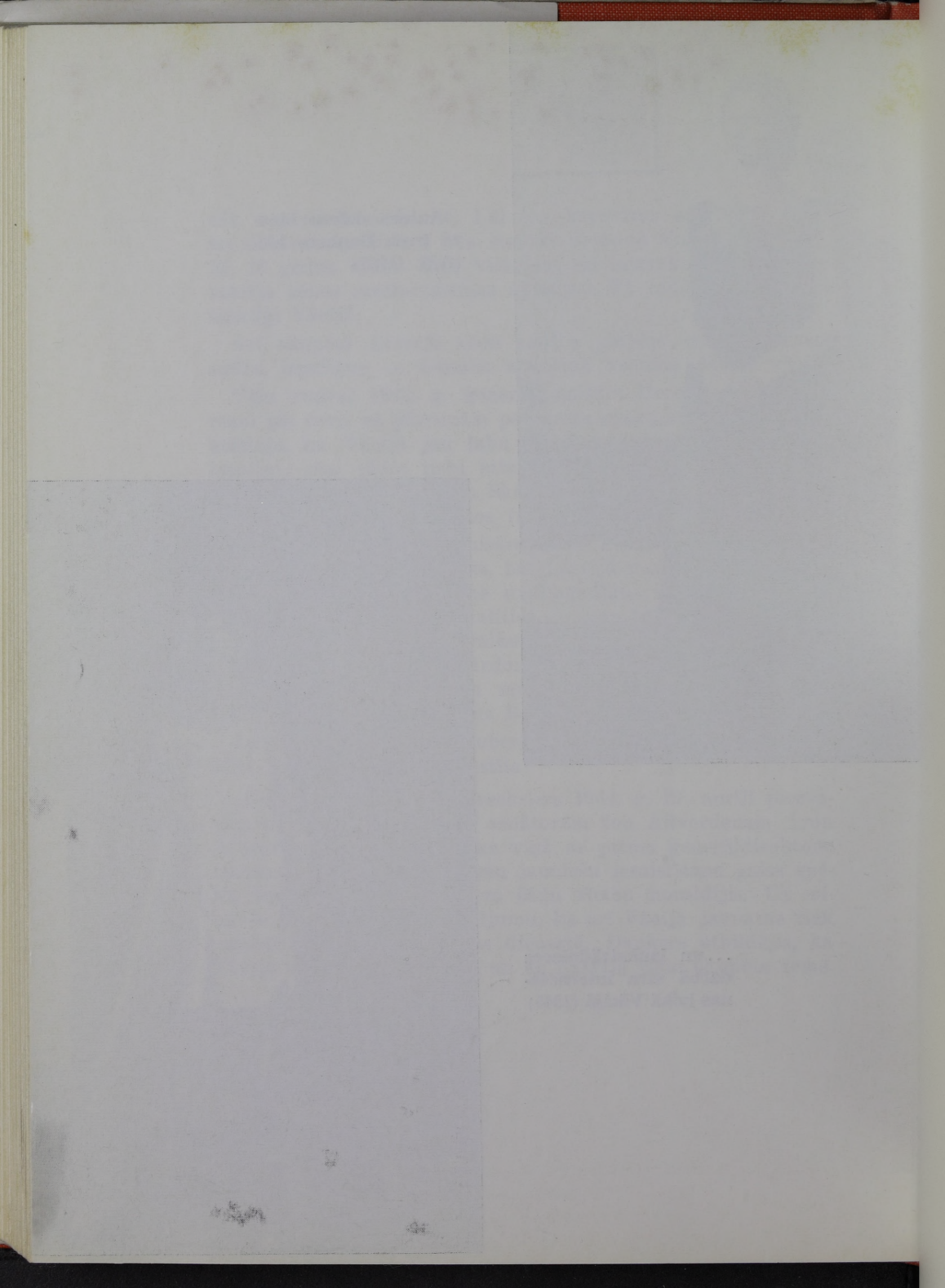
„Ģenerālkomisārs Dr. Drechslers 1944. g. 27. aprīlī piezvanīja pa tāruni uz Libeku senātoram fon Allverdenam (von Allwörden) un paziņoja, ka viņš ar pirmo ģenerāldirektoru Dankeru runājis par latviešu jauniešu iesaistīšanu gaisa spēku izpalīgos. Ģen. Dankers šādu rīcību noraidījis. Uz viņa — Drechslera — norādījumu, ka arī Vācijā jaunatne tiek iesaistīta gaisa aizsardzības dienestā, Dankers atbildējis, ka Vācija ir pavisam kas cits, un ka Latvija tikai okupēta zeme.

Autora dzīves bied-
re Irma Dankere Lie-
pājā (1938)

... un laukstrādnieces
darbā vīra internēša-
nas laikā Vācijā (1945)

Smagā fiziskā darbā (1948)

Laukstrādnieks Vācijā

(101) Edna E. Smith

Edna E. Smith

Viņam — Drechsleram bijis jāizprot šis izteiciens tā: ja Latvija būtu patstāvīga un neatkarīga, tad par šo jautājumu eventuāli varētu runāt. Drechslers tad norādījis Dankeram vēl uz to, ka jauniešu izglītības gaitas necietīs, ka turpmāk latviešu gaisa spēku izpalīgi būs iedalīti dienestā savā dzimtenē. Arī šis norādījums nelīdzējis, lai Dankers atkāptos no ieņemtā viedokļa.

Par šo apspriedi viņš esot informējis reichskomisāru Lozi. Ar reichskomisāra Lozes piekrišanu viņš iesniedz sekojošus priekšlikumus:

Atlikt šo lietu uz 14 dienām. Tad Loze un viņš būs atkal Rīgā un varēs ar Dankeru par šo jautājumu vēl runāt.

Uzstādīt ultimātīvu prasību Dankeram 48 stundu laikā šo jautājumu pozitīvi izšķirt. Tādā gadījumā jārēķinās ar varbūtēju Dankera un pārējo ģenerāldirektoru atkāpšanos.

Vērojot notikumus frontē, nevajadzēja būt lielam pravietim, lai pareģotu, ka Hitlers būs šī kara zaudētājs. Tāpēc jauni upuri būtu veltīgi un lieki. No šī viedokļa izrietēja mana negatīvā nostāja pret gaisa spēku izpalīgiem.

Kad vācu okupācijas iestādes saņēma no kādas latviešu iestādes vai personas lūgumu vai citu rakstu, kas viņiem nepatika, vai nebija pa prātam, vācieši teica, ka došot atbildi vēlāk, bet šis „vēlāk” ilga līdz bezgalībai, kamēr pati lieta nogrima aizmirstībā. Šo metodi es no savas puses lietoju pret vācu prasībām, kuņas man nepatika. Tā gāja laiks, pagāja mēneši. Bija jau atnācis 1944. gada pavasaris. Es daudz domāju par gaisa spēku izpalīgiem, bet ziņojumu ģenerālkomisāram nesniedzu. Pēkšņi 1944. gada 12. maijā manā darba vietā ieradās 3 augsti vācu ierēdņi, lai atkal runātu par gaisa spēku izpalīgiem. Kamēr es vedu sarunu ar Bartena un

Luera kungiem, pa to laiku trešais no viņiem — Herwigs — bija nemanot, paslepšus stenografējis visu mūsu sarunu. Zīmīgi tas, kā vēlāk izrādījās, ka šī stenogramma pēc pāris dienām atradās Berlīnē paša Rozenberga rokās.

To apstiprina Nirnbergas tribunāla dokuments Nr.-5500

Šo dokumentu papildina notikušo pārrunu atzīmes.

Saturs: Latvijas jaunatnes iesaistīšana karā. Saruna 1944. g. 26. aprīlī —:

Ģenerālis Dankers šini lietā paskaidroja:

Vācijā ir 80 miljonu, Latvijai tikai 2 miljoni iedzīvotāju. Vācu pārtikas kartītes ir citādākas nekā latviešiem. Vācu jaunatne zina, par ko tā cīnās, t. i., par Vāciju. Latviešu jaunatne nevar teikt, ka tā drīkst cīnīties par Latviju. No latviešu tautas dzīves un tiesiskā viedokļa, mazgadīgo mobilizācija ir neiespējama. Pret latviešu jaunatnes brīvprātīgo iestāšanos vācu gaisa aizsardzībā viņam neesot iebildumu. Tas uz pirmo ģenerāldirektoru attiektos tikpat maz, kā kad viņi brīvprātīgi gribētu ielekt Daugavā.

Šiem paskaidrojumiem no vācu puses dota šāda atbilde:

„Pirmais ģenerāldirektors joprojām neizprot latviešu jaunatnes cīņas gribu, ja viņš domā, ka tai jācīnās tikai par Jauno Eiropu un nevis par latviešu tautas brīvību un tiesībām dzīvot. Latviešu jaunatne zina, ka no tās iesaistīšanas, vai atturēšanās būs atkarīgs spriedums par latviešu tautu pēc uzvaras.

Ja pirmais ģenerāldirektors ieskata sevi par atbildīgu par savu tautu un tās jaunatni, tad viņam nav tiesību šīs jaunatnes labākajai daļai atņemt atbildību, tieši tai daļai, kuŗa brīvprātīgi pieteicas aizstāvēt savu dzimteni. Šī jaunatne sa-

gaida no pirmā ģenerāldirektora, ka viņš arī neatsaucīgo jauniešu daļu pievērsīs viņu pienākumiem. Varētu mazākais sagaidīt, ka pirmais ģenerāldirektors ar savu vārdu un parakstu iestājas par Latvijas jaunatnes brīvprātīgo iesaistīšanu kara palīgdienestā. Dotais paraksts viņu saista tikpat spēcīgi, kā kāds tiesisks rīkojums. Beidzot, arī 80 miljonu māšu jūtas nav savādākas, kā 2 miljonu tautas. Nostādīta izvēles priekšā, izturēt nepārtrauktus ienaidnieka terora uzlidojumus latviešu ciemiem vai pilsētām, vai turpretim visiem līdzekļiem aizsargāties pret to, latviešu tauta, viņas mātes un jaunatne nedrīkstētu šaubīties.

Pirmais ģenerāldirektors tiek lūgts vēlreiz pārbaudīt savu noraidīgo nostāju un pēc tam ar rakstu to paziņot ģenerālkomisāram.”

Pēc neilga laika saņēmu pavēli ierasties Berlīnē pie Rozenberga. Dabūju vēl vietu pasažieru lidmašīnā. Pacēlos Spilvē un pēc vairāk stundu lidojuma nolaidos Berlīnē, Tempelhofas lidlaukā.

Tempelhofas lidlaukā mani gaidīja piekomandētais sakaru virsnieks. Tas mani novietoja Adlonas viesnīcā un informēja, ka rīt būšot jābrauc uz Cēlendorfu (Zehlendorf), kādu Berlīnes nomales rajonu, kur man rādīšot zenītbateriju, ko apkalpo skolas zēni. Man kļuva skaidrs, kādēļ mani izsauca uz Berlīni un kāda veida sarunas mani sagaida.

Nākošajā rītā Cēlendorfā zenītbaterijas virsnieks mani iepazīstināja ar apkalpes un baterijas novietojumu un darbību. Sākām no radara aparāta. Augstu gaisā virs jumtiem atradās baterijas acis un ausis. Apakšā bunkurī atradās radara stikla ekrāns, uz kuŗa pastāvīgi vibrēja bāli-zaļgans aplis. Tanī brīdī gaisā nebija nevienas ienaidnieka lidmašīnas. Tādēļ virsnieks izmantoja pirmo mašīnu, kas pacēlās no Tem-

pelhofa lidlauka. Tikko lidmašīna pacēlās gaisā, uz bāli-zaļganā apļa parādījās mazs iedobums. Zēns pie ekrāna izsauca skaļā balsī skaitļus, leņķi un gradus, kur aplī bija manāms iespiedums. Zēns pie blakus galda atzīmēja skaitļus uz kartes. Ar nākošiem skaitļiem iezīmējās lidmašīnas virziens. Zēns pie tālmēra uzņēma attālumu līdz lidmašīnai. Nemitīgā virknē sekojošos skaitļus zēni pie baterijas „uzlika uz lielgabala”. Dižgabals tika kustināts ar elektrības palīdzību, un zēniem tikai vajadzēja iedarbināt attiecīgo slēdzi, lai ierīces paklausīgi pagrieztu savu rīkli pret mērķi un nolaistu no grauda gaisā esošo lidmašīnu.

Baterijas virsnieki izteicās par zēniem ļoti atzinīgi, tie apkalpojot zenītartilēriju daudz labāk, ātrāk un veiklāk nekā vecie kapavīri. Netālu no lielgabala bija iekārtota dziļa patvertne zēniem, kas brīvi no dienesta pienākumiem. Blakus ēkā bija ierīkotas guļamtelpas zēniem, kā arī klases, kur brīvā laikā notika mācības skolotāja vadībā. Apskate noslēdzās ar glāzi vīna virsnieku klubā.

Pārbraucot Adlonas viesnīcā, ilgi pārdomāju visu šodien redzēto. Vācu zēni cīnījās par Vāciju, par tās labklājību un brīvību; tie cīnījās ar pašlepnumu, aizrautību, un degsmi, tie pašapzinīgi pildīja dienestu kara laikā un līdz ar to neapzināti balstīja Hitlera varu.

Bet latvju skolas zēni, ja tie tiktu iesaukti obligātā dienestā — gaisa spēku izpalīgos, par ko gan tie lai būtu cīnījušies, jo brīvas, neatkarīgas Latvijas tobrīd nebija. — Vācijā to bija okupējusi. Uz visiem Latvijas pašpārvaldes lūgumiem un mutvārdu sarunām par patstāvības atgūšanu dabūjām vienmēr noraidīgu atbildi. Mūsu skolas zēniem trūka dziļāku ideālu un gala mērķa cīņas uzsākšanai. Manī galīgi nobrieda pārliecība, ka nākošā dienā Austrumministrijā, pie

sarunām par gaisa spēku izpalīgiem Latvijā, man jābūt no-
raidīgam.

Nākošā dienā bija nolikta tikšanās ar Rozenbergu. Klāt bi-
ja: ministrs, četri vai pieci ministrijas vecākie ierēdņi, ģe-
nerālkomisārs Drechslers no Rīgas un ģenerālis Bergers. Ru-
na, protams, bija par gaisa spēku izpalīgiem, lai tie tiktu
iesaukti zenītlielgabalu apkalpošanai. Es paliku pie agrāk
deklarētiem ieskatiem, kurus esmu izteicis kā ģenerālkomi-
sāram Drechsleram, kad viņš mani ataicināja pie sevis pār-
runāt šo jautājumu, tā arī trīs vīru komisijai, kas bija iera-
dusies pie manis šinī lietā. Kad par šo jautājumu jau ilgāku
laiku bija runāts par un pret, šurp un turp, tad ģenerālis
Bergers, griezdamies pret mani un vērsdams uz mani pēto-
šu, urbjošu skatu, skarbi noprasīja: „Vai jūs, ģenerāļa kungs,
gribat šo lietu īstenot vai ne?” Zibeņātrumā man iešāvās do-
ma: — ja es teikšu „nē”, tad vācieši iesaukšanas akciju pār-
ņems savās rokās un bez žēlastības iesauks visus 10.000
zēnus un noliks tos pie zenītlielgabaliem, bet tik ilgi, ka-
mēr lieta atradās mūsu pašu latviešu rokās, tad vienmēr
būs iespējams lietu grozīt mums par labu. Tāpēc es ģenerā-
lim Bergeram mierīgā tonī bez uztraukuma atbildēju: „Jā,
ģenerāļa kungs, šo akciju es varu uzņemties īstenot, bet ti-
kai uz brīvprātīgo bāzes.” Ģenerālis bija redzami apmier-
nāts ar šo atbildi un sarunās vairs neiejaucās. Būtu es šinī
lietā pateicis „nē”, tad droši vien man Rīgu vairs neredzēt,
jo kā pēc gadiem no dokumentiem uzzināju, viņš rūpīgi bija
krājis manus „grēkus,” tos ierakstīdams speciālā sarakstā, lai
tad, kad mērs būtu pilns, aplaimotu mani ar koncentrācijas
nometni. Šoreiz tiku vēl sveikā cauri. Bet ne galīgi. Jāat-
zīmē, ka ģenerālis Bergers apmēram pēc nepilna gada bija

nosūtījis manu grēku listi Himleram, kas parakstīja dokumentu par manu ievietošanu koncentrācijas nometnē.

Bet šo pavēli vairs neizdevās īstenot, jo Sabiedroto karaspēks jau bija pārgājis Reinu un dažas koncentrācijas nometnes bija jau likvidētas un ieslodzītie atlaisti brīvībā. Šo dokumentu par manu ievietošanu koncentrācijas nometnē turēja savās rokās Nirnbergas Tribunāla izmeklēšanas tiesnesis Arthurs Petersens, kas man to nolasīja. Pašlaik šis dokuments atrodas Nirnbergas tribunāla archīvā, U. S. A. Pievienoju šeit ģenerāļa Bergera pret manim sakrāto „grēku sarakstu”:

Tas pieminēts Nirnbergas Tribunāla Dokumentā Nr. -5514:

Latviešu inteliģences aprindu memorands ģenerālkomisāram. Tas bija ģenerālim Dankeram iepriekš zināms. Dankers šī memoranda izplatīšanu neaizkavēja.

Ģenerāļa Dankera mutvārdu izteicieni sarunā ar ģenerālkomisāru gaisa spēku izpalīgu jautājumā. Tie bija noraidoši. Būtu bijis pat jārēķinās ar latviešu ģenerāldirektoru atkāpšanos.

Ģenerāļa Dankera raksts Austrumapgabalu reichskomisāram, kurā noraidīta gaisa spēku izpalīgu akcija, ir izaicinājums Vācijai.

Atsaukšanās uz formāli tiesisko viedokli, it kā būtu panākta vienošanās, ka Latvija var mobilizēt vienīgi pēc saviem karāklausības likumiem.

Dankera izteiciens, ka latviešu jauniešu iesaistīšana gaisa spēku izpalīgu dienestā viņam būtu tikpat vienaldzīga, kā kad viņi lektu Daugavā.

Mana personīgā piezīme pie piektā panta: šo pantu vācieši tišām sagrozījuši, lai manu „pārkāpumu” padarītu smagāku pie izteiciena par lēkšanu Daugavā. Principā es beidzot piekritu tikai brīvprātīgai zēnu iestājai gaisa izpalīgos, jo par jauniešu brīvprātīgo rīcību es atbildīgs neesmu. Lai šo **brīvprātīgumu izceltu**, es piebildu ģenerālkomisāram, ka brīvprātīgi var lēkt pat Daugavā.

Nākošā dienā atlidoju atpakaļ uz Rīgu. Laiks gāja. Aizgāja pavasaris, atnāca vasara, aiztecēja vasara, tuvojās rudens.

Kad ģenerālkomisārs Drechslers uzzināja, ka es līdz šim vēl neko nebiju darījis zēnu iesaukšanas lietā, viņš neaprakstāmi noskaitās un tūlīt pats iecēla jauktu pieņemšanas komisiju. Zēniem bija noteiktā laikā jāierodas un jāstājas šīs komisijas priekšā. Zēni, kas vēlējās iestāties gaisa spēku izpalīgos, atbildēja uz jautājumu ar „jā”. Tiem nozīmēja laiku un vietu, kur ierasties pēc iesaukšanas. Tos zēnus, kas atbildēja ar „nē”, ievietoja atsevišķā telpā, lai „pārdomātu”. Brīvprātīgi no 10.000 zēniem vācieši savervēja apmēram 3000. Tos drīz vien apmācīja un lika apkalpot zenītlieģabalus. Dažas zenītbaterijas tika izvirzītas frontes joslā, bet nemitīgās kustības un atiešanas dēļ radās grūtības ar pārtikas un silta ēdiena piegādi. Dažbrīd zēniem nācās klīst pa tuvām lauku mājām un lūgties maizi, pienu vai olas. Līdz ar visas Ziemeļarmijas atiešanu un evakuēšanu tika evakuēti arī visi 3000 mūsu gaisa spēku izpalīgi. Vai šie zēni Vācijā tika atkal likti pie zenītlieģabaliem, vai atlaisti pa nometnēm meklēt savus piederīgos, to man, diemžēl, neizdevās noskaidrot, kaut gan ilgstoši pūlējos.

Meitenēm gaisa spēku izpalīdzu dienesta okupētajā Latvijā vēl nebija. Šāds dienests pastāvēja gan Vācijā. No latviešu bēgļu ģimenēm Vācijā tika vervētas meitenes gaisa spēku izpalīdzu dienestam. Pārskatu par šo dienestu man laipni sniedza Krones kundze Toronto. Un es izteicu šeit sirsnīgu paldies Krones kundzei par šo laipnību. Krones kundze deva arī atļauju viņas rakstu publicēt.

PAR LATVIEŠU MEITĒŅU GAITĀM

1944. gada rudenī, kad sarkanarmija iebruka Latvijā un sākās latviešu bēgšana uz Vāciju, vācieši uzsāka meitēņu vervēšanu bēgļu nometnēs gaisa spēku izpalīdzu dienestam. Galvenais vervēšanas punkts bija Gotenhafenas ostas nometnē, kur visvairāk pieplūda bēgļu, arī no kaimiņu valstīm — Lietuvas un Igaunijas. Starp vervētājām galvenokārt bija krievietes no Padomju Savienības (viņas bija atvestas uz Vāciju daudz agrāk no ieņemtiem apgabaliem. Viņas stāstīja meitenēm rožainas lietas, kā tās tiks apmācītas biroja darbiem — par telefonistēm, tiks sūtītas vēlāk uz māsu skolu. Arī vācu feldfēbeļi stāstīja meitenēm to pašu. Jaunās meitenes šiem solījumiem noticēja un ar vecāku piekrišanu iesaistījās nezināmā dienestā. Daudzas jaunas sievietes, kurām vīri bija kara dienestā, arī iesaistījās gaisa spēku izpalīdzu dienestā. Citās nometnēs vervētāji bija tikai vācu feldfēbeļi.

Meiteņu vervēšanas laikā Latvju jaunatnes organizācija atradās vēl Kurzēmē. Es biju jau Vācijā un strādāju fabrikā. Oktobra mēnesī, kad LJO pārcēlās uz Vāciju, LJO šefs Rullis bija izraudzījis par Gotenhafenas nometnes meiteņu lietu kārtotāju 23 gadus veco LJO biroja darbinieci Ludmillu Novacki.

Ar 16. novembri es pārņēmu LJO meiteņu apvienības aprūpes darbu. Decembra sākumā izbraucu inspekcijas braucienā vispirms uz Gotenhafenu un atradu, ka vācieši divas pavisam jaunas meitenes izraudzījuši par propagandistēm. Vairākas reizes lūdzu man paziņot, kurās nometnēs vēl būtu ieceltas propagandistes, bet to man neizdevās uzzināt. Dažās nometnēs no latviešiem dabūju zināt, ka vācieši aicinājuši meitenes propagandistu darbam, lai visu stāstītu rožainā gaismā, kam patiesībā nav nekāda sakara ar gaisa spēku izpalīdzību dienestu. Gotenhafenas nometnē meitenēm noliedzu to darīt. Novacku izdevās no šī amata atbrīvot, jo viņu bija izraudzījusi Latvju jaunatnes organizācija.

Tālāk noskaidroju, ka vācu meitenes gaisa spēku izpalīdzību dienestā bija no 16—25 gadiem, kādu vecumu vācieši bija paredzējuši arī ārzemniecēm, bet vervējot tas netika ievērots. Meitenes iesaistīja no 13—33 gadiem.

Savervētās meitenes tika nosūtītas uz starpnometnēm Lobbi (uz Rīgenes salas), kur bija iekārtotas barakas agrākā jūrskolā.

Lesenā un **Garnsē**, vācu KLV nometnēs, novietoja katrā apmēram 70 meiteņu. Starpnometnēs meitenēm uzturs bija apmierinošs. Apģērbus neizsniedza. Šajās nometnēs galvenās vadītājas bija vācietes no BDM organizācijas. No sākuma šais nometnēs nebija latviešu vadītājas. Vēlāk Lobē īsu laiku vadību uzņēmas bij. Jelgavas apriņķa meiteņu

vadītāja Alise Gailīte, bet netikdama galā ar meitenēm, no amata atteicās. Garnsē vadību uzņēmās skolotāja, sportiste Olga Druva - Rubule, kas meitenes pulcināja ap sevi un saliedēja vienā ciešā vienībā. Lesenā meitenes pārzināja skolotāja Biruta Kandroviča. Palīgnometnēs meitenes gāja arī lauku darbos pie vācu zemniekiem. No pamatnometnēm un daļa arī no citām bēgļu nometnēm tika nosūtītas uz Pitnicu pie Rostokas.

Šī nometne bija viena no visbēdīgākajām. Meitenes bija palikušas vienas bez tuviniekiem, svešā zemē, un arī solītā darba nebija. Meitenēs bija liels sašutums un apatija pret visu. Dienžēl, nevarēju viņas atbrīvot no nometnes. Tās meitenes, kuŗas bija zem 16 gadiem un pašas izteica man vēlējumu atgriezties pie vecākiem, varēja tad arī tikt atbrīvotas, sākot ar janvāra mēnesi. Ļoti grūti bija atbrīvot no dienesta slimās un vājas veselības meitenes, jo vācieši norādīja, ka meitenes slimību simulējot. Apģērbs visām bija ļoti trūcīgs.

Šai nometnē par vadītāju bija Antonija Ekmene, kuŗa neuzturēja ar mani kontaktu, neziņoja par meiteņu sastāvu, par konfliktiem u. t. t., kas bieži radīja sarežģījumus darbā. Atbrīvoju viņu no amata un viņas vietā nāca Rēzeknes apr. meiteņu vadītāja Vilma Akmentiņa.

No šīs nometnes meitenes tika sūtītas uz miglošanas vieniņām — Vitenbergu, Magdeburgu, Tīringenu. Šajās vieniņās latviešu vadītājas nebija, bet gan vācu. Latviešu vadītājām bija jāiziet grupu vadītāju kursi. Pirmā no vadītājām uz Tīringenu aizbrauca Olga Druva, tad Vilma Akmentiņa uz Vitenbergu un Alma Beķere (Kuldīgas meiteņu vadītāja) uz Magdeburgu. Pitnicā man ar meiteņu vadītājām notika pēdējā apspriede, pirms došanās uz vieniņām.

Pēc maniem novērojumiem vācu vadības apiešanās ar meitenēm daudzreiz bija neciešama.

Pusotra mēneša nodzīvoju starp meitenēm Rīgenes salā un tikai vienā gadījumā panācu vācu vadītājas pārvietošanu. Tas laiks starp meitenēm bija tas jaukākais, kaut gan arī meitenes sagādāja daudz rūpju, jo viņas bija no dažādām aprindām.

Šai laikā sarīkojām Kalpaka piemiņas aktu ar latviešu kaŗavīru piedalīšanos. Arī vakarēšanas tika rīkotas un literāri vakari. Svētdienās ar meitenēm apciemojām 10 km attālā Sellinas lazaretē kaŗavīrus un viņus iepriecinājām ar priekšresumiem.

Katra mēneša programma man bija vispirms jāiesūta vācu vadībai Berlīnē latviešu un vācu valodā, kas tad savukārt to sūtīja tālāk uz vienībām. Tā vismaz tika teikts. Kad uzzināju, ka programmas netika sūtītas, sūtīju tieši vienībām un vācu vadībai tikai ieskatam. Nekur nekādas skaidrības nebija un es sāku strādāt pilnīgi patstāvīgi savu aprūpes darbu pēc labākās sirdsapziņas.

Biju paredzējusi sagatavot palīgvadītājas, jo to bija trūkums. Programmu gan iesūtīju, bet tomēr vācu vadība man neatļāva kursus sarīkot.

Apmēram marta beigās pārcēlos no Rīgenes salas atpakaļ uz Berlīni, kur bija iekārtots štābs latviešu, lietuvju un igauņu jaunatnes organizācijām (līdz tam štābs atradās Tropavā — Sudetijā. Kad štābam bija izdevīgi būt Berlīnē, tad tas atradās Tropavā, bet kad visi latvieši bija prom no Berlīnes, tad štābu iekārtoja Berlīnē.

No 29. marta līdz 17. aprīlim biju štābā viena pati. Tuvojās sabrukuma dienas un es pieprasīju vācu vadībai lat-

viēšu meiteņu atvilkšanu no frontes tuvuma, uz ko man paskaidroja, ka meitenes nav kaujas vienības un tiks laikus novirzītas citur. Nevarēju apmierināties un griežos vēlreiz pie vācu meiteņu vadītājas, kas man paskaidroja, ka stāvoklis tiešām ir kritisks un lai es griežos pie Latviešu leģiona vadības. Tā kā Ruļļa kungs bija jau no Berlīnes prom, braucu pie viņa uz Bodenbachu ar ziņojumu un pēc padoma, bet pa ceļam satiku meitenes no Vitenbergas miglošanas vienībām, kas bija atlaistas jau 13. aprīlī. Sarunā noskaidrojās, ka viņām esot paziņots pusstundas laikā, lai savāc savas mantīņas, jo esot atbrīvotas no dienesta pienākumiem. Uztraukums meitenēm bija liels, un viena grupa otru nav arī meklējušas. Daudzas no viņām jau bija privātās drēbēs. Visām bija iedota līdzī ceļa maize četrām dienām un pavadzīme braukšanai līdz apmešanās vietai. Viņas brauca pie vecākiem un paziņām.

Magdeburgas vienības meitenes esot atlaistas 13. un 14. aprīlī. Par Tīringenā meitenēm trūka jebkādu ziņu.

Bodenbachā Ruļļa kungs man deva norādījumu braukt atpakaļ uz Berlīni.

Kad iebraucu Berlīnē, vācu kungi bija jau projām, tikai mazāki vadītāji bija palikuši un man teica, ka nu es varot braukt uz Magdeburgu, par ko visu laiku esot cīnījusies.

Iznīcināju štābā dokumentus un izšķīros, ka man jābrauc uz dienvidiem, jo cerēju vēl satikt meitenes. No Bodenbachas braucu reizē ar Ruļļa kungu uz Prāgu un tad uz Pilzeni, bet tālāk netikām, jo tuvojās amerikāņu kaņaspēks.

Ap 70 meiteņu bija nonākušas Beļģijā un tikpat daudz Itālijā. Abās vietās bijušas arī internētas, jo bijušas formas tērpos.

Īsto skaitu nezinu, jo manos sarakstos bija tikai noteikti zināmas ap 600, tas skaits bija tas, kas gāja caur Pitnicas nometni, kad es pārņēmu vadību, bet pirms tam jau citas bija izsūtītas uz Magdeburgu, un bijusi arī izpalīgu vienība pie Štetīnes, pēdējo gan vācieši noliedza, bet satiku meitenes, kas man sniedza ziņas par dažām ievainotām un par kādu, kurai amputētas kājas un mirusi. 30 meitenes bija arī nosūtītas uz Vīni māsu skolā. Tā kopskaitu var rēķināt ap 1000.

LATVIEŠU ORGANIZĀCIJU DARBS

Gadu pēc Latvijas valsts proklamēšanas, Dr. Jankovskis nodibināja Latvijas Sarkanā Krustu. Viņš stājās sakaros ar Sarkanā Krusta galveno valdi Šveicē. Gandrīz katrā lielākā pilsētā Latvijā nodibināja Latvijas Sarkanā Krusta nodaļu. Šīm nodaļām bija savas Sarkanā Krusta slimnīcas, veselības kopšanas punkti un dažās pilsētās arī Sarkanā Krusta aptiekas. Sarkanā Krusta darbība nāca par svētību visai mūsu tautai. Lai sagādātu līdzekļus daudzo slimnīcu un veselības kopšanas punktu uzturēšanai un personālu algošanai, galvenā valde Rīgā rīkoja naudas loteriju, kas atkārtojās gadu no gada. Šī loterija bija tautā ļoti iecienīta, un ļaudis labprāt pirka loterijas lozes. Galvenā valde Rīgā uzcēla Tērvetē jaunu sanatoriju pēc vismodernākām zinātnes prasībām, speciāli TBC slimniekiem.

Rīgā galvenā valde ierīkoja māsu skolu, kur jaunavas izņēma savu trīsgadīgo kursu pa daļai teorētiski klasēs, pa daļai praktiski slimnīcās, un tika sagatavotas par izcilām Sarkanā Krusta māsām.

Līdz ar vācu okupācijas varas ierašanos Latvijā, mūsu Sarkanam Krustam sākās grūtas dienas. Vairākas Sarkanā Krus-

ta slimnīcas rekvizēja vācu kaņaspēks un tās pārvērta par kara slimnīcām vācu ievainotiem kaņavīriem. Kā jau agrāk teikts, vāci nekur nelietoja vārdu Latvija. Okupanti gribēja, lai vārdu Latvija nekur nelieto, lai tas lēnām nogrimst aizmirstībā, un lai latvju tauta to galīgi aizmirstu. Vācu vecākais ārsts Dr. Vēgners (Wegner) nevarēja samierināties, ka Latvijas Sarkanais Krusts ir patstāvīga, autonoma iestāde un uztur sakarus ar ārzemēm (Šveici). Dr. Vēgners ar visu krūti iestājās par to, ka Latvijas Sarkanais Krusts likvidējams. Ģenerālkomisārs Drechslers nolēma Latvijas Sarkanā Krustu pārveidot par Tautas Palīdzību. Jaunā organizācija bija Latvijas Sarkanā Krusta pēctece, pārņēma visus īpašumus un turpināja palīdzības darbu. Faktiski pārmainījās tikai izkārtne pie Sarkanā Krusta galvenās valdes nama, Skolas ielā 1. Agrākā Sarkanā Krusta vietā tur stāvēja uzraksts Tautas Palīdzība. Viss cits palika pavecam. Arī darbinieki palika pa lielāki daļai tie paši, un tie turpināja darbu.

Bez Tautas Palīdzības priekšnieka B. Pavasara, adv. J. Preisberga jāpiemin Sprīča Paegles, Elzas Klaustiņas un citu pašreizējais darbs.

Radās liels un grūts uzdevums — dabūt atpakaļ slimnīcas, kas pagaidām bija pārvērstas par kara lazaretēm. Te mums nāca talkā baltvācietis Dr. Marnies, kas bija veselības nodaļas vadītājs pie ģenerālkomisāra, bet viņa sirds piederēja dzimtenei. Ar Dr. Marnica palīdzību mēs dabūjām atpakaļ slimnīcas un galvenais — arī Tērvetes TBC sanatoriju. Ar enerģiskā Dr. Puriņa gādību sanatorija tika atjaunota, un tā kalpoja atkal savam tiešam uzdevumam.

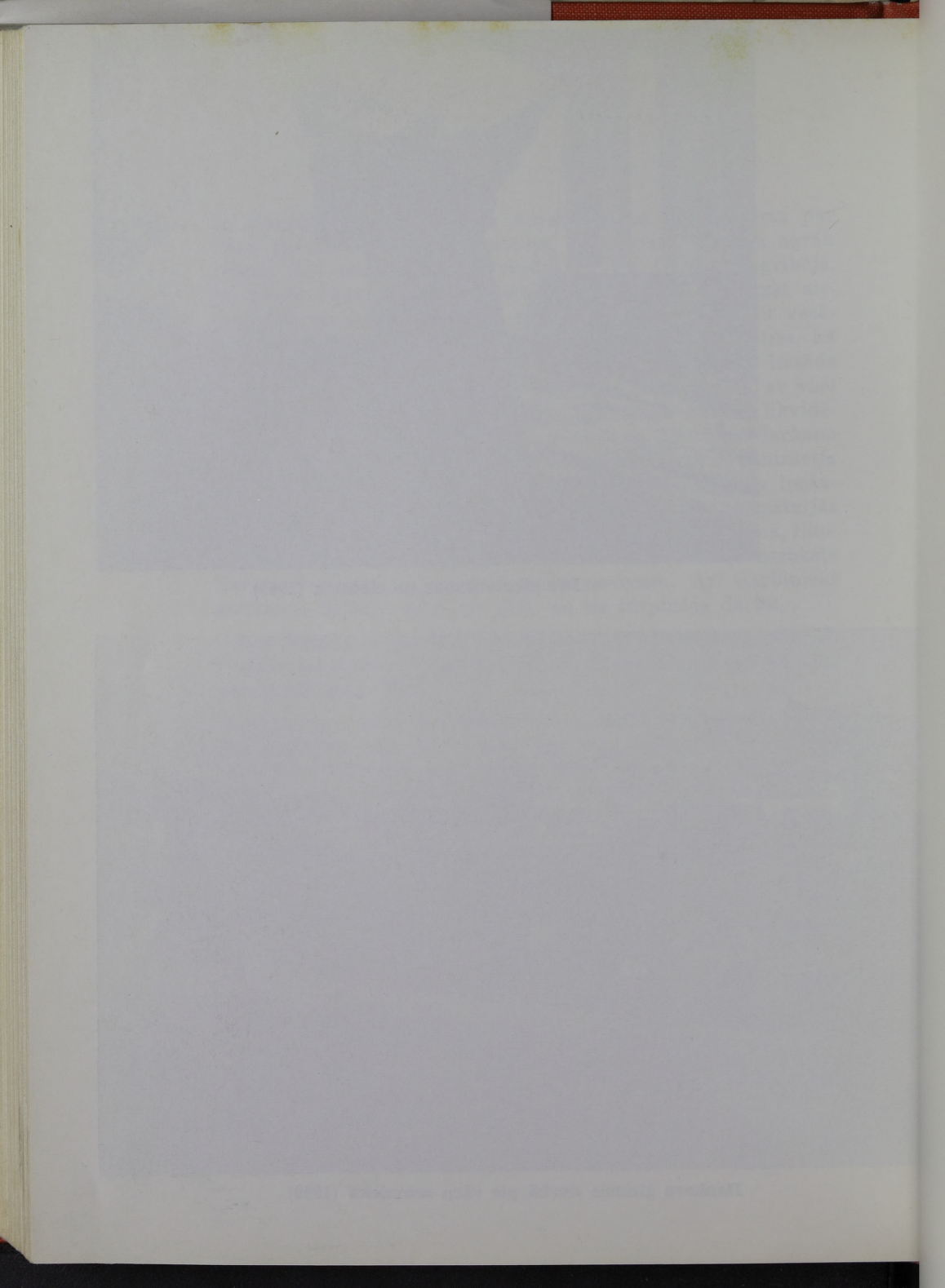
Pēdējais Tautas Palīdzības ģenerālsekretārs bija mag. jur. Ādolfs Šilde. Pēc darba slēgšanas Rīgā viņš evakuējās uz Vāciju un tur atsāka Latvijas Sarkanā Krusta darbu. Jāpie-

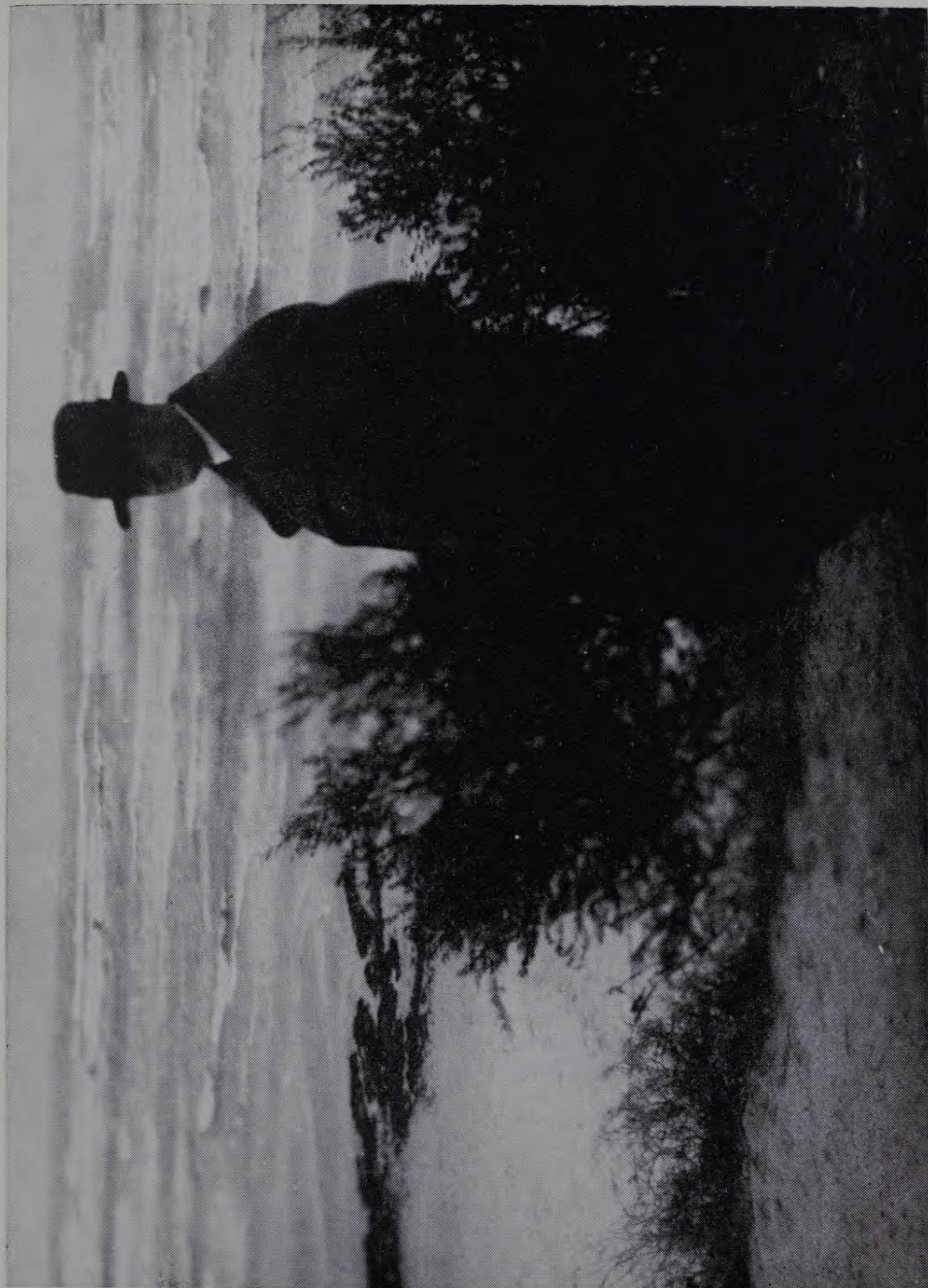

Pēc atbrīvošanas no cietuma (1949)

Dankeru ģimene darbā pie vācu zemnieka (1949)

Pēdējo reizi pie Dzintara jūras (1944)

1870 1871 1872 1873 1874 1875 1876 1877 1878 1879 1880 1881 1882 1883 1884 1885 1886 1887 1888 1889 1890 1891 1892 1893 1894 1895 1896 1897 1898 1899 1900

min, ka Ādolfs Šilde veicis arī lielu vēsturisku darbu par mūsu deportētiem. Viņš iztauļājis neskaitāmus vācu kaŗa gūstekņus, kas atgriezušies Vācijā no Sibīrijas vergu darba noietnēm un kas bijuši kopā ar latviešiem.

Kāds divains un savāds pretstats, ja salīdzina Hitlera režīmu, kuŗā Latvijā nedrīkstēja pastāvēt un strādāt pat Latvijas Sarkanais Krusts, bet pie ilggadīgā vācu kanclera Konrāda Adenauera un kanclera Erharda Latvijas Sarkanais Krusts var darboties pat Vācijā.

Nevar atstāt neminētu kādu faktu, kas spilgti raksturo Hitlera nacionālsociālistiskā režīma vadlīniju; tas izgāja uz citu tautu iznīcināšanu vai vismaz vājināšanu.

Vācieši meklēja telpas ievainotiem kaŗavīriem. Tā kā visas slimnīcas bija pārpildītas ar slimniekiem, bet pa lielākaī daļai ar ievainotiem kaŗavīriem, tad vāciešu uzmanība apstājās pie mūsu psihiatriskām slimnīcām Rīgā un Daugavpilī. Arī pēdējās bija pārpildītas ar nervu slimniekiem, jo pārdzīvotais drausmīgais Baigais gads daudziem cilvēkiem bija sabojājis nervus. Tie meklēja palīdzību un atpūtu psihiatriskās slimnīcās, lai ārsta-speciālista uzraudzībā savu veselību un nervus uzlabotu.

Hitlera valdība izdeva pavēli visus mentālos slimniekus nošaut. Šo pavēli izpildīja vācu SD vīri. Kaut gan bija iesniegti daudzi lūgumi un protesti, šī necilvēcīgā pavēle tomēr tika izpildīta. Rīgas Sarkankalna slimnīcā tika nošauti astoņi simti, bet Daugavpils psihiatriskā slimnīcā pieci simti slimnieku. Tādā „vienkāršā” ceļā tika atbrīvotas gultas abās slimnīcās, uz kuriem tad tika pārvietoti frontē ievainotie.

Lai palīdzētu mūsu leģionāriem apgādes ziņā, tika nodibināta Kaŗavīru Palīdzība. To noorganizēja B. Pavasars, bet ģenerālsēkretāra pienākumus veica Evalds Andersons. Savāca

no lauksaimniekiem vilnu, lika to savērt un noadīt siltu apakšveļu, ausu sildāmos, cimdus, zeķes un tamlīdzīgas siltas lietas mūsu kaņavīriem. Šīs mantas tika aizvestas uz fronti un izdalītas leģionāriem. Sagādāja svētku sainīšus mūsu cīnītājiem.

A. Kundrats noorganizēja Frontes teātri, kas apbraukāja un apmeklēja katru mūsu bataljonu frontē un sniedza tiem izrādes. Katrs kaņavīrs siltā sirsnībā atminēs šīs izrādes, kas ienesa prieku un izklaidēšanos viņu pelēkajās dienās. No frontes teātra mēs arī dabūjām zināt, kurā vietā mūsu bataljoni novietoti un kur tie darbojas.

Nevar nepieminēt ebrēju tautības cilvēkus, kurus Hitlera nežēlīgā roka bija ievietojuši koncentrācijas nometnēs. Man trūkst noteiktu statistisku datu skaitļos, cik ebrēju tautības iedzīvotāju tanī laikā bija Latvijā. Nezinu arī, cik liels bija to cilvēku skaits, kas glābdamies no Vācijas, dabūja atļauju no Latvijas valdības uzturēties mūsu zemē. Cik manā atmiņā, tad iebraucēju no Vācijas bija vairāki vagoni — tie bija laimīgi, ka paspējuši paglābties no drošas bojā ejas Vācijā.

Taču vēstures rats nestāvēja uz vietas, pienāca diena, kad arī mūsu latvju zemi okupēja vācu vara. Tas bija liktenīgi visiem Latvijā dzīvojošiem ebrējiem. Viņiem bez izņēmuma bija jācieš vāciešu radītās koncentrācijas nometnēs. Paglābti nebija arī tie, kas bija dzīvojuši jauktās laulībās. Tanī laikā pie manis griezās vairāki latviešu vīri, kuru ebrēju sievas bija izrautas no ģimenēm un ievietotas koncentrācijas nometnē.

Lai tām nelaimīgām sievietēm palīdzētu, iesniedzu ģenerālkomisāram Drechsleram attiecīgu lūgumu. Man izdevās šo jautājumu atkārtoti pārrunāt ar viņu personīgi. Viņš nebija viegli pārliecināms, bet beidzot pēc ilgas gaidīšanas atbilde tomēr bija labvēlīga: dažas sievas drikstēja atstāt nometni un atgriezties savās ģimenēs.

PĒCKARĀ ATSKAŅAS

2. pasaules karš izbeidzās 1945. gada astotā maijā. Vācu armija kapitulēja bez noteikumiem. Vāciju sadalīja četrās zonās. Katrs sabiedrotais okupēja vienu zonu. Bavāriju, kur es toreiz ar ģimeni dzīvoju, okupēja amerikāņi.

Ar pirmām okupācijas dienām sākās nacistu tvarstīšana un aresti. Daudzi tika arestēti denunciāciju rezultātā. Tā arestēja arī mani. Vēlāk dabūju zināt, ka kāda vāciete, kurai piederēja liels restorāns-hotelis, bija ziņojusi amerikāņu komandantam, ka tādā un tādā zemnieku mājā dzīvojot ievērojams vācu ģenerālis. Šī sieviete gribēja ar „labiem darbiem” izpelņoties CIC priekšā, lai atvieglotu sava vīra — nacistu likteni. Pie manis ieradās vācu rakstvedis un policists un uzaicināja braukt līdz uz apriņķa pilsētu Misbachu pie CIC priekšnieka.

Amerikāņu izlūkošanas dienesta ierēdnis sāka mani nopra-
tināt un rakstīt protokolu. Pierakstīja personālijas, kādu

amatu ieņēmis un kādu darbu pildījis. Es paskaidroju Iekšlietu ģenerāldirekcijas darbu vācu okupācijas laikā.

Tad pēkšņi, zobodamies, ierēdnis man noprasiĶa: „KādēĶ latviešu nacionālists būdams dzīvoĶat Vācijā, bet nebraucat atpakaĶ uz savu dzimteni pie savas tautas?”

Es atbildēĶu: „Manu dzimteni okupēĶusi sveša vara: komūnisti. Es tagad nevaru palīdzēt ne dzimtenei, nedz savai tautai. Ar komūnistiem man nav pa ceĶam.”

Ierēdnis turpināja: „Jums no komūnistiem nav jābaidās. Es arī esmu komūnists, bet tādēĶ jums no manim nav jābaidās.”

„Nu tu esi istās rokās nokĶuvis” pie sevis nodomāju. Turpmāk es sarunās vairs neielaidos, bet īsi atbildēĶu ar „jā” vai „nē”. — Ierēdnis beidza rakstīt protokolu. Man uzkrīta, ka viņš to nenolasiĶa un nedeva man to parakstīt. Tā es nezināju, kas protokolā bija ierakstīts un kāda iemesla dēĶ biju arestēts. Man bija jāĶaida, kamēr džīps piebrauks, lai aizvestu mani drošā vietā. Tas notīka Misbachā, CIC biroĶā 1945. gada 25. jūlijā.

Man ļoti gribēĶās zināt iemeslu un pamatu, kādēĶ esmu arestēts un kādu noziedzīgu nodarīĶumu man pārmet, lai vēlāk zinātu aizstāvēties. Smaga, nepatīkama sajūta nogūlās man uz sirds, jo nezināju, kādēĶ man tīka laupīta brīvība. DiemžēĶ, es to dabūĶu zināt tīkai pēĶ diviem gadiem, kad biju atbrīvots no aresta un internēšanas un biju atkal brīvs cilvēks. Mans izmeklēšanas tiesnesis, amerikāņu advokāts A. P., kuŗa rokās bija viss Berlīnes Austrumministrijas archīvs, nebija atradis nekā nosodama manā darbībā. Par to pašu bija pārliecināĶies arī virsprokurors. Šie kungi deva rīkoĶumu mani atbrīvot. Advokāts A. P. uzaicināja mani palīkt

viņa birojā Nirnbergā un palīdzēt kārtot dokumentus, kas attiecas uz Latviju.

Šķirstot dokumentus, nejauši uzgāju protokolu, ko bija rakstījis CIC ierēdnis Misbachā. To lasot es neticēju savām acīm, jo pēc personāliju datiem tur bija rakstīts vārds pa vārdam: „... un viņa pārziņā atradās visas koncentrācijas nometnes Latvijā.” Nevar pietiekami izbrīnīties par šī ierēdņa vieglprātību, kas, atrazdamies atbildīgā CIC postenī, uzdrošinājās rakstīt oficiālā dokumentā nepatiesību, pareizi jā-saka — tīrus melus. Un šī ierēdņa nepatiesība man sagādāja divdesmit divu mēnešu internēšanu ar smagām ciešanām un rūgtumu, neizsakāmu nervu saspīlējumu un depresiju; visu kopā ņemot — rezultātā es zaudēju acu gaismu un kļuvu neredzīgs. Uzmācās jautājums: kas pamudināja šo ierēdni kļūt nepatiesam? Vai nezināšana? Viņš laikam nepazīna nacionālo iestāžu iekārtu un darbības loku. Viņš nezināja, ka koncentrāciju nometnēm bija sevišķs vāciešu dienests — tā saucamais „Drošības dienests” (Sicherheitsdienst — SD) un ka Latvijā šo iestādi vadīja vācietis Dr. Lange. Bet, varbūt, tā nebija ierēdņa nezināšana, bet ļaunprātība. Viņš, komūnists būdams, laikam domāja: „Nu pagaidi, kundziņ, es tev iegriezīšu”, un iegriezta arī, pie tam ļoti sāpīgi. Varbūt šis pats ierēdnis vēl šodien dzīvo ASV un liek mīnas zem Savienoto Valstu demokratiskās iekārtas. Man turpretim jā-staigā ar balto spieķi līdz kapa malai. — Kur ir taisnība, kur patiesība?

Džipu piebrauca un man bija jāsēž blakus šoferim. Uz kuriem brauksim, to man neteica. Es vēroju ceļu un apkārtni, lai varētu orientēties. Braucām caur Mincheni uz ziemeļiem. Iebraucām Freizingā un apturējām pie lielas kazarmas. Tā bija iežogota dzeloņdrātīm, un tur atradās sargu torņi. Kad

iegāju iekšā, mani sagaidīja kāds seržants. Viņš aptaustīja mani, vai nav kabatā ierocis, tad vaicāja pēc pulksteņa, bet es par laimi biju atstājis savu zelta pulksteni mājās. Tad viņš ķērās pie laulības gredzena, lai ņemot nost. Bet kā par spīti gredzens negāja ne par ko pāri pirksta locītavai. Es jokodamies teicu: „Nu būs jāgriež pirksts nost.” Seržants nokauņējās un lika laulības gredzenu mierā. Pēc apskates ievēda mani istabā. Tur bija kādi astoņi vācu augstākie ģenerāļi un divi vācu diplomāti — bijušie sūtņi Abesinijā un Čīlē. Stādījos viņiem priekšā un iepazīnos ar visiem kungiem. Blakus istabā bija ievietotas sievietes, bija tur dzirdamas arī mazbērnu balstiņas.

Dienas bija vienmuļīgas, garlaicīgas. Pa retam sauca kādu no mums, lai rakstot dzīves aprakstu. Pāris reizes izsauca uz nopratināšanu arī mani. Izmeklēšanas tiesnesis (es domāju, ka tāds viņš bija, jo kas cits var nopratināt arestētu personu) bija jauns cilvēks, gadu divdesmit līdz divdesmit divi, orientāla izskatā. Noprasīja personālijas, un tas bija viss. Es sagaidīju jautājumus, kas attiecas uz man inkriminētiem noziegumiem, bet nekas tamlīdzīgs nenotika.

Labā laikā mūs pa dienu izlaida sētā pastaigāties. Blakus mūsu lielajai kazarmai atradās maza koka baraka, arī dzeļoņdrātīm iežogota. Barakas sētā pastaigājās kāds kungs privātās drēbēs, vēl pajauns gados. Pazinēji zināja stāstīt, ka šis kungs esot Dr. Br. tālšāvēju raķešu V-1 un V-2 izgudrotājs. Viņi zināja arī pateikt, ka to drīz sūtīšot uz Ameriku.

Mūsu kazarmā pastāvēja rikojums, ka nedrīkst rakstīt vēstules, nedz tās saņemt. Šis rikojums ļoti kremta manu sirdi. Biju pilnīgi atgriezts no ģimenes un nezināju, kas ar to notiek. Sevišķi mani nospieda neziņa par manu trīsgadīgo dēlu, kas, man aizejot, palika slimības gultā slims ar šarlaku.

Pēc pāris mēnešiem mani pārveda no Freisingas uz otru internēšanas nometni — Mosburgu. Par ģimeni arvien vēl nekā nezināju.

Mosburgas nometne bija ļoti plaša, tā varēja uzņemt vairāk tūkstošu cilvēku. Plašais rajons bija sadalīts daudzos nodalījumos, tā sauktos „cage”. Pēdējie bija atdalīti viens no otra ar platu dzeloņdrāšu žogu. Ieiet citā „būri” varēja tikai ar katrreizēju atļauju. Mani iedalīja partijā, kurā bija ap simts cilvēku, un noveda uz „cage N-2”, tā bija mana jaunā apmešanās vieta. Koka baraka bija pietiekoši liela, bet tukša — četras sienas, logi, durvis un grīda — tas bija viss. Ne lāviņas, ne ķebliša. Katrs nolika savu pauniņu uz grīdas pie sienas, kur domāja būs viņa guļamvieta. Atnāca vakars un nogurušie cilvēki sāka izstiepties uz grīdas dēļiem atpūtai. Iemigt iznāca tikai pa īsiem brīžiem. Mans tuvākais kaimiņš izrādījās ļoti interesants kungs. Viņš bija bijis štāba fotogrāfs kādā armijas štābā Dienvidslāvijā, un viņam bija līdz daudz krāsu foto, kurus tas bija paslēpis savā somā zem vāka oderes, un rūpīgie kontrolieri tos nebija atraduši. Nākošā rītā apstaigājot sava „būra” iekšējo rajonu, es atklāju, ka starp dzeloņdrāšu žogu un nākošo „būri” varena zāle, bet jau pa daļai nokaltusi. Lai gan dzeloņi skrāpēja rokas, es tomēr saplūcu veselu klēpi šīs zāles un noliku savā guļas vietā. Pēcpusdienā atnesu otru klēpi, un nu man bija miksta gulta. Pēc dažām nedēļām ienesa trīsstāvu lāviņas ar salmu maisiem.

Ar laiku visiem sāka apnikt mūžīgā „banānu vira”, kā to visi sauca. Tā bija līdzīga pelēkam, pusšķidram klīsterim, ko mājā mūsu tapsētāji lietoja tapēšu līmēšanai uz sienām. Arī ar vislabāko mikroskopu tur nevarēja atrast kaut vienu tauku actiņu. Ar laiku sāku manīt, ka ar manu organismu nav viss kārtībā: spēki zūd, galva reibst, muskuļi atrofējas. Drīz

izrādījās, ka esmu zaudējis piecdesmit mārciņu no sava svara. Man bija grūti un vēlāk pat neiespējami nostāvēt ierindā komandanta ikdienas pārbaudē. Tad mani nosūtīja uz ambulanci. Tur devas bija lielākas un labākas. Es biju novājināts līdz halucinācijām. Naktī murgos sāku redzēt bagātīgi klātus galdus ar vislabākiem izmeklētiem gardumiem. Es ēdu ar pilnu muti, lai no rīta pamostos ar tukšu vēderu, jo viss bija tikai murgi, kas nākošās naktīs atkārtojās.

Kādu dienu man no kancelejas ziņoja, ka man esot pienācis sainītis un lai ejot uz pasta baraku to saņemtu. Mana sirds sāka strauji pukstēt, jo zināju, ka neviens cits man nevar sūtīt sainīti, kā tikai mans labais dzīves draugs. Biju jau vairāk mēnešu bez saskares ar māju, un šis sainītis bija pirmā vēsts, ko saņēmu. Tas nozīmēja, ka mana sieva bija atradusi manu atrašanās vietu, — kādā ceļā viņai tas bija izdevies, man gan nebija skaidrs. Pastā man izsniedza nevis sainīti, bet lielu, smagu saini, laikam pāri par trīsdesmit mārciņu. Pēc kontroles es ņēmu savu saini un nesu uz baraku. Tas tiešām bija smags, un es brīnījos, kā mana sieva to ir nogādājusi līdz nometnei. Un otrs jautājums bija: kā gan viņa to ir sagādājusi, jo pati ar bērniem dzīvoja ar pārtikas kartīšu devu, un no tās bij grūti kaut ko atlicināt? Apkārtējie zemnieki nelabprāt pārdeva savus pārtikas produktus, un nebija viņai arī liekas naudas, lai ko nopirktu. Pārnācis savā barakā, es tuvāki aplūkoju saturu. Tur bija kartupeļi, zirņi, manna, piena pulveris, sviests, žāvēts speķa gabaliņš, svaiga un žāvēta maize, vistas viras konservi un daudz citu derīgu ēdamvielu. Bez tam sainī atradās vēl divas labas un derīgas lietas — aitādas puskažociņš un pāris apavu ar aitādas oderi. Kur gan viņa tos dabūjusi un kā nākusi uz domām man to visu sagādāt? Šie divi priekšmeti bija tik derīgi, ka to grū-

ti vārdos izteikt, jo tie mani ziemā pasargāja no saaukstēšanās un slimībām.

Pa visu atrašanās laiku Mosburgā mani nevienu reizi neizsauca uz nopratināšanu. Bija daudz laika pārdomām, jo nebija nekā cita ko darīt. Citus internētos sūtīja darbos nometnes iekšienē, kā arī ārpusē. Mani darbos nenorīkoja jo tanī laikā biju jau pāri sešdesmit gadiem. Bet dažreiz es pats lūdzu mani darbos norīkot, jo strādājošie saņēma vienu konservu bundžu, un tas bija manāms papildinājums parastai dienas devai. Es uzzināju, ka mūsu barakā atradās arī kāds skolotājs, kas agrāk mācījis angļu valodu Konstantinopolē—Franču licejā. Sastādījās desmit cilvēku grupa un viņš katru dienu deva mums angļu stundas. Tas bija derīgs laika kavēklis. Citi laika kavēklim ierīkoja dobītes un audzēja sakņaugus. Arī dižciltīgais Ritter von der Epp ierīkoja sev dobīti netālu no dzelondrašu žoga un cītīgi to ravēja un aplaistīja. Kādu dienu kādam postenim sargtornī likās, ka viens internētais piegājis pārāk tuvu žogam un izšāva. Ķēra labi, un Ritter von der Epp saļima pie savas dobītes. Viņu, protams, nogādāja slimnīcā, bet vai viņš palika dzīvs — tas man nav zināms.

Nejauši uzzināju, ka Mosburgā atradās Igaunijas pašpārvaldes ģenerāldirektors Dr. M. Kancelejā dabūju atļauju ieiet viņa nodalījumā un viņu apciemot. Viņš bija saslimis, gulēja savā lāviņā ar augstu temperatūru, bet garīgi viņš bija možs.

Drīz pienāca rīkojums, ka visiem ģenerāļiem jābraucot uz kopīgo ģenerāļu nometni. Mosburgā bija četri vai pieci ģenerāļi, un pēc pāris dienām mūs iesēdināja smagā auto mašīnā un aizveda uz Jaunulmu.

Tā bija mana trešā nometne. Nekur es nebiju redzējis tik daudz ģenerāļu vienkop, kā šeit Ulmā. Vairāki simti, sā-

kot no visjaunākiem līdz sirmgalvjiem. Šeit labi bija noorganizēta ziņu vākšana. Pa vairākiem radio aparātiem noklausījās ziņas no vairākām raidstacijām. No atsevišķām ziņām sastādīja kopsavilkumu un to nolasīja katru vakaru plkst. astoņos. Klausītāju bija vienmēr pilna telpa. Vēl pie labumiem var pieskaitīt angļu valodas kursus. Šeit atradās viens bijušais kuģa komandieris, pirmā ranga jūras kapteinis, kas perfekti pārvaldīja šo valodu. Viņš ziedoja katru dienu divas stundas savai angļu valodas klasei.

Par manu „noziedzīgo nodarījumu” neviens nelikās ne zinis Arī Jaunulmā neviens mani nepratināja. Vēstules arī šeit nebija atļauts ne rakstīt, nedz saņemt. Bet cilvēks vienmēr prāto, kā nepatīkamo likumu apiet ar likumu.

Komandanta kancelejā strādāja kāds vācietis, kas pildīja pastnieka pienākumus birojā, nesdams dienesta vēstules ārā un iekšā. Viņš bija labsirdīgas dabas cilvēks. Zinādams, ka internētie nedrīkst ar savējiem sarakstīties, viņš diezgan bieži iznesa arī viņu vēstules, iznesa tās un nodeva tālāk sūtītānai. Tāpat viņš no atbraukušām sievietēm ārpus nometnes paņēma vēstules, slepeni ienesa tās nometnē un klusībā izdalīja pēc piederības. Mēs visi bijām viņam par šo starpnieka lomu no sirds pateicīgi.

Ar laiku atradām arī citus veidus un ceļus, kā ar saviem tuviniekiem sarunāties. Nometnes rajons bija ļoti plašs. Aiz daudzām kazarmu ēkām un augstās sētas bija plaši lauki un ģimenes dārziņi, kas piederēja tuvumā dzīvojošiem privātiem vāciešiem. Mēs, internētie, drīkstējām pa sētu pastāigāties, un nebija arī aizliegts iet žoga tuvumā. Viss rajons bija ielenkts ar dzeloņdrāšu žogu un vairākiem sargu torniem. Aiz šī žoga atradās jau minētie sakņu dārziņi. Dobītes pienāca cieši klāt līdz nometnes žogam. Protams, ka dobīšu īpašnieki tās kopa, ravēja, aplaistīja.

Kādu dienu piedzīvoju tik negaidīti jauku pārsteigumu, ka tas man deva atkal jaunus spēkus un pacietību gaidīt uz gala rezultātu nezināmā nākotnē: es redzēju un runāju ar savu sievu. Tas notika tā: viņa bija sameklējusi ģimenes dārziņa īpašnieku—vācieti, kuŗa dobes piegāja vistuvāk pie nometnes žoga. Apbruņojusies ar lielu, vecu priekšautu, kaplīti un lejkannu, viņa nāca rušināties tuvējā dobītē. Pretim, apmēram astoņu vai desmit soļu attālumā bija liela noliktavas ēka un šīs ēkas galā neliels soliņš, uz kuŗa pēc pastaigas parasti mēdza sēdēt daži internētie. „Dārzniece,” rušinādāmās pa dobīti, klusinātā balsī nepārtraukti nosauca manu vārdu un uzvārdu. Viens no sēdētājiem neuzkrītoši piecēlās un gāja uz kazarmu pusi, lai sameklētu šo uzvārda nesēju. Kā negudrs es gribēju steigties uz žoga pusi, bet vēl laikus savaldījos un, iekļaudamies staigātāju rindā, lēnām virzijos uz noliktavas pusi. apsēdos arī uz soliņa un klusi sāku sarunāties ar sievu otrpus drāšu žoga. „Tu būsi atkal brīvs,” viņa teica, „vai tu mani dzirdi? Tu būsi atkal brīvs! Tavi draugi un es, mēs darām visu iespējamo, bet tev vēl jāpaciešas. Un neaizmirsti, ka bērni katru vakaru lūdz par tevi Dievu. Tev pagaidām atliek tikai gaidīt, cerēt un ticēt — ticēt. Vai tu dzirdi? Un uzturēt savu veselību, cik tas tavos apstākļos tagad iespējams. Nākošā sainīti ielikšu tev Jauno Derību un arī Angļu-latviešu vārdnīcu, ko man izdevās dabūt. Saki taču kaut ko! Runā taču!” viņa piebilda, kad es neko neteicu, tikai klusi viņas vārdu atkārtāju.

Tad es viņai jautāju par bērniem, par apstākļiem, kādos viņas dzīve rit, par darbu, ko viņa strādā pie bavāriešu zemnieka, kur dzīvoja.

Sieva ar bērniem nemaz nebija mēģinājusi ietikt kādā IRO uzturētā bēgļu nometnē, jo bija pārliecināta, ka skrīnējot viņu tik un tā izliks ārā. Un pēc tam no vācu iestādēm no jau-

na dabūt atļauju dzīvot privāti un pierakstīties pagastā bija ārkārtīgi grūti.

Pagāja dienas, nedēļas, mēneši. Viss šķita pa vecam, mana lieta likās stāvam uz vietas. Neviens no kancelejas vadošiem darbiniekiem par mani neinteresējās. Pēc ilgāka laika, es vēl arvien atrados Jaunulmā — sievai pavisam nejauši un negaidot izdevās iekļūt internēto nometnē. Viņa kā parasti bija man atvedusi pārtikas saini. Pie nometnes vārtiem bija salasījies pulciņš ļaužu. Arī sieva tiem piebiedrojās, cerēdama ātrāk nodot sainīti. Bet viņai par lielu pārsteigumu vārti atvērās, un visus gaidītājus ielaida nometnē kā apmeklētājus. Tos novietoja vienā lielā telpā ar gaļiem galdiem, un tur visus apmeklētājus nosēdināja vienā pusē. Tad ievēda internētos ģenerāļus, un tie drikstēja nosēsties pie galdiem otrā pusē, t. i. pretim saviem piederīgiem. Ir neaprakstāmi pateikt, ko es izjutu, pēc tik ilgiem mēnešiem redzēt savu mīlo sievu tik tuvu, pāri galdam turēt viņas rokas savās rokās un ar viņu sarunāties. Šī laimīgā pusstunda pagāja ātri. Atvadoties mana sieva sacīja: „Kad uznāk tumšie mirkļi, kad uznāk atkal kāda smaga stunda, tad atmini arvien no jauna, ko tev tagad teikšu: Mēs būsīm atkal kopā, bērni, tu un es. Mēs būsīm atkal kopā un būsīm atkal laimīgi. Neaizmirsti to!” Nē, es neaizmirsu, šī doma mani pavadīja kā gaisma.

Bet tad dzīve nometnē kaut kā pārvērtās un pienāca baigas dienas — izdošana. Jaunulmas ģenerāļu nometnē atradās arī viens vecs krievu, t. i., cara laika ģenerālis (viņa vārdu esmu aizmirsis). Viņš bieži griezās pie manis, lai viņam pārtulkojot vācu valodā lūgumrakstus. Šis ģenerālis 1917. gadā bija izbēdzis no revolūcijas Krievijā un paglābies Dienvidslāvijā. Bet, kad arī tai zemē nodibinājās sarkanā vara, viņš pārcēlās uz Austriju. Pēdējā kara beigās Austrija tika okupēta un sadalīta četrās joslās. Sabiedrotie atrada veco

krievu ģenerāli, kas gandrīz trīsdesmit gadus bija dzīvojis trimdā, viņu arestēja un ievietoja nometnē. Viņu kā pirmo izdeva sarkanai varai. Atbrauca pakaļ bruņota krievu patruļa, paņēma ģenerāli savā vidū un aizveda uz neredzēšanos. Mēs, palicēji, bijām ļoti satraukti. Tad jau vajadzētu sūtīt atpakaļ uz sarkano Krieviju visus krievus, kas 1917. gadā emigrēja uz Franciju un uzturas Parīzē kā politiskie bēgļi.

Otrais upuris bija Dienvidslāvijas bijušais ministru prezidents Nedičs. Viņš tika izdots dienvidslavu patruļai, kas bija atbraukusi viņam pakaļ Pēc dažām nedēļām pienāca ziņa, ka Nedičs „nejauši” izkritis no trešā stāva loga un nositīes. Tālāki komentāri šeit lieki.

Nākošai vajadzēja būt manai rindai, jo nebija nekādu datu, nedz pieturas punktu, kas liecinātu, ka mana izdošana ir izslēgta. Stāvoklis kļuva vienmēr saspilētāks, nervu sasprindzinājums auga līdz neiespējamībai un fantastiski skati joprojā pa manām smadzenēm. Es norakstīju sievai atvadišanās vēstuli un lūdzu bērņus audzināt par krietniem latviešiem. Biju izšķīries dzīvs nedoties krievu rokās.

Kā atbildi uz šo vēstuli es saņēmu sainīti ar pašceptu maizīti. Es tanī atradu ieceptu pavisam sīku, bet ļoti asu kabatas nazīti. Mans mīlais sirds draugs gribēja mani atbrīvot no liekām ciešanām un mokām. Ar kādām jūtām viņa gan bija šo kukulīti cepusi, slepeni ielikdama milā šo auksto metalla gabaliņu, lai savam vīram, savam mīlotam draugam, lai izdošanas gadījumā izbēgtu no sarkanās varas mocībām, lai es varētu istā brīdī lemt pats par savu dzīvību.

Pēc divām dienām piedzīvoju neizsakāmi laimīgu, pavisam neticamu pārsteigumu: dabūju zināt, ka izdota pavēle baltiešu izdošanu krieviem pārtraukt.

Tanī pašā dienā mani apciemoja prāvests K. no Augsburgas, kas šo laimīgo vēsti aiznesa arī manai sievai. Pēc nedau-

dzām dienām man paziņoja, lai sagatavojos nākošā rītā braucienam uz Dachavu. Biju laikā gatavs. Mēs sasēdāmies cilvēki desmit vaļējā smagā mašīnā. Bija auksta ziemas diena. Viss apsnidzis. Brauciens ilga vairākas stundas. Ap pusdienas laiku atvērās smagie Dachavas gūstekņu nometnes dzelzs vārti, un mēs iebraucām sētā. Izsauca sešus no atbraucējiem, bet mēs pārējie palikām mašīnā sēžot, jo esot nepareizi atsūtīti.

Pēc vairāk stundām mums iznesa sauso dienas devu. Vakars bija klāt, metās jau tumšs. Beidzot ieradās šoferis un mēs devāmies atpakaļ uz Jaunulmu. Bet līdz turienei nemaz netikām. Ap pusnakti bijām sasnieguši Augsburgu, un mūs nodeva Gepingenas internēto nometnē.

Pēc veselas dienas, pavadītas vaļējā mašīnā, tikām atkal puslīdz siltās telpās ar jumtu virs galvas.

Tā bija mana ceturtā nometne. Arī šeit pagaidām neviens neinteresējās par manas lietas izmeklēšanu. Ar pateicību pieminu savu aitādas puskažociņu un ar aitādu oderētos šņorzābakus, jo tie mani šoreiz pasargāja no drošas saslīmšanas.

Pēc pāris nedēļām, kādu dienu nometnes komandants man atsūtīja ziņu, lai ejot uz sargu mājiņu pie vārtiem, tur mani gaidot kāds krievu virsnieks, kas gribot ar mani runāt. Es ziņnesim lūdzu pateikt komandantam, ka es labprātīgi neiešu runāt ar krievu virsnieku, izņemot gadījumu, ja mani vestu ar varu un durkļu palīdzību. Kremļa sarkanā vara ar viltu okupējusi Latviju, manu dzimteni, un šis varmācības akts nepadara mani par okupantu pavalstnieku, un tamdēļ man nav nekādas darišanas, nedz runāšanas ar šo krievu virsnieku. Ja tāda saruna notiktu, man varētu pietrūkt pacietības un iznāktu incidents, kas varētu beigties ar lielu skandalu.

Komandants bija goda virs. Viņš saprata manu viedokli un atstāja mani mierā. Krievu virsnieks aizgāja mani neredzējis.

Drīz pēc tam mani atkal izsauca uz sargu mājiņu pie vārtiem. Gāju uz turieni neziņā, bet šoreiz mani gaidīja patīkami apmeklētāji. Kad turp aizsteidzos, atradu manu mīloto dzīves draugu, prāvestu K. un vēl vienu mācītāju. Kad bijām parunājušies labu laiku, pienāca brīdis šķirties, un sirdī kļuva iezagās atkal nemiers un skumjas.

Ilgi vairs nenācās palikt Gepingenas nomtnē. Sastādīja transportu uz Aiblingu un es arī biju nozīmēts uz turieni braukt.

Aiblinga bija mana piektā nometne. Arī tur mana lieta netika ne cilāta, nedz izmeklēta. Visos tiesiskos nosacījumos ir teikts, ka izmeklēšana izdarāma tūlīt un ātri. Esmu pārliecināts, ka noskaidrot, vai manā padotībā bijušas koncentrācijas nometnes Latvijā vai ne, varēja trīs dienās, un ceturtajā es būtu bijis brīvs. Bet mana izmeklēšana ilga turpat divus gadus, lai tad beigu beigās mani pasauktu un paziņotu:

„Jūsu lieta ir galīgi izmeklēta, Jūs esat nevainīgs. Jūs varat iet.” Tad atvērās cietuma durvis, un mani izlaida brīvībā.

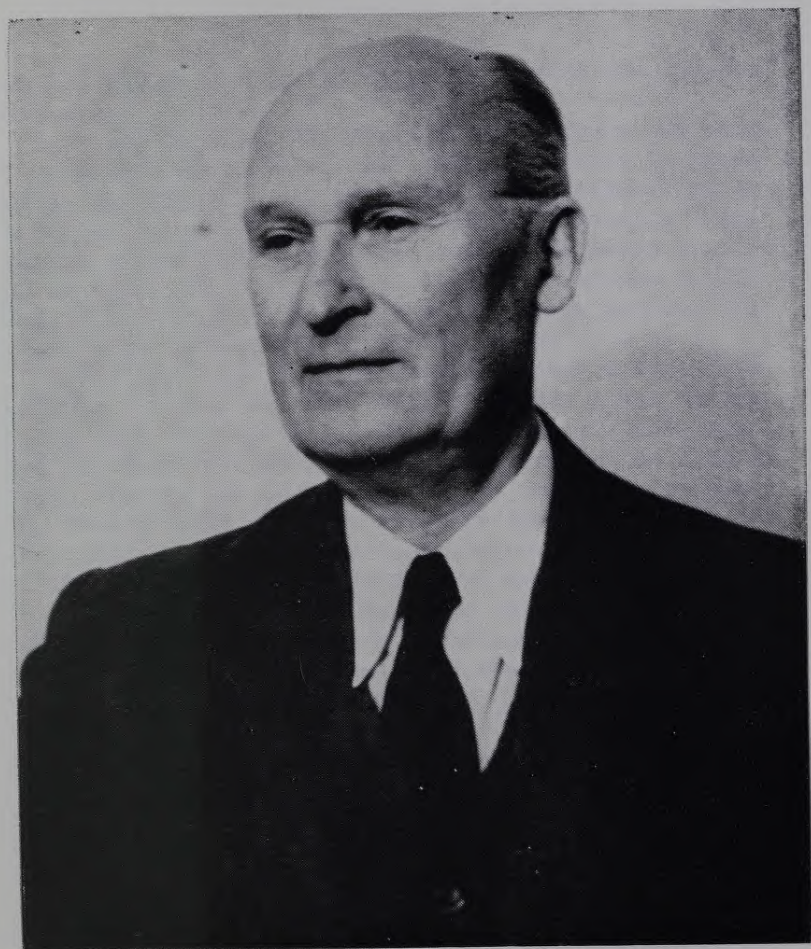
Aiblingas nometne bija ierīkota bijušā vācu aerodromā. Plašā lidlauka galā atradās daudz baraku un angaru. Tie visi bija pielāgoti internēto vajadzībām. Lidlauks bija kilometriem tālu, līdzens kā galds. Pa vakariem un naktīm, kad gaiss kļuva aukstāks, sākās zemes izgarojumi un **ārkārtīgi** bieza, balta migla pārklāja kā lidlauku, tā nometni. Tanī laikā bija nepatīkami iet ārā, cilvēks jutās kā piena kannā, tālāk par diviem soļiem nekas nebija redzams. Arī sargkareivji torņos stipri nervozēja, tie baidījās, ka kāds no internētiem, izmantojot biezo miglu, varētu izbēgt. Tādēļ viņi sāka šaut, lai iebaidītu varbūtējos bēdzējus. Dažbrīd sargu kanonāde pieņēma tik nopietnu raksturu, ka atgādināja kaujas lauku.

Mūsu barakā bija diezgan raiba sabiedrība, pat viens francūzis tur atradās— kāds aviācijas kapteinis Dupont. Es ar

viņu bieži sarunājos, lai atsvaidzinātu savas franču valodas zināšanas. Patīkami bija vakari, kad krāsni dega uguns, tad iemītnieki parasti pulcējās ap šo silto vietīņu, un katrs nodarbojās pēc patikas: daži lasīja grāmatas, citi vecus žurnālus, vēl citi klusi sarunājās ar saviem kaimiņiem, viens otrs rakstīja. Man pa kreisi sēdēja kāds vācietis un lasīja grāmatu, pa labi no manis sēdēja franču lidotājs, ar kuŗu es klusi sarunājos. Pēkšņi griestos bija dzirdams krakšķis, un tūdaļ mans kaimiņš pa kreisi saļima savā krēslā. Lode viņu bija ķērusi tieši sejā. Arā bija dzirdama stipra sargkareivju šaudišanās. Ievainoto nogādāja slimnīcā.

Arī Aiblingā sievai izdevās iekļūt nometnes komandanta birojā un izlūgties tikšanos ar mani. Man bija laime vairāk kā stundu runāt ar manu draugu. Pēc dažām dienām bija pienācis rīkojums mani pārsūtīt uz Garmišu. Nākošās dienas rītā šoferis ar džipu mani gaidīja. Iekāpu ar savu pauniņu. Mani pavadīja jauneklis amerikāņu leitnants. Pa ceļam izrādījās, ka viņš ir latvietis, prata arī runāt latviešu mēlē, tikai ar stipru akcentu. Mēs sarunājāmies visu ceļu, līdz pašai Garmišai.

Garmiša bija mana sestā nometne. Nometne aptvēra visu plašo Jaeger-Kaserne rajonu. Visapkārt skaistie, masīvie Alpu kalni un turpat netālu Vācijas augstākā galotne 3000 metru augstā Zugspitze. Kazarmu ēkas no ceļmalas bija atdalītas ar augstu mūri. Virs šī mūra dzeloņstieples un gar visu gaŗo mūri ierīkoti sargtorņi. Visas šīs ierīces kaut kā neharmonēja ar skaisto apkārtni, kas bija kā radīta sportam un atpūtai. No kazarmu otrā stāva logiem varēja novērot visu kustību un satiksmi uz ceļa. Gājēji uz ielas nedrīkstēja apstāties, jo sargposteņi nervozēja, ka gājēji varētu sarunāties ar internētiem. Es nokļuvu istabiņā, kuŗā jau bija trīs vācieši: aviācijas ģenerālis, kāds bijušais augstāks ierēdnis,

Ģenerāļa O. Dankera pēdējais uzņēmums (1965)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

un ļoti runīgs redaktors un dzejnieks. Tā bija ļoti omulīga sabiedrība.

Dzīve arī Garmišā ritēja līdzīgi citām nometnēm. Tās pašas divu un trīs stāvu lāviņas, tādi paši salmu maisi, tās pašas devas, tās pašas ikdienas pārbaudes, kā arī pēkšņas mantu kontroles, lai pārlicinātos, vai kādam nav aizliegtas lietas, kā naži un tamlīdzīgi priekšmeti. Norīkojumi darbos nometnē un ārpus tās. Visi rāvās uz Garmišas slidotavu sniegu tīrīt, jo tur varēja nemanot satikties ar privāto publiku. Protams, ka arī vēstules gāja turp un atpakaļ.

Kādu dienu saņēmu zīmīti, ka sieva iešot nākošā dienā pulksten desmitos gar manu logu. Aplāpētās gaidās dežūrēju pie loga. Ap desmitiem redzu, nāk sieva ar mūsu mazo meitiņu. Abas velk rokas ratiņus. Kad viņas pretim manam logam, izrādās, ka meitiņa piebraukusi pārāk tuvu grāvmalai, ritentiņi ieslīd grāvī, un vezumiņš apgāžas. Pajūk kultiņes, malkas pagales un citas mantiņas — visas izbirušas. Es dzirdu, ka sargkareivis tuvākā tornī smejas, ņemdams šo ainu par pilnu un nenojauzdams, ka tas bija tikai mazs teātris, speciāli man izscenēts. Mamma ar meitu nosēžas grāvmalī atpūsties, un es varu caur ruporu runāt uz viņām un viņas ilgāk redzēt. Tad viņas sāk lēnām vākt mantiņas un kraut vezumā, bet tas prasa daudz laika un es paspēju pateikt visu, kas man uz sirds.

Nākošajā dienā mani sauca uz biroju. Tur sēdēja sieva ar manu meitiņu. Sieva atkal pratusi iekļūt nometnē un pie komandanta izlūgt satikšanos ar mani. Pēc daudziem mēnešiem es atkal varēju turēt savu mazo Mauziņu klēpī.

Sākās pavasaris, un sniegs turējās vēl tikai kalnu augstākās vietās. Nebija lemts ilgāki palikt dabas skaistumiem bagātā Garmišā. Sastādīja transportu sūtīšanai atpakaļ uz Ulmu. Arī mani tanī ieskaitīja. Sanāca ap piecpadsmit braucēju.

Sasēdāmies vaļējā smagā mašīnā. Braucām pa skaisto, kalnaino apvidu. Apmēram pusceļā kādā ciematā šoferis pieturēja. Mēs visi izkāpām, lai izstaipītu kājas. Starp braucējiem bija kāds ļoti jautrs, omulīgs kungs; viņš pastāvīgi jokoja un stāstīja anekdotus. Izkāpis no mašīnas, viņš lēkāja no kājas uz kāju, lai sasildītu sastingušos locekļus. Tanī brīdī gar mūsu auto gāja gaŗām kāda ciemata skaistule. Arī tai viņš paspēja gaŗāmejot pateikt pāris labu vārdu. To bija ievērojis sargkareivis. Viņš pieskrēja klāt mūsu jautram kollēgam, un viņam nācās izbaudīt sarga dūres smagumu. Drīz brauciens turpinājās, kamēr iegriezām Ulmas kazarmu sētā. Ulma bija mana septītā nometne.

Sākās atkal pelēkas, vienmuļīgas, gaŗlaicīgas dienas, bez noteikta mērķa. Grūti bija sameklēt kādu grāmatu vai žurnālu. Biju priecīgs, kad pēc dažām nedēļām dabūju paziņojumu, lai sakravājos mantīņas, jo būšot jābrauc prom. Šoreiz ceļš veda uz Dachavu, bet to es iepriekš, protams, nezināju. Tā bija liela nometne ar daudzām barakām. Baraka, kuŗā es tiku novietots, bija veca, ar lielām šķīrbām griestos un ar cauru jumtu. Bezmiega naktīs, gulot vaļējām acīm uz savas lāviņas, pa šo cauro jumtu varēja redzēt mirdzošās zvaigznes. Ziņojām nometnes komandantam par neciešamo aukstumu, un viņš laipnā kārtā tūdaļ deva rīkojumu sadalīt minētās barakas iemītniekus pa citām, labākām barakām. Dachava bija mana astotā nometne. Šeit man bija lemts visilgāk uzturēties — gandrīz veselu gadu. Tās pašas trīs stāvu lāviņas, tie paši salmu maisi. Kas man likās simpatiski šīnī iestādē, bija tas, ka tīrība tika stingri ievērota. Grīdas tika ar gaisa spiediena aparātu miglotas ar eļļu, un gultas vietas bija dezinficētas.

Viena baraka bija izbūvēta par baznīcu. Tur notika kārtējie dievkalpojumi. Iežogotais nometnes rajons bija ļoti liels, un

tur bija pietiekami vietas kur pastaigāties. Bet ilgi man nenācās tur staigāt, jo četrdesmitsestā gada piektajā aprīlī man paziņoja, lai sagatavojos pārcelties uz Dachavas bunkuru. Tas bija cietums cietumā.

Bijām neliela grupa, apm. desmit cilvēku, kas soļoja uz bunkura pusi. Atvērās augsti dzelzs vārti, un mēs bijām bunkura sētā. Tur mūs sagaidīja bunkura uzraugs — vācietis, liels plecīgs vīrs, ļoti rupjš.

Pazinēji zināja stāstīt, ka viņš esot komūnists. Viņš pastāvīgi valkāja sarkanu kakla saiti. Iekšā vēl netikām. Pirms bija jāizdara mantu kontrole. Šai nolūkā iepretim ieejas durvīm uz zemes bija jāizklāj sega un uz tās jāizliek visas nabadzīgās mantiņas, katra atsevišķi. Vienam no mūsu grupas šī izdarība likās jocīga un viņš pasmīnēja. To ievēroja bunkura uzraugs un skaļā, rupjā balsī uzkiedza: „Nu, šeit jums drīz vien smieklī pāries.”

Pēc mantu apskates gājām bunkurā, nolikām lietas mantu noliktavā. Tad mūs sadalīja pa telpām. Pa labi no ieejas durvīm telpas stūrī atradās krāsns, kas kurināmo no koridora. Pretējā sienā, gandrīz pie griestiem atradās šaurs, iegarens lodziņš, kas deva trūcīgu gaismu. Istabas durvis bija noslēgtas dienu un nakti. Izlaida tikai no rītiem mazgātuvē un pa dienu, lai saņemtu ēdienu. Cilvēki istabā diezgan bieži mainījās, vieni gāja, citi nāca vietā.

Reiz mūsu istabā ielika kādu cilvēku, ko citi sauca par „Hoheit” — Augstība. Izrādījās, ka tas bija Hesenē princis. Arī viņam nācās izbaudīt Dachavas bunkura jaukumus. Viņš nesa savu sūro likteni ar apbrīnojamu pacietību. Bija atturīgs, kluss, laipns, mazrunīgs. Dachavas bunkuru izmantoja arī caurbraucēju pārnakšņošanai. Tie bija internētie, kuņģus izdeva svešu zemju varai. Tie parasti ienāca vakarā. Tiem tūlīņ atņēma visu veļu un drēbes un iedeva citas vietā. Pēc

pārgulētas nakts no rīta viņus saņēma svešzemju patruļa un sākās viņu tālais, nezināmais Gulgātas ceļš ar zināmu mērķi. Esmu pārliecināts, ka neviens no šiem izdotiem nav atgriezies savās mājās. Izdodamo grupa bija dažāda lieluma: bija divi līdz trīs cilvēki, bija astoņi, bija divdesmit. Reiz bunkurā ienāca astoņdesmit cilvēku grupa. Mums bija jāatstāj savas telpas un jāsaspiežas bunkura galā pāris citās telpās.

Cik vienkārša gan bija kāda cilvēka izdošana. Neviens gailis pēc viņa nedziedāja. Šāda cilvēku izdošana bija smaga nervu pārbaude.

Labā laikā mūs izlaida pastaigāties bunkura sētā jeb, pareizāki sakot, desmit soļu platā spraugā, starp bunkuri un pretējo mūra ēku. Spraugas abi gali noslēdzās ar augstiem dzelzs vārtiem. Biju jau nodzīvojis vairākus mēnešus bunkurā, kad mani sauca uz nopratināšanu. Bija jāstāsta no paša gala, ko darījis, ko strādājis. Kad es beidzu, tad pratinātājs uzprasīja: „Un ko vēl?” — Es sapratu, ka viņš grībēja dzirdēt par kādiem pārkāpumiem, par kuņiem laikam biju apsūdzēts, bet es vairāk neko nezināju pateikt. Viņš sāka nervozēt, uzlēca kājās, staigāja pa istabu turp un atpakaļ; tad pēkšņi izgāja pa durvīm. Varbūt, viņš mani pa kādu spraugu novēroja, ko es daru pa viņa prombūtnes laiku. Mana sirdsapziņa bija tīra, un es mierīgi sēdēju un gaidīju viņa atgriešanos. Ienācis, viņš mierīgi beidza pratināšanu, un es atgriezos bunkurā.

Vienu nakti mūsu miegu iztraucēja šāviens. No rīta ejot uz mazgātuvī, mēs paskatījāmies pa lodziņu uz dzeloņstieplu žogu un torni. Starp stieplēm gulēja cilvēka ķermenis. Sargkareivju lode apturēja tā bēgšanu un līdz ar to atbrīvoja no tālākām ciešanām. Svaiga, plāna sniega kārtā pārklāja viņa augumu.

Reiz es piedzīvoju bunkurā arī patīkamam brīdi: mācītājs G. no Minchenes bija atbraucis uz Dachavu un mani apcietināja. Viņam bija līdz arī ziņa no manas ģimenes. Par šo laipnību lai man būtu atļauts šinī vietā izteikt mācītājam G. mīlu, sirsnīgu paldies.

Pagāja atkal daži mēneši, tad mani no jauna sauca uz nopratināšanu. Šoreiz pratinātājs bija cienījama izskata kungs. Viņš mani informēja, ka pratinās mani ne kā apsūdzēto, bet gan kā liecinieku.

„Sāk pūst jauni, svaigi vēji,” es nodomāju pie sevis. Kad beidzām darbu, viņš man iedeva avīzi „Stars and Stripes”. Lai man to neviens nevarētu atņemt, viņš uzrakstīja, ka atļauts avīzi ienest bunkurā. Tas bija īsts džentlmenis.

Bunkurā es nodzīvoju vēl dažus mēnešus. Pagāja rudens, sākās atkal ziema. Divdesmit trešā decembrī man paziņoja, lai savācot savas mantīņas, un tai dienā es izkļuvi no bargā bunkura uz vispārējo nometni. Tātad bunkurā biju pavadījis veselus deviņus mēnešus: no piektā aprīļa līdz divdesmit trešajam decembrim 1946. gadā.

Dachavā man nācās uzturēties vēl dažus mēnešus — līdz pavasarim. Tad mani pārvietoja uz Nirnbergas cietumu. Tā bija mana devītā pārvietošana. Mani ievietoja atsevišķā kamerā. Durvis bija kā dienā tā naktī noslēgtas. Lai saņemtu ēdienu, bija jāiet stingri noteiktā kārtībā, ieturot vienam no otra piecu soļu attālumu. Ja priekšējais apstājās, visai rindai arī bija jāapstājas. Vakārā atņēma brilles un no rīta atkal atdeva. No šejienes mani vairākkārt izsauca uz nopratināšanu. To izdarīja izmeklēšanas tiesnesis — jurists A. P. Viņa rīcībā bija viss Berlīnes Austrumministrijas arhīvs. Šis goda vīrs bija ļoti objektīvs. Viņš manā lietā vadījās tikai ar taisnības principu.

Mr. P. arī parūpējās, lai mani pārvieto no cietuma kameras uz tā saucamo liecinieku korpusu. Atpakaļceļā mani neveda vairs uz manu bijušo kameru, bet tieši uz liecinieku korpusu. Tur vienā istabā jau gaidīja manas mantīņas. Durvis šeit netika noslēgtas ne dienu, ne nakti. Varēja iet iekšā, nākt ārā katrā laikā un staigāt pa visu korpusu. Arī piecu soļu attālums tur nebija jāievēro. Bet vislielākais un galvenais labums bija tas, ka šeit drīkstēja rakstīt un saņemt vēstules. Es biju tas laimīgais, kas gandrīz katru dienu saņēma vēstuli no mana dzīves drauga. Kur gan viņa atrada laiku man katru dienu rakstīt, tas man nebija saprotams, jo viņa taču strādāja no agra rīta līdz vakaram pie bavāriešu zemnieka, tātad brīvais laiks bija tikai naktīs. — Tas deva man garīgu spēku un cerību. Pienāca jauni liecinieki un notika istabu pārkārtošana. Man bija jāpāriet uz apakštāvu, istabā, kur jau atradās viens iemītnieks. Tas bija princis Augusts Vilhelms, vācu ķeizara Viļuma II dēls. Princis bija ļoti patīkams kungs, un mums ar viņu bija interesantas sarunas. Mēs nodzīvojām kopā vairākas nedēļas.

Pastaigāties mūs izlaida cietuma dārzā. Tur auga lieli, veci bumbieņu koki. Dienas nāca un gāja, bija jau maija mēnesis. Un tad notika tas, ko jau sen biju gaidījis.

Kādā pēcpusdienā biju nolicies uz kādu stundiņu pagulēt. Pa miegam es manu, ka kāds mani lēnām purina pie pleca un saka, lai ceļoties augšā. Būšot jāiet uz mantu noliktavu paņemt koferi, jo mani atbrīvošot. Tas bija mūsu korpUSA uzraugs. Samiegojies uzreiz nenojautu šo vārdu nopietnību. Aizgājām uz biroju. Tur man izsniedza atlaišanas dokumentu no iesodzījuma.

Neizsakāmi priecīgu prātu gāju pa koridoru uz izejas durvīm. Tur stāvēja sargs, kas kontrolēja visus, kas nāk

iekšā vai iet ārā. Lasot manu atlaišanas dokumentu, viņš šaubīdamies uz mani paskatījās, paķēra telefonu un piezvanīja uz biroju. Dabūjis apstiprinošu atbildi, viņš mani izlaida cauri. Atvērās cietuma durvis, un es biju brīvībā, atkal brīvībā: neapprakstāma, vienreizēja sajūta!

Tas notika divdesmitā maijā tūkstoš deviņi simti četrdesmit septītajā gadā, pēc divdesmit diviem mēnešiem, pavadītiem nebrīvībā. Es apstājos divstāvu ēkā, kuŗa atradās ārpus cietuma mūŗa. Tur parasti uzturējās privātas personas, kas bija izsaukti tiesā kā liecinieki. Advokāts P. uzaicināja mani strādāt viņa birojā un palīdzēt kārtot dokumentus, kas attiecās uz Latviju. Par šādu piedāvājumu biju ļoti iepriecināts, tas nozīmēja darbu, tas nozīmēja peļņu, tas nozīmēja palīdzību sievai, kuŗa pa šiem maniem prombūtnes gadiem nepārtraukti bija grūti strādājusi pie bavāriešu zemnieka.

Pirms es sāku darbu tanī birojā, man katrā ziņā vajadzēja aizbraukt pie savējiem, viņus redzēt, ar viņiem runāt, savus bērņus klēpī turēt pēc šiem gaŗiem, gaŗiem vientulības mēnešiem; es ilgojos pēc viņu pieskāriena, man vajadzēja viņu mazās rociņas atkal turēt manās rokās.

Devos uz staciju, lai no Nirņbergas brauktu uz Augšbavāriju, uz Haushamu, uz veco zemnieka māju uzkalnā, kur dzīvoja tie, kuŗi bija manas dzīves saturs.

Pa ceļam iegriezios Valkas nometnē. Tur satiku agronomu Vennera kungu. Es viņam parādīju svarīgos vācu slepenos dokumentus no Nirņbergas tribunāla, kas attiecas uz Latviju. Par svarīgākiem šnīs dokumentos es ieskatīju tos, kur bija runa par Latviešu leģionu, t. i. par leģionāru iesaukšanu. **No šiem papīriem skaidri izrietēja, ka mūsu leģionāri nebūt nebija brīvprātīgie, kā vācieši tos mēdza daudzīnāt, bet gan**

uz vācu rīkojumu un pavēles pamata mobilizētie. Šo vācu iesaukšanas pavēli es iedevu V. kungam un lūdzu viņu to uz rakstāmmašīnas pavairot un nosūtīt mūsu sūtņiem Vašingtonā, Londonā un Šveicē. Sūtņis Feldmanis Šveicē šo viņam piesūtīto dokumenta norakstu iesniedza IRO vadībai Galvenā Mitnē un pēc ilgāka laika panāca to, ka mūsu leģionārus neatzina vairs par brīvprātīgiem SS-vīriem, bet gan kā ar vācu varu mobilizētos.

Šim atzinumam bija tālejošas sekas: tas nozīmēja, ka arī tie leģionāri, kuņiem līdz tam laikam neatļāva emigrēt uz ASV, ceļš uz turieni bija atvērts. Daudziem bijušiem leģionāriem, kuņi jau bija atmetuši cerības tikt uz Amerikas kontinentu, tika izsniegtas vīzas. Viņi devās pāri lielajiem ūdeņiem un šinī jaunajā un brīvajā zemē sāka likt pamatu jaunai dzīvei.

Kad sūtņis Feldmanis man ar rakstu izteica paldies par viņam piesūtīto dokumentu, mani ilgu laiku nodarbināja savāda doma. Vai Dievs tamdēļ man bija nolīcis šo sākumā neizprotamo ceļu cauri astoņām noietnēm, lai nokļūtu gala mērķī Nirnbergā un tiktu pie dokumenta, kas tik daudziem pavēra durvis uz jaunu nākotni? — Ja tas tiešām tā, tad šos divus gadus internēto noietnēs vairs neieskatū par tukšiem un liekiem savā dzīvē.

Haushamas stacijā vajadzēja iziet cauri uzgaidāmai telpai, lai izklūtu uz ielas. Redzu, ka arī mana sieva nejauši ienāk šai telpā ar vēstuli rokā, lai to iemestu pastkastītē. Mani ieraugot, viņai somiņa izkrita no rokām, viņa sagrīļojās un būtu pakritusi uz grīdas, ja es nebūtu piesteidzies un viņu satvēris savās rokās. Bija jāpasēž ilgāks laiks uz soliņa, iekāms uzsākām kopīgi ceļu uz zemnieku māju. Bērni pa tiem diviem gadiem bija krietni paaugušies. Pēc nedēļas jurista P. telegramma mani sauca darbā uz Nirnbergu.

Metot skatu atpakaļ uz pārdzīvoto, uzpeld jautājums: kāda iemesla dēļ, kādam nolūkam un uz kāda pamata notika tās pārsūtīšanas no vienas internēšanas vietas uz otru? Visās šajās vietās taču neviens nemēģināja noskaidrot, vai izmeklēt manu lietu. Ulmā biju nosūtīts pat divas reizes. Dachavā pavadīju gandrīz vienu gadu.

Tikai Nirnbergā mana lieta noskaidrojās, kad izmeklēšanas tiesnesis, jurists A. P. ķērās pie tās. Rezultātā taisīja lēmumu par manu atbrīvošanu no internēšanas. Beigu beigās — divu atbildīgu vīru izdotās apliecības darīja galu netaisnībai un ciešanām. Es atzīstu šos abus dokumentus par pietiekami svarīgiem, lai tos pievienotu oriģinālā.

OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES
APO 696 A

November 7, 1947

Subject: Release of Internee Dankers, Oskar

To : Civilian Internment Enclosure
29 Dachau
APO 407 U. S. Army
Attn: MID Officer

1. Subject internee has been released and cleared finally by this office.
2. There is no objection against the issuance of a certificate of discharge.

(signature)

Telford Taylor
Brig. Gen., U.S.A.

Chief counsel - for War Crimes

OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES
APO 696 A

Nurnberg, Germany
Telephone 61373
July 26, 1948

Public Safety Officer,
Munich.
APO 407
U S Army.
Re: Oskars Dankers

Gentlemen:

Subject is a former Latvian General who headed the indigenous Administration in Latvia under the German occupation of that country.

He was called here as a witness in the Wilhelmstrasse Trial. Not only has he been most cooperative but his statements have in every respect coincided in points of truth with the many available files of the Eastern Ministry which are in our possession. Subject held his office under rather extenuating circumstances and was on certain occasions as our evidence reveals coerced into making proclamations in the name of the indigenous administration which originated with the German Government. A fairly accurate check of our own material on him reveals nothing criminal in his activities nor do we have any reason to believe any incriminating evidence exists.

It is fairly safe to assume that subject does not constitute a security threat and therefore I would suggest that some means be made available to him of earning a livelihood since he is aged and does not have independent means or a DP status.

I may add that before the Russians and later the Nazis invaded Latvia subject held the same position of esteem in Latvia as Marshal Mannerheim did in Finland.

Yours very truly,

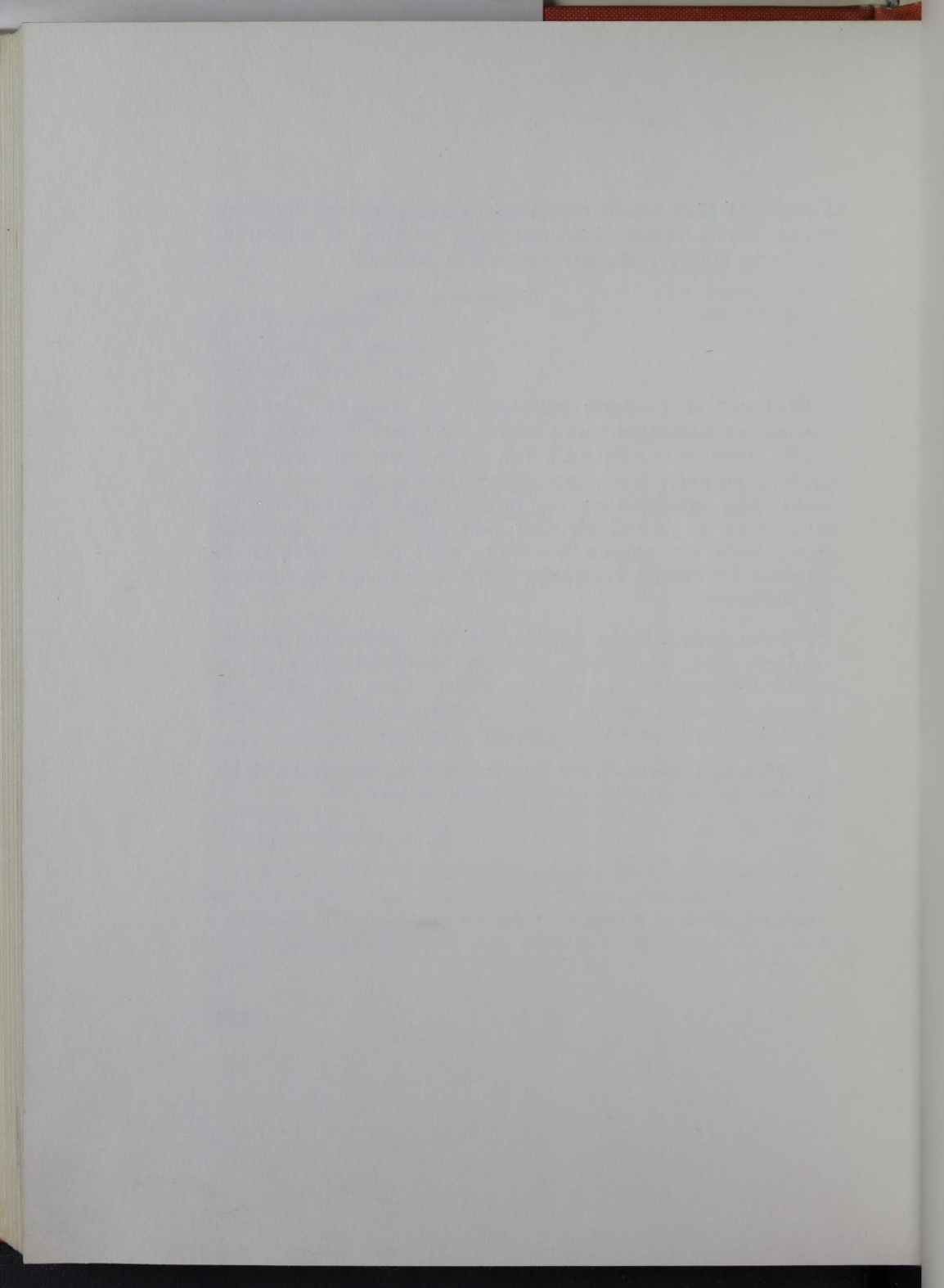
(signature)

Arthur L. Petersen
War Crimes Attorney

Divdesmit divi mēneši internēšanā ar smagiem pārdzīvojumiem un ārkārtīgu nervu sasprindzinājumu nepagāja man gaŗām nemanot — tie dziļi bija iedragājuši manus nervus. Sevišķi acu nervi bija stipri cietuši. Lēnām, nemanot, redzes lauks sāka sašaurināties un beigu beigās skats līdzinājās tam, it kā uz pasauli skatītos caur bises stobru. Ar laiku pilnīgi zuda acu gaisma. Kontroles ārsts pie sociālās tiesas Augsburgā, Vācijā, konstatēja simts procentīgu darba spēju zaudēšanu.

Laikam, pats Likteņa Lēmējs bija izraudzījis mani par sava darba rīku, lai es caur smagiem pārdzīvojumiem, pa iepriekš neizprastiem, sarežģītiem ceļiem tiktu pie vācu slepeniem dokumentiem, no kuŗiem mūsu tautieši var skaidri saredzēt Hitlera varas vīru rīcību okupētajā Latvijā.

Lai vēsture spriež tiesu par manu stāju un darbu šajos latviešu tautas grūtāko pārbaudījumu gados.

SATURA RĀDĪTAJS:

GENERALIS OSKARS DANKERS	11
JĀNIS KLĪDZĒJS: AR TAUTAS NASTU PLECOS UN SIRDĪ	13
AUTORA IEVADVARDI	27
DELEGĀCIJA UZ BERLĪNI	29
MILITĀRĀS BAZES	35
DAŽI VARDI PERSONĪGĀ LIETĀ	39
HITLERS UN STAĻINS LIKSMO	71
NKVD PAVĒLE 001223	77
NIRNBERGAS TRIBUNĀLA DOKUMENTS NR. 1787	91
LATVIJAS PAŠPĀRVALDE	95
LATVIEŠU LEĢIONS	115
PAR GAISA SPĒKU IZPALĪGIEM	137
PAR LATVIEŠU MEITĒŅU GAITĀM	151
LATVIEŠU ORGANIZĀCIJU DARBS	157
PĒCKAĀĀ ATSKAŅAS	165
	193

NEREDZAMĀ DIVĪZIJA

Intrigējošais stāstījums par Latviešu pretizlūkošanas dienesta īpašās aģentūras darbu Otrā pasaules kara priekšvakarā saista lasītāju neatslābstošu interesi no grāmatas pirmās līdz pēdējai lappusei.

Neredzamā divīzija ierindojusies visvairāk lasīto latviešu jaundarbu skaitā.

Ja Neredzamā divīzija Jūsu grāmatnīcā vairs nav dabūjama, lūgums rakstīt apgādam.

Grāmatas cena \$3.50

Aleksandrs

ZILĀ APLOKSNE

1. un 2. izdevumi izpārdoti.

Sagatavošanā

BĪSTAMĀS ĒNAS

Saturā: Pasta kaste 154, Kapteiņa Ādamsona spiegs, Admirālis Kanariss bija norūpējies, Kirkvallas pulkstenītais, Kremļa labākais spiegs u. c.

Apgāds LATVIS
23 Glen Davis Crs.
Toronto 13, Ont.,
Canada.

108

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304044835

NEREDZAMĀ DIVĪZIJA

Intriģējošais stāstījums par Latviešu pretizlūkošanas dienesta īpašās aģentūras darbu Otrā pasaules kara priekšvakarā saista lasītāju neatslābstošu interesi no grāmatas pirmās līdz pēdējai lappusei.

Neredzamā divīzija ierindojusies visvairāk lasīto latviešu jaundarbu skaitā.

Ja Neredzamā divīzija Jūsu grāmatnīcā vairs nav dabūjama, lūgums rakstīt apgādam.

Grāmatas cena \$3.50

Aleksandrs

ZILĀ APLOKSNE

1. un 2. izdevumi izpārdoti.

Sagatavošanā

BĪSTAMĀS ĒNAS

Saturā: Pasta kaste 154, Kapteiņa Adamsona spiegs, Admirālis Kanariss bija norūpējies, Kirkvallas pulkstenītais, Kremļa labākais spiegs u. c.

Apgāds LATVIS
23 Glen Davis Crs.
Toronto 13, Ont.,
Canada.